

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΦΟΥΝΤΕΔΑΚΗ

nina fountedakis, entropie

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΜΑΘΗΜΑ [Κ.Μ. 110345] :
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΙΙ (ΟΡΓΑΝΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ)

ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΦΟΥΝΤΕΔΑΚΗ

**ΟΙ ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ
ΚΑΙ ΤΑ ΟΡΓΑΝΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ
(κατά το Σύνταγμα 1975/1986/2001/2008)**

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ, ΑΘΗΝΑ
14η έκδ. αναθεωρημένη
Απρίλιος 2015

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ	σ.6
ΟΙ ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ	σ.8
<i>ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΑΡΧΩΝ</i>	
A. Η έννοια των θεμελιωδών αρχών του πολιτεύματος	
B. Η νομική σημασία των θεμελιωδών αρχών του πολιτεύματος	
<i>ΟΙ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΑΡΧΕΣ</i>	
A. Η διάκριση των εξουσιών	
B. Η αντιπροσωπευτική αρχή	
Γ. Η κοινοβουλευτική αρχή	
Δ. Η δημοκρατική αρχή και η αρχή του πολυκομματισμού	
Ε. Η αρχή του κράτους δικαίου	
ΣΤ. Η αρχή του κοινωνικού κράτους	
ΤΑ ΟΡΓΑΝΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ	σ.20
ΤΟ ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΣΩΜΑ	σ.20
A. Εισαγωγικές παρατηρήσεις - Η φύση του εκλογικού δικαιώματος	
B. Η συγκρότηση του εκλογικού σώματος	
Γ. Τα προσόντα του εκλογέα	
Δ. Ποιοί στερούνται το δικαίωμα της ψήφου	
Ε. Η άσκηση του δικαιώματος του εκλέγειν	
ΣΤ. Κατηγορίες προσώπων που ασκούν δυσχερώς το δικαίωμα ψήφου	
Z. Οι αρμοδιότητες του εκλογικού σώματος	
H. Η εκλογή των εθνικών αντιπροσώπων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο	
Θ. Οι αρχές που διέπουν την ψήφο και την ψηφοφορία	
1. Η αρχή της καθολικής ψηφοφορίας	
2. Η αρχή της ισότητας της ψήφου	
3. Η αρχή της άμεσης ψηφοφορίας	
4. Η αρχή της υποχρεωτικής ψηφοφορίας	
5. Η αρχή της αυτοπρόσωπης άσκησης του εκλογικού δικαιώματος	
6. Η αρχή της ταυτόχρονης διενέργειας των βουλευτικών εκλογών	
7. Η αρχή της μυστικότητας της ψήφου	
a. Λευκά ψηφοδέλτια κατά τον εκλογικό κώδικα	

β. Το πρόβλημα της λευκής ψήφου

I. Ο ισχύων εκλογικός νόμος

1. Βασικές διατάξεις
2. Εκλογικές περιφέρειες
3. Εκλογικό σύστημα
4. Εκλογές 2012

Η ΒΟΥΛΗ σ.32

A. Ο θεσμός της Βουλής

B. Οι Βουλευτές και το νομικό τους status

1. Το δικαίωμα του εκλέγεσθαι
2. Τα θετικά προσόντα εκλογιμότητας
3. Τα κωλύματα εκλογιμότητας
4. Τα κοινοβουλευτικά ασυμβίβαστα
5. Η ελεύθερη εντολή: το ανεύθυνο και το ακαταδίωκτο
  - α. Η ελεύθερη εντολή και η κομματική πειθαρχία
  - β. Το Ανεύθυνο
  - γ. Το Ακαταδίωκτο
  - δ. Διαφορές του ανεύθυνου από το ακαταδίωκτο
6. Δικαίωμα άρνησης μαρτυρίας
7. Βουλευτική αποζημίωση και ατέλειες - άρθρο 63

Γ. Η οργάνωση της Βουλής

1. Οι Κοινοβουλευτικές Ομάδες
2. Η Ολομέλεια και το Τμήμα Διακοπής των Εργασιών της Βουλής - Βουλευτική περίοδος και Σύνοδοι
3. Το Προεδρείο της Βουλής των Ελλήνων
4. Η Διάσκεψη των Προέδρων
5. Οι Επιτροπές της Βουλής
  - α. Διαρκείς Κοινοβουλευτικές Επιτροπές
  - β. Ειδικές Κοινοβουλευτικές Επιτροπές
  - γ. Ειδικές Μόνιμες Επιτροπές
  - δ. Επιτροπές για Ζητήματα Εθνικά ή Γενικότερου Ενδιαφέροντος
  - ε. Επιτροπές Εσωτερικών Θεμάτων της Βουλής
  - στ. Επιτροπές Διεθνών Σχέσεων της Βουλής
  - ζ. Επιτροπή ΔΕΚΟ
  - η. Εξεταστικές επιτροπές
  - θ. Ειδικές Κοινοβουλευτικές Επιτροπές για προκαταρκτική εξέταση

Δ. Το νομοθετικό έργο της Βουλής

1. Η αναθεώρηση του Συντάγματος
2. Η ψήφιση τυπικών νόμων
3. Η ψήφιση του Κανονισμού της Βουλής

4. Η ψήφιση του προϋπολογισμού, του απολογισμού και του γενικού ισολογισμού του Κράτους και της Βουλής
5. Η έγκριση των προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης
6. Η απόφαση για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος
7. Η απόφαση για τη θέση σε εφαρμογή του νόμου για την κατάσταση πολιορκίας
8. Η παροχή συγκατάθεσης για αναστολή των εργασιών της Βουλής των Ελλήνων για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριάντα ημερών ή για επανάληψη της αναστολής των εργασιών κατά την ίδια βουλευτική σύνοδο
9. Η νομοθετική διαδικασία

Ε. Ο κοινοβουλευτικός έλεγχος

1. Οι αναφορές
2. Οι αιτήσεις κατάθεσης εγγράφων
3. Οι ερωτήσεις
4. Οι επίκαιρες ερωτήσεις
5. Οι συζητήσεις με πρωτοβουλία Βουλευτών
6. Οι επερωτήσεις
7. Ο επίκαιρες επερωτήσεις
8. Η σύσταση εξεταστικών επιτροπών
9. Ο έλεγχος επί των Ανεξάρτητων Αρχών
10. Κλήση μελών της Κυβέρνησης και άλλων από τις Διαρκείς Επιτροπές

ΣΤ. Άλλες αρμοδιότητες της Βουλής

1. Η Βουλή των Ελλήνων εκλέγει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας
2. Η Βουλή διαπιστώνει την αδυναμία του Προέδρου της Δημοκρατίας να ασκήσει τα καθήκοντά του
3. Η Βουλή διαπιστώνει την αδυναμία του Πρωθυπουργού να ασκήσει τα καθήκοντά του
4. Η Βουλή εκλέγει το Προεδρείο της
5. Η Βουλή αποφασίζει για την άσκηση ποινικής δίωξης κατά του Προέδρου της Δημοκρατίας
6. Η Βουλή αποφασίζει για την άσκηση ποινικής δίωξης κατά όσων διατελούν ή διετέλεσαν μέλη της Κυβέρνησης ή Υφυπουργοί για αδικήματα που τέλεσαν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους
7. Η Βουλή παρέχει άδεια για την ποινική δίωξη βουλευτή για συκοφαντική δυσφήμιση που έκανε κατά την άσκηση των καθηκόντων του
8. Η Βουλή παρέχει τη συγκατάθεσή της για την απονομή από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας χάρης σε Υπουργό που καταδικάστηκε κατά το άρθρο 86 του Συντάγματος

Ζ. Ο Κανονισμός της Βουλής

Η. Η Επιστημονική υπηρεσία της Βουλής

Θ. Μία αποτίμηση της λειτουργίας του ελληνικού Κοινοβουλίου (1974- 2008)

1. Το θεσμικό περιβάλλον
2. Η θέση του Βουλευτή
3. Το Νομοθετικό Έργο
4. Ο Κοινοβουλευτικός Έλεγχος της Κυβέρνησης
5. Σχέση Κυβέρνησης με Βουλή
6. Το Κοινοβούλιο ως forum

Η ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ & Η ΔΙΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ .....σ. 67

A. Η ανάδειξη της Κυβέρνησης

1. Η αρχή της δεδηλωμένης - Ο σχηματισμός της Κυβέρνησης

- α. Διορισμός Πρωθυπουργού όταν ένα κόμμα ή ένας συνασπισμός κομμάτων έχει εκλέξει άνω των 151 βουλευτών
- β. Διορισμός Πρωθυπουργού όταν κανένα κόμμα ή κανένας συνασπισμός κομμάτων δεν έχει εκλέξει άνω των 151 βουλευτών

2. Η ψήφος εμπιστοσύνης της Βουλής προς την Κυβέρνηση

- α. Υποχρεωτική ψήφος εμπιστοσύνης
- β. Αποτυχία σχηματισμού κυβέρνησης που θα λάβει την εμπιστοσύνη της Βουλής - Εκλογικές Κυβερνήσεις
- γ. Δυνητική ψήφος εμπιστοσύνης
- δ. Ψήφος δυσπιστίας

B. Η διάλυση της Βουλής

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ σ.75

A. Ο θεσμός της Κυβέρνησης

B. Είδη κυβερνήσεων

Γ. Η συγκρότηση της Κυβέρνησης

Δ. Η οργάνωση και λειτουργία της κυβέρνησης

Ε. Οι αρμοδιότητες της Κυβέρνησης

ΣΤ. Η ευθύνη της Κυβέρνησης και των μελών της

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ σ.79

A. Τα προσόντα εκλογής

B. Τα κωλύματα εκλογής

Γ. Το όργανο που εκλέγει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας

Δ. Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας

1. Το δικαίωμα πρότασης υποψηφίων
2. Ο χρόνος εκλογής
3. Η διαδικασία εκλογής

Ε. Οι αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας

1. Ο ΠτΔ έχει μόνον όσες αρμοδιότητες του απονέμει το Σύνταγμα
2. Η άσκηση των αρμοδιοτήτων του από τον ΠτΔ
3. Κατηγορίες αρμοδιοτήτων του ΠτΔ
  - I. Αρμοδιότητες Νομοθετικής Φύσης
  - II. Αρμοδιότητες Διοικητικής Φύσης
  - III. Αρμοδιότητες Δικαστικής Φύσης
  - IV. Ρυθμιστικές αρμοδιότητες
  - V. Αρμοδιότητες που δεν απαιτούν προσυπογραφή

ΣΤ. Η νομική θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας

1. Τα ασυμβίβαστα προς το αξίωμα
2. Διάρκεια και λήξη της θητείας
3. Η αναπλήρωση του ΠτΔ

Ζ. Η ευθύνη του Προέδρου της Δημοκρατίας

Η. Ο πολιτικός ρόλος του Προέδρου της Δημοκρατίας

Θ. Η ευρεία αναθεώρηση του προεδρικού θεσμού το 1986

Ι. Οι Πρόεδροι της Δημοκρατίας μετά το 1974 (Γ΄ Ελληνική Δημοκρατία)

Η ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ 2008 .....σ.91

ΠΙΝΑΚΕΣ σ.95

Πίνακας Α: Η διάλυση της Βουλής (1974-2007)

Πίνακας Β: Συνταγματικό χρονολόγιο (1974-2009)

Πίνακας Γ.1. : Αποτελέσματα βουλευτικών εκλογών 1974 - 1985

Πίνακας Γ.2. : Αποτελέσματα βουλευτικών εκλογών 1989 - 1990

Πίνακας Γ.3. : Αποτελέσματα βουλευτικών εκλογών 1993 - 2000

Πίνακας Γ.4. : Αποτελέσματα βουλευτικών εκλογών 2004 - 2007

Πίνακας Γ.5. : Αποτελέσματα βουλευτικών εκλογών 2009

Πίνακας Γ.6. : Αποτελέσματα βουλευτικών εκλογών 2012

Πίνακας Γ.7. : Αποτελέσματα βουλευτικών εκλογών 2012

Πίνακας Γ.8. : Αποτελέσματα βουλευτικών εκλογών 2015

Συγγράμματα - Εγχειρίδια Συνταγματικού Δικαίου για Θεμελιώδεις Αρχές του πολιτεύματος και Όργανα του Κράτους σ.110

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Οι Σημειώσεις αυτές (πανεπιστημιακές παραδόσεις με τη μορφή συμπυκνωμένων κειμένων και διαγραμμάτων) προορίζονται για τους φοιτητές του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, στο μάθημα με τίτλο “Συνταγματικό Δίκαιο II - Όργανα του κράτους”. Για την αποτελεσματικότερη χρήση τους θα ήταν σκόπιμο να τονισθούν τα εξής :

Πρώτον, σε καμία περίπτωση οι περιληπτικές αυτές παραδόσεις δεν υποκαθιστούν τα συγγράμματα Συνταγματικού Δικαίου της ελληνικής βιβλιογραφίας. Η χρησιμότητά τους έγκειται στο περιληπτικό του περιεχόμενο που διευκολύνει, ελπίζω, την πρώτη συνάντηση του αναγνώστη-φοιτητή με το αντικείμενο της μελέτης. Με άλλα λόγια, διευκολύνει τους φοιτητές να αποκτήσουν μία πρώτη συνολική, ελλειπτική βέβαια, εικόνα του οργανωτικού Συνταγματικού Δικαίου, την οποία οφείλουν να συμπληρώσουν μέσω αναλυτικών συγγραμμάτων, πρόσθετης βιβλιογραφίας, αλλά και της παρακολούθησης των παραδόσεων. Ιδιαίτερα ελλειπτική είναι η αναφορά στις θεμελιώδεις αρχές του πολιτεύματος (ή οργανωτικές βάσεις), όπου συχνά αναγράφονται μόνο οι τίτλοι των θεματικών. Και στα όργανα του κράτους η παράθεση είναι μόνο κατά τίτλους. Σε κάθε περίπτωση, οι σημειώσεις αυτές δεν αρκούν για την κατανόηση του μαθήματος. Απαιτείται οπωσδήποτε προσφυγή στα συγγράμματα.

Δεύτερον, η δομή των Παραδόσεων είναι προσαρμοσμένη στις προφορικές παραδόσεις των μαθημάτων. Κάθε σύγγραμμα από τα προτεινόμενα ακολουθεί τη δική του δομή, χωρίς αυτό να επηρεάζει την κατανόηση της συνολικής ύλης. Για τον λόγο τούτο, οι αναγνώστες πρέπει να ανατρέχουν αντιστοίχως στα περιεχόμενα του συγγράμματος που έχουν επιλέξει. Οι παραδόσεις αυτές περιέχουν αρκετά σημεία από το σύγγραμμα του *Δημήτρη Θ. Τσάτσου*, Συνταγματικό Δίκαιο, τόμ. Β΄, Οργάνωση και Λειτουργία της Πολιτείας, έκδ. Β΄, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1993, την επιμέλεια του οποίου είχε η γράφουσα.

Τρίτον, η μελέτη των σημειώσεων αυτών είναι σκόπιμο να συνδυάζεται με την παράλληλη ανάγνωση και κατανόηση των άρθρων του Συντάγματος και του Κανονισμού της Βουλής, όπου αυτά αναφέρονται, έτσι ώστε να

διευκρινίζεται το νόημά τους και να εμπεδώνεται η ορολογία. Οι φοιτητές δεν χρειάζεται να απομνημονεύουν τον αριθμό συγκεκριμένου άρθρου. Σημασία έχει να κατανοούν το περιεχόμενο κάθε συνταγματικής διάταξης και να εξοικειώνονται με την ορολογία του συνταγματικού κειμένου.

Τέταρτον, η παρακολούθηση των προφορικών παραδόσεων βοηθά τόσο στην κατανόηση των συγκεκριμένων αναλύσεων, όσο και στην δυνατότητα εξέτασης των συνταγματικών προβλημάτων τα οποία έχουν τεθεί κατά καιρούς στην πολιτική ζωή και έχουν αποτελέσει αφορμές για την ανεύρεση του νοήματος των συνταγματικών κανόνων. Ο συσχετισμός των συνταγματικών διατάξεων με την ζώσα πολιτική πραγματικότητα είναι απαραίτητη, κατ' εξοχήν στους φοιτητές του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας.

Πέμπτον, υπάρχουν και άλλα συγγράμματα στα οποία μπορούν να καταφύγουν οι φοιτητές. Θα πρέπει, πάντως, να έχουν πάντα υπ' όψη τους τη χρονολογία έκδοσης κάθε συγγράμματος σε συσχετισμό με τις αναθεωρήσεις που έχουν εν τω μεταξύ συντελεσθεί.

Έκτον, αποφύγετε απολύτως την πρακτική της άκριτης απομνημόνευσης, την επιλογή θεμάτων "SOS" και την απομνημόνευση μεμονωμένων λέξεων και φράσεων που δεν κατανοείτε. Αντιθέτως, θα σας βοηθήσει να διαβάσετε τα ίδια ή παρεμφερή μέρη της ύλης σας από το σύγγραμμα και τις παραδόσεις που έχετε στα χέρια σας, πάντα σε συνδυασμό με τις συνταγματικές διατάξεις στις οποίες αναφέρονται, προκειμένου να εμπεδώσετε την ειδική ορολογία.

Απρίλιος 2015

Πηνελόπη Φουντεδάκη

Παρακαλώ πολύ, αν θέλετε, να αποστέλλετε τυχόν παρατηρήσεις, ερωτήσεις, προσθήκες στο: penelope.foundethakis@gmail.com

ΟΙ ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ

ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΑΡΧΩΝ

A. Η έννοια των θεμελιωδών αρχών (ή οργανωτικών βάσεων) του πολιτεύματος

Συνήθως τα ίδια τα Συντάγματα περιέχουν γενικούς χαρακτηρισμούς του πολιτεύματος που θεσπίζουν. Τους γενικούς αυτούς χαρακτηρισμούς αποδίδει η κρατούσα θεωρία με τον περιφραστικό όρο **οργανωτικές βάσεις του πολιτεύματος** ή τον όρο **θεμελιώδεις αρχές του πολιτεύματος**. Στην πρώτη περίπτωση τονίζεται ο χαρακτήρας του θεμελίου επί του οποίου οργανώνεται το συνταγματικό κείμενο, στη δεύτερη περίπτωση υπογραμμίζεται ο χαρακτήρας αυτού του θεμελίου ως ουσιαστικού, κυρίως για την αρχή του κράτους δικαίου, του κοινωνικού κράτους και την δημοκρατική αρχή.

Νομική αρχή είναι μια επιταγή δικαίου που δεν μπορεί από μόνη της να εφαρμοσθεί άμεσα, αλλά χρειάζεται την εξειδίκευσή της με συγκεκριμένους κανόνες.

Διατάξεις νόμων ή Συντάγματος είναι συγκεκριμένα άρθρα ή παράγραφοι άρθρων ή εδάφια παραγράφων.

B. Η νομική σημασία των θεμελιωδών του πολιτεύματος

Όπως τα περισσότερα ξένα, έτσι και το ελληνικό Σύνταγμα στην πρώτη του διάταξη (άρθρο 1 παρ.1¹) διατυπώνει τα εννοιολογικά χαρακτηριστικά του πολιτεύματος που θεσπίζει. Αυτά είναι: ο δημοκρατικός, ο προεδρευόμενος και ο κοινοβουλευτικός του χαρακτήρας. Στα χαρακτηριστικά αυτά προστίθενται η αρχή της διάκρισης των λειτουργιών, η αντιπροσωπευτική αρχή, η αρχή του κράτους δικαίου, και η αρχή του κοινωνικού κράτους, που συνάγονται ερμηνευτικά. Ο προεδρευόμενος χαρακτήρας του πολιτεύματος και ο πολυκομματισμός συχνά νοούνται ως επιμέρους στοιχεία της δημοκρατικής αρχής κατά το πολίτευμά μας.

Το πρώτο ερώτημα που τίθεται για το νόημα οργανωτικών βάσεων του πολιτεύματος αναφέρεται στη συγκεκριμένη νομική τους σημασία, στη νομική αξία που έχουν μέσα στο σύνολο του συνταγματικού κώδικα. Θα μπορούσε

---

¹ Όπου αναγράφεται άρθρο χωρίς περαιτέρω διευκρίνηση, εννοείται ότι πρόκειται για άρθρο του ισχύοντος Συντάγματος 1975 με τις τροποποιήσεις του 1986, του 2001 και του 2008.

δηλαδή κανείς να υποστηρίξει πως το τι είναι π.χ. δημοκρατία, κοινοβουλευτισμός, προκύπτει, πολύ συγκεκριμένα, από τα μέρη και τα τμήματα του Συντάγματος που ρυθμίζουν τα αντίστοιχα προς τις έννοιες θέματα. Ποιά είναι λοιπόν η νομική χρησιμότητα του άρθ.1 παρ.1 του Συντάγματος; Αποτελεί απλή πολιτική και ιδεολογική διακήρυξη του συντακτικού νομοθέτη ή είναι διάταξη με συγκεκριμένες νομικές συνέπειες;

α) Το Σύνταγμα είναι, από τη φύση του και τη λειτουργία του, σύνολο κυρίως γενικών κανόνων. Τα προβλήματα που δημιουργούνται στην πρακτική δεν βρίσκουν πάντοτε τη λύση τους από την αυτούσια διατύπωση του συνταγματικού κανόνα. Ο συγκεκριμένος κανόνας που επιλύει το συγκεκριμένο πρόβλημα προκύπτει τις περισσότερες φορές ερμηνευτικά. Η ερμηνεία, όμως, δεν καταλήγει πάντοτε σε βέβαια συμπεράσματα. Πολλές φορές ο ερμηνευτής φτάνει, καθώς αναζητεί το νόημα του κανόνα, σε αμφιβολία. Έτσι, π.χ., δεν ορίζει ρητά το Σύνταγμα τον ελάχιστο αριθμό των εκλογικών περιφερειών, στις οποίες πρέπει να είναι διαιρεμένη η επικράτεια για την ανάδειξη της Βουλής. Θα ήταν άραγε συνταγματική η πρόβλεψη δύο ή τριών μόνο εκλογικών περιφερειών, σε συνδυασμό με πλειοψηφικό εκλογικό σύστημα, έτσι ώστε ένα κόμμα, με μία σχετική μόνο πλειοψηφία ψήφων (π.χ. 35%) να κατελάμβανε και τις τριακόσιες βουλευτικές έδρες; Αυτό δεν το απαγορεύει καμιά συγκεκριμένη και ειδική διάταξη του Συντάγματος. Θα μπορούσε όμως κάποιος, ερμηνεύοντας την έννοια του της δημοκρατίας κατά το άρθ.1 παρ.1, να συναγάγει συνταγματικό κανόνα απαγορευτικό ενός τέτοιου εκλογικού νόμου. Αυτή είναι μία μορφή νομικής αξιοποίησης του άρθ.1 παρ.1.

β) Κατά το άρθ. 110 παρ.1 "Οι διατάξεις του Συντάγματος υπόκεινται σε αναθεώρηση, εκτός από εκείνες που καθορίζουν τη βάση και τη μορφή του πολιτεύματος ως Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία". Το άρθ. 110 παρ.1 όμως δεν προσδιορίζει ποιές είναι ειδικότερα οι διατάξεις που είναι καθοριστικές για τη μορφή του πολιτεύματος. Έτσι, μπορεί κατά τη διαδικασία μελλοντικής αναθεώρησης του Συντάγματος να προκύψουν πολλά ερωτήματα σχετικά με τη δυνατότητα αναθεώρησης, ή μη, ορισμένων διατάξεων. Οι λύσεις τέτοιων προβλημάτων έχουν σημείο αφετηρίας τη διάταξη του άρθ.1 παρ.1 Αυτός είναι ένας δεύτερος κύκλος περιπτώσεων, κατά τις οποίες η νομική αξιοποίηση της συνταγματικής αυτής διάταξης είναι και χρήσιμη και αναγκαία.

Όλοι οι κανόνες του Συντάγματος είναι **νομικά ισότιμοι**. Οι διατάξεις που εμπεριέχουν τις οργανωτικές βάσεις του πολιτεύματος έχουν ιδιαίτερη ερμηνευτική αξία, δεν διαφοροποιούνται όμως τυπικώς, από πλευράς νομικής αξίας, σε σχέση με τις λοιπές συνταγματικές διατάξεις. Εάν δεχόμασταν μία τέτοια τυπική διαφοροποίηση, θα καταλήγαμε στο συμπέρασμα ότι υφίσταται το ενδεχόμενο να υπάρχουν αντισυνταγματικές διατάξεις του Συντάγματος, κάτι που δεν μπορεί να ισχύει. Η ερμηνεία διατάξεων, που εμφανίζονται εκ πρώτης

όπως να έρχονται σε σύγκρουση μεταξύ τους, γίνεται με κριτήριο, μεταξύ άλλων, την ενότητα του Συντάγματος εφαρμόζοντας την αρχή της πρακτικής αρμονίας.

ΟΙ ΕΠΙ ΜΕΡΟΥΣ ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΑΡΧΕΣ

A. Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΡΧΗ

άρθρα 1, 52

Βασικά στοιχεία:

- Η αναφορά στον λαό ή στο έθνος ως φορέα της κυριαρχίας.
- Ελεύθερες εκλογές κατά τακτά χρονικά διαστήματα
- Πολυκομματισμός
- Διασφάλιση του πλουραλισμού
- Δεσμεύσεις του συντακτικού νομοθέτη από τις αρχές της υπερεθνικής έννομης τάξης

Για την εφαρμογή του περιεχομένου της δημοκρατικής αρχής έχουν θεσπισθεί ειδικότερες διατάξεις στο Σύνταγμα.

I. Η έννοια της δημοκρατικής αρχής

Με τον όρο «Δημοκρατία» χαρακτηρίζονται τα πολιτεύματα τα οποία είτε αυτοχαρακτηρίζονται ως τέτοια αλλά μόνο κατά τις διακηρύξεις τους, είτε πραγματική πηγή εξουσίας είναι ο λαός. Η δημοκρατική αρχή σε ένα συγκεκριμένο Σύνταγμα δεν σημαίνει ότι είναι η μόνη δυνατή εκδοχή της πολιτευματικής δημοκρατίας. Η βασική συνιστώσα σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα είναι η νομιμοποίηση, δηλαδή η δυνατότητα αναγωγής κάθε μορφής κρατικής βούλησης στη «λαϊκή βούληση». Σε αντίθεση με την πλατωνική θεωρία περί «βασιλικών ανδρών», δηλαδή σοφών που κυβερνούν, η σύγχρονη πολιτευματική δημοκρατία στηρίζεται στις εκλογές, στην αρχή της πλειοψηφίας, που αναδεικνύει την κυβέρνηση, και στη μειοψηφία που ελέγχει, σε συνδυασμό με τη θεσμική και πραγματική δυνατότητα της μειοψηφίας να καταστεί πλειοψηφία μέσω των εκλογών.

Για την αποδοχή της πολιτευματικής δημοκρατίας ως ταύτισης των κυβερνώντων με τους κυβερνωμένους, δηλαδή για την επιβεβαίωση της «λαϊκής κυριαρχίας», η συνταγματική θεωρία αποδέχεται μία σειρά τεκμηρίων - ταυτίσεων. Κρίσιμη είναι η διάκριση του λαού ως εξής:

α. Λαός υπό ευρεία έννοια: Το σύνολο των Ελλήνων πολιτών ως πηγή όλων των εξουσιών και ως συλλογικό υποκείμενο της «λαϊκής κυριαρχίας»

β. Λαός υπό στενή έννοια: Το σύνολο των Ελλήνων πολιτών (οι οποίοι διαθέτουν το δικαίωμα ψήφου) που συγκροτούν το Εκλογικό Σώμα ως όργανο της πολιτείας.

- Ταύτιση θέλησης κυρίαρχου λαού με θέληση Εκλογικού Σώματος.
- Ταύτιση της θέλησης του συνόλου του Εκλογικού Σώματος με τη θέληση της πλειοψηφίας του
- Ταύτιση της θέλησης της πλειοψηφίας που «κέρδισε» τις εκλογές με τη θέληση της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας, από την οποία αναδεικνύεται η Κυβέρνηση

Η δημοκρατική αρχή προβλέπει πρώτον, την τυπική νομιμοποίηση που γεννά η συνταγματική νομιμότητα (άρθ.1 παρ.3), και δεύτερον, την ουσιαστική νομιμοποίηση που δημιουργείται από τις συγκεκριμένες πολιτικές επιλογές των εκάστοτε φορέων των πολιτειακών οργάνων. Η τυπική νομιμοποίηση είναι τυπικώς ελέγξιμη, ενώ η ουσιαστική νομιμοποίηση προκύπτει από την κοινωνικοπολιτική αξιολόγηση και συνδέεται με την πολιτική αξιοπιστία.

Το ζήτημα της κρίσης του πολιτικού συστήματος, που ταλανίζει την ελληνική πολιτεία από το 2009, είναι συνδεδεμένο με την αποκάλυψη της αναξιπιστίας των φορέων των οργάνων που ασκούν εξουσία, επειδή οι πράξεις τους δεν δημιουργούν την αναγκαία συναίνεση της κοινωνίας.

II. Οι εγγυήσεις τήρησης της δημοκρατικής αρχής

Το ζήτημα αυτό ανέδειξε ο Αριστόβουλος Μάνεσης, υπογραμμίζοντας πως οι εγγυήσεις τήρησης του Συντάγματος αφορούν κυρίως την άσκηση εξουσίας από τους κυβερνώντες.

Βασικές εγγυήσεις είναι:

- Ορισμένες άλλες θεμελιώδεις αρχές:
  - a. Η αρχή της διάκρισης των λειτουργιών, διότι τις ανάγει στη βούληση του Εκλογικού Σώματος, αλλά και διότι ενεργοποιεί τον αμοιβαίο μεταξύ τους έλεγχο.
  - b. Η αρχή του αιρετού αρχηγού του κράτους, διότι ορίζει θητεία και αποτρέπει την προσωποποίηση της κρατικής εξουσίας, που συμβαίνει στην κληρονομική διαδοχή.
  - c. Η αρχή του κοινωνικού κράτους, διότι διασφαλίζει την κατ' αρχήν αντιθετική σχέση ελευθερίας και κοινωνικής δικαιοσύνης.
- Τα πολιτικά δικαιώματα των πολιτών:
  - a. Η ενεργοποίηση των πολιτών με την ψήφο τους, αλλά και με άλλες μορφές πολιτικής συμμετοχής
  - b. Ο σεβασμός στο Σύνταγμα και η αφοσίωση στη Δημοκρατία (άρθ. 120 παρ.2)
  - c. Το δικαίωμα και η υποχρέωση των Ελλήνων να αντιστέκονται σε οποιονδήποτε θέλει να καταλύσει το Σύνταγμα με τη βία.
- Η υποχρέωση του κράτους να τηρεί ουδετερότητα (θρησκευτική, κοσμοθεωρητική και πολιτική) έναντι των κοινωνικών διαδικασιών που

συνδιαμορφώνουν την λαϊκή βούληση. Αυτή η υποχρέωση συνάγεται από τις εξής διατάξεις:

- a. Ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας (άρθ.5)
- b. Ελεύθερη πληροφόρηση (άρθ.5^Α)
- c. Ελεύθερη θρησκευτική συνείδηση (άρθ.13)
- d. Ελεύθερη έκφραση και διάδοση των στοχασμών και ελευθερία τύπου (άρθ.14)
- e. Ελευθερία τέχνης, επιστήμης, έρευνας και διδασκαλίας
- Ειδικές ρυθμίσεις για την αποτελεσματική τήρηση του Συντάγματος:
  - a. Τα άρθρ. 134 -152 (Π.Κ. Ειδικό Μέρος, Προσβολές του πολιτεύματος).
  - b. Το άρθρ.14 παρ.3 (κατάσχεση εντύπου για δημοσίευμα που σκοπεύει στη βίαιη ανατροπή του πολιτεύματος).
  - c. Το άρθρο 16 παρ.1 εδ.β (η ακαδημαϊκή ελευθερία και η ελευθερία της διδασκαλίας δεν απαλλάσσουν από το καθήκον της υπακοής στο Σύνταγμα).
  - d. Το άρθρο 29 παρ.1 (η οργάνωση και η δράση των πολιτικών κομμάτων οφείλει να εξυπηρετεί την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος).

Δ. Η ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΕΞΟΥΣΙΩΝ

άρθρα 1, 26, 110 παρ.1

Το σημαντικότερο στοιχείο της διάκρισης των λειτουργιών είναι η διάκριση της δικαστικής εξουσίας από τις άλλες δύο. Η δικαστική εξουσία τελεί σε “λειτουργική απομόνωση”.

Στο κοινοβουλευτικό πολίτευμα, άρα και στο ελληνικό, ισχύει η χαλαρή διάκριση των εξουσιών, δηλ. η διασταύρωση της νομοθετικής με την εκτελεστική εξουσία.

- Νομοθετική έναντι της εκτελεστικής
- Εκτελεστική έναντι της δικαστικής
- Πρόεδρος της Δημοκρατίας
  - A. Έναντι της νομοθετικής
  - B. Έναντι της δικαστικής
- Κυβέρνηση έναντι της νομοθετικής

Β. Η ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΗ ΑΡΧΗ

άρθρο 51 παρ.2, 53 παρ.1

Ύπαρξη συνέλευσης αντιπροσώπων - εθνική κυριαρχία

Δεσμευμένη και ελεύθερη εντολή

Ενεργητικό και παθητικό εκλογικό δικαίωμα - λαϊκή κυριαρχία

Η κοινοβουλευτική δημοκρατία προϋποθέτει την αντιπροσωπευτική αρχή

Στοιχεία άμεσης δημοκρατίας:

- δημοψήφισμα (άρθρο 44 παρ.2 εδ.α και εδ.β)
- ίδρυση και συμμετοχή σε πολιτικά κόμματα (άρθρο29)
- δικαίωμα συνδικαλισμού (άρθρα 12 και 22)
- δικαίωμα συλλογικής αυτονομίας -συλλογικές συμβάσεις εργασίας (άρθρα 22 παρ.2 και 3)
- δικαίωμα ακρόασης και αναφοράς (άρθρα 10 και 20 παρ.2)

Γ. Η ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΑΡΧΗ

άρθρα 37, 84, 85, 35

Κοινοβουλευτικός δυϊσμός - ορλεανικό μοντέλο - διπλή εξάρτηση

Κοινοβουλευτικός μονισμός - κλασικός κοινοβουλευτισμός

Εκλογικευμένος κοινοβουλευτισμός

Εισαγωγή του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος στην Ελλάδα το 1875 (αρχή της δεδηλωμένης)

Μιλώντας για την κοινοβουλευτική αρχή του δημοκρατικού πολιτεύματος αναφερόμαστε σε δύο θέματα της όλης συνταγματικής ρύθμισης. *Πρώτον*, στη σχέση κυβέρνησης και Βουλής και, *δεύτερον*, στον ρόλο της Βουλής (του Κοινοβουλίου) μέσα στο πολίτευμα. Κατά την κοινοβουλευτική αρχή, η Κυβέρνηση εξαρτάται από την εμπιστοσύνη της Βουλής και η Βουλή αποτελεί, μετά το εκλογικό σώμα, το κύριο όργανο της πολιτείας, υπέρ του οποίου λειτουργεί και το τεκμήριο της αρμοδιότητας.

Η εξάρτηση της Κυβέρνησης από τη Βουλή συνεπάγεται την εφαρμογή του κανόνα ότι η Κυβέρνηση οφείλει να απολαμβάνει την εμπιστοσύνη της Βουλής (άρθ.84 παρ.1). Σύμφωνα με τον κανόνα αυτόν, η Κυβέρνηση εξαρτάται από τη Βουλή διττώς, δηλαδή η εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας της Βουλής είναι αναγκαία όχι μόνο εκ των υστέρων, όταν δηλαδή η Κυβέρνηση μετά τον σχηματισμό της πρέπει να λάβει ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή για να παραμείνει στην εξουσία. Η εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας της Βουλής είναι αναγκαία και εκ των προτέρων, δηλαδή και για τον διορισμό του Πρωθυπουργού: ανάθεση σχηματισμού Κυβέρνησης πρέπει να γίνεται μόνο σε εκείνο το πρόσωπο που τεκμαίρεται ότι έχει ήδη, προφανώς και

προκαταβολικά, τη “δεδηλωμένη” εμπιστοσύνη της Βουλής, δηλ. στον αρχηγό της εκάστοτε πλειοψηφίας (άρθ.37 παρ.2- 4).

Άλλο κύριο χαρακτηριστικό της κοινοβουλευτικής αρχής είναι ο θεσμός της ευθύνης των Υπουργών και Υφυπουργών (άρθ.85). Τα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου και οι Υφυπουργοί ευθύνονται:

- Κατά το άρθ.85 εδ.1, για τις δικές τους πράξεις ή παραλείψεις.
- Κατά το ίδιο άρθ.85 εδ.1, για τις πράξεις και τις παραλείψεις της κυβέρνησης
- Κατά το άρθ.35 παρ.1, για τις πράξεις του προέδρου της δημοκρατίας, πλην εκείνων που δεν χρειάζονται την προσυπογραφή.

E. Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ

άρθρο 25 παρ.1

Η αρχή του κράτους δικαίου εγγυάται τις ατομικές ελευθερίες.

Το σημαντικότερο στοιχείο του κράτους δικαίου είναι ότι ο νόμος εφαρμόζεται επί πάντων. Καίριο, επιπλέον, είναι το στοιχείο της διαφορετικής αντιμετώπισης των οργάνων του κράτους και του δημόσιου τομέα αφ’ ενός, από τον ιδιώτη αφ’ ετέρου.

- Για τα άτομα (τα υποκείμενα των δικαιωμάτων) ισχύει η αρχή *in dubio pro libertate* (=εν αμφιβολία ισχύει η ερμηνευτική εκδοχή υπέρ της ελευθερίας του ατόμου) δηλαδή ό,τι δεν απαγορεύεται από τον νόμο, του επιτρέπεται. Συνεπώς, ο ιδιώτης επιτρέπεται να πράττει οτιδήποτε δεν του απαγορεύεται.
- Αντιθέτως, για τα κρατικά όργανα και τη Διοίκηση ισχύει το αντίθετο: Οι αρμοδιότητές τους καθορίζονται συγκεκριμένα και περιοριστικά από τον νόμο. Δηλ. στο κράτος απαγορεύεται οτιδήποτε δεν προβλέπεται από κανόνα δικαίου.

Προϋπόθεση για το κράτος δικαίου είναι η διάκριση του δημόσιου από το ιδιωτικό, διάκριση που συνιστά το θεμέλιο της αστικής δημοκρατίας. Αυτή η διάκριση, σε βάρος των κρατικών οργάνων, αποτελεί τη βάση της φιλελεύθερης δημοκρατίας και έρχεται να εξισορροπήσει την υπερέχουσα βούληση του κράτους και το μονοπώλιο του έννομου καταναγκασμού που ασκεί. Θεμέλιο αυτών των προβλέψεων είναι ότι το κράτος αποτελεί τον σημαντικότερο παράγοντα διακινδύνευσης των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ατόμων, κυρίως των ατομικών ελευθεριών. Για τον λόγο τούτο δικαιολογείται η αυστηρότερη ρύθμιση ως προς τον τρόπο δράσης του, ώστε να διασφαλίζεται η νομιμότητα της δράσης του.

Αυτή η αρχή θα έμενε χωρίς περιεχόμενο, δηλ. δεν θα εφαρμοζόταν, εάν το Σύνταγμα δεν προέβλεπε ανεξάρτητο δικαστικό όργανο αρμόδιο να ελέγχει

και να ακυρώνει τις παράνομες πράξεις της Διοίκησης, είτε αυτές είναι ατομικές διοικητικές πράξεις, είτε κανονιστικές διοικητικές πράξεις² (κυρίως υπουργικές αποφάσεις και προεδρικά διατάγματα, αλλά και αποφάσεις νομάρχη, δημάρχου κ.λπ.). Στην Ελλάδα το δικαστήριο αυτό είναι το Συμβούλιο της Επικρατείας.

Σχετικό προς το κράτος δικαίου είναι το δημοκρατικό κράτος, αλλά οι έννοιες δεν ταυτίζονται.

- Για την έννοια του κράτους δικαίου κρίσιμα είναι τα συνταγματικά δικαιώματα και οι μηχανισμοί προστασίας τους.
- Για το δημοκρατικό κράτος, κρίσιμα στοιχεία είναι η εφαρμογή της αρχής της πλειοψηφίας για την σύνθεση του Κοινοβουλίου καθώς και η διεξαγωγή περιοδικών ελεύθερων εκλογών.

Υπάρχουν κράτη που είναι δημοκρατικά ως προς την αντιπροσώπευση, αλλά πάσχουν ως προς την αρχή του κράτους δικαίου, δηλ. ως προς την εφαρμογή των συνταγματικών δικαιωμάτων. Κλασικό παράδειγμα είναι κράτη που δεν κατοχυρώνουν την δικαστική ανεξαρτησία, συνεπώς πάσχουν ως προς τον κύριο μηχανισμό προστασίας των δικαιωμάτων των ατόμων. Για μεγάλο διάστημα αυτό ίσχυε και στην Ελλάδα.

Για την κατανόηση του κράτους δικαίου είναι σημαντική η ανάλυση της έννοιας και των διακρίσεων των συνταγματικών (ή θεμελιωδών) δικαιωμάτων.

Δικαίωμα είναι η εξουσία που παρέχει κάθε σύστημα του Δικαίου σε πρόσωπο ή κατηγορία προσώπων ή ένωση προσώπων για την ικανοποίηση ενός συμφέροντος στο οποίο έτσι δίνει νομική υπόσταση. **Εξουσία** σημαίνει έννομη αξίωση, άρα ικανότητα δικαστικής διεκδίκησης.

Τα θεμελιώδη δικαιώματα αποτελούν κατηγορία των "δημοσίων δικαιωμάτων". Είναι δικαιώματα που συστηματοποιούν τη σχέση των ατόμων ή της κοινωνικής ομάδας με την (κρατική) εξουσία και ρυθμίζονται από το δημόσιο δίκαιο. Είναι έννομες αξιώσεις του ατόμου ή της κοινωνικής ομάδας έναντι της (κρατικής) εξουσίας.

Συνταγματικά ή θεμελιώδη δικαιώματα είναι κατά σειρά ιστορικής τους εξέλιξης:

- **Ατομικές ελευθερίες (freedoms)**, ή ατομικά δικαιώματα: έννομες αξιώσεις για αποχή της κρατικής εξουσίας από κάθε ενέργεια παρέμβασης στο βιοτικό και κοινωνικό χώρο που καθορίζεται από το δικαίωμα.
- **Πολιτικά δικαιώματα (rights)**: έννομες αξιώσεις για συμμετοχή στην άσκηση της κρατικής εξουσίας (στις διαδικασίες παραγωγής και διαμόρφωσης της πολιτειακής βούλησης).

---

² υπενθυμίζεται ότι μόνο οι κανονιστικές διοικητικές πράξεις είναι κανόνες δικαίου

- **Κοινωνικά δικαιώματα (rights):** δικαιώματα για παρέμβαση της κρατικής εξουσίας, παρέμβαση που συνίσταται σε υλικές παροχές, σε παροχή υπηρεσιών, σε θεσμικές ρυθμίσεις.

Τα κοινωνικά δικαιώματα διαφέρουν από τις άλλες δύο κατηγορίες, διότι ισχύουν μόνο όταν προβλέπονται από τον νόμο, και εφ' όσον το κράτος διαθέτει την οικονομική δυνατότητα για την ικανοποίησή τους. Συνεπώς, δεν συνιστούν αξιώσεις, με μόνη την αναγραφή τους στο Σύνταγμα (βλ. κατωτέρω στο Κοινωνικό κράτος)

Αυτή η κλασική διάκριση σε τρεις κατηγορίες είναι περισσότερο μεθοδολογική, αλλά δεν αποτυπώνει την εφαρμογή των δικαιωμάτων στην πράξη. Στην πραγματικότητα κάθε κατηγορία δικαιωμάτων αποτελεί προϋπόθεση για την πραγμάτωση της άλλης. Πρόκειται για τη σύνθετη (Δ. Τσάτσος), ή παραπληρωματική (Αρ. Μάνεσης), ή συναγωνιστική (Γ. Παπαδημητρίου), προστατευτική λειτουργία των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Αυτό σημαίνει ότι τα περισσότερα δικαιώματα έχουν μικτή φύση. Π.χ. το δικαίωμα του συνέρχεσθαι είναι και ατομικό και πολιτικό. Το δικαίωμα στην παιδεία είναι και ατομικό και κοινωνικό.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Ο όρος «Ανθρώπινα Δικαιώματα» ή «Δικαιώματα του Ανθρώπου» αφορά δικαιώματα που θεσπίζονται στο πεδίο του διεθνούς δικαίου, π.χ. μέσω συμβάσεων, όπως η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Η έννοια του κράτους δικαίου εκφράζεται στο αγγλικό δίκαιο με τον όρο 'Rule of Law' και στο γερμανικό δίκαιο με τον όρο 'Rechtsstaat'. Και οι δύο όροι αποδίδουν παρεμφερείς πολιτικο-νομικές αξιολογήσεις που χαρακτηρίζουν τα σύγχρονα δυτικά κράτη υπό την μορφή της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Οι δύο αυτοί όροι, όμως, υπό την συγκεκριμένη νομική τους διαμόρφωση, δηλαδή τον τρόπο που αποτυπώνονται σε κανόνες δικαίου σε κάθε εθνική έννομη τάξη, διαφοροποιούνται αρκετά μεταξύ τους.

'Rule of Law'

Αποτελεί προϊόν της ιστορικής εξέλιξης της Αγγλίας και για τον λόγο αυτό δύσκολα διατυπώνεται υπό την μορφή κανόνα δικαίου ή γενικής αρχής. Γνωστές είναι οι εξής τρεις αρχές για τον προσδιορισμό (19^{ος} αιώ.), με δεδομένη την αρχή της κυριαρχίας του Κοινοβουλίου στην Αγγλία:

1. Ουδείς υποβάλλεται σε ποινή ούτε οφείλει να ανεχθεί ζημία στα προσωπικά και περιουσιακά του αγαθά, εάν δεν έχει προβεί σε σαφή παραβίαση του δικαίου, η οποία να έχει διαπιστωθεί κατά νόμο από τακτικό δικαστήριο. Η πρώτη αυτή αρχή υποδηλώνει ότι ο πολίτης έχει το δικαίωμα της

προσωπικής ελευθερίας υπό τρεις σωρευτικές αρνητικές προϋποθέσεις: α. ότι δεν έχει παραβιάσει το δίκαιο, β. ότι μία τέτοια παραβίαση δεν έχει διαπιστωθεί στο πλαίσιο δικαστικής διαδικασίας, γ. ότι η παραβίαση δεν έχει διαπιστωθεί από τακτικό δικαστήριο.

2. Κανένας άνθρωπος δεν βρίσκεται υπεράνω του δικαίου και ο καθένας υπόκειται, ανεξάρτητα από την τάξη ή θέση του, στο δίκαιο του κράτους και στη νομολογία των τακτικών δικαστηρίων. Εδώ τονίζεται ότι το δίκαιο ισχύει όχι μόνο για τους ιδιώτες αλλά και για το κράτος, δηλαδή τους δημοσίους υπαλλήλους. Οι διαφορές μεταξύ ιδιωτών και δημοσίων υπαλλήλων επιλύονται από τα ίδια δικαστήρια και όχι από διοικητικά δικαστήρια.

3. Στην Αγγλία το συνταγματικό δίκαιο δεν αποτελεί την πηγή αλλά την συνέπεια των ατομικών δικαιωμάτων, όπως αυτά προσδιορίζονται και εφαρμόζονται από τα δικαστήρια. Με την τρίτη αυτή αρχή, υπογραμμίζεται ότι οι ελευθερίες των πολιτών δεν προστατεύονται από κάποιες γενικές συνταγματικές αρχές οι οποίες διατυπώνονται σε κάποιο συνταγματικό κείμενο, αλλά από τα συγκεκριμένα δικαιώματα, όπως αυτά διαμορφώθηκαν κατά τη διάρκεια μακράς ιστορικής εξέλιξης. Για παράδειγμα, η προσωπική ελευθερία, η ελευθερία του λόγου και των συγκεντρώσεων δεν χρειάστηκε να αποτυπωθούν σε κάποια διακήρυξη. Τούτο διότι δεν είχαν απαγορευθεί από το δίκαιο. Συνεπώς ισχύει η κλασική φιλελεύθερη αρχή: “ό,τι δεν απαγορεύεται επιτρέπεται”. Επειδή όμως στην περίοδο των Stuarts η προσωπική ελευθερία καταργήθηκε, το Κοινοβούλιο δημιούργησε τα μέσα για την αποκατάσταση αυτών των δικαιωμάτων. Για τον λόγο αυτό χαρακτηρίζονται ως “δικαιώματα” του common law (= κοινό δίκαιο).

‘Rechtsstaat’

Ο όρος αυτός δημιουργήθηκε στην Γερμανία τον 18ο και τον 19ο αιώνα ως έννοια αντιθετική του Polizeistaat (= αστυνομικό κράτος). Το Σύνταγμα της Βαϊμάρης (1919) δεν περιλάμβανε ρητή αναφορά στο κράτος δικαίου, όπως το σημερινό γερμανικό σύνταγμα, ούτε και ρητή θεσμοθέτηση της διάκρισης των εξουσιών. Ως γερμανικό κράτος δικαίου, τότε, θεωρείτο η έννομη τάξη, η οποία “βασίζεται στην ιδιοκτησία και προσωπική ελευθερία και θεωρεί το κράτος ως τον ένοπλο εγγυητή της τάξης, ησυχίας και ασφάλειας”. Κατά μία άλλη άποψη, το κράτος ταυτίζεται με την έννομη τάξη, άρα με το δίκαιο.

Τα στοιχεία της γερμανικής έννοιας του κράτους δικαίου είναι:

1. Το δίκαιο ως παράγων τάξης και η αρχή του Primat (= της πρωτοκαθεδρίας) του δικαίου. Η υπεροχή του δικαίου εκφράζεται στη δέσμευση του νομοθέτη να τηρεί τους ορισμούς του Συντάγματος. Απαγορεύεται να θίγεται ο πυρήνας των συνταγματικών δικαιωμάτων, η νομοθεσία υπόκειται στις συνταγματικές δεσμεύσεις, ενώ η εκτελεστική και δικαστική εξουσία υπόκεινται στον νόμο.

2. Το κράτος δικαίου εγγυάται την ελευθερία, μέσω της συγκεκριμένης διαμόρφωσης των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

3. Το κράτος δικαίου εγγυάται την αρχή της ισότητας των πολιτών μέσω της διαμόρφωσης της αρχής σε θεμελιώδες δικαίωμα.

4. Τέλος, η αρχή του κράτους δικαίου διαμορφώνεται μέσω σειράς άλλων αρχών όπως π.χ. της ανεξαρτησίας των δικαστών, της απαγόρευσης εκτάκτων δικαστηρίων, του νόμιμου δικαστή, κ.λπ.

Στο **ελληνικό Σύνταγμα** η αρχή του κράτους δικαίου πραγματώνεται, κυρίως, με τις εξής ειδικότερες διατάξεις:

1. Μη αναθεώρηση της δημοκρατικής αρχής (άρθρο 110 παρ.1)³
2. Διάκριση των λειτουργιών (άρθρο 26)
3. Η ελεύθερη λειτουργία των πολιτικών κομμάτων (άρθρο 29)
4. Αρχή της νομιμότητας της διοικητικής δράσης - Έλεγχος και ακύρωση των εκτελεστών πράξεων των διοικητικών αρχών από το Συμβούλιο της Επικρατείας (άρθρο 95)
5. Απονομή της δικαιοσύνης σύμφωνα με το Σύνταγμα και τους νόμους
6. Έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων από τα δικαστήρια (άρθρο 93 παρ.4)
7. Υποχρέωση των κρατικών οργάνων να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη άσκηση των ατομικών και πολιτικών ελευθεριών (άρθρο 25 παρ.1)
8. Το δικαίωμα παροχής δικαστικής προστασίας και το δικαίωμα προηγούμενης ακρόασης (άρθρο 20)

ΣΤ. Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

άρθρο 25 παρ.1

Διατάξεις που κατοχυρώνουν κοινωνικά δικαιώματα. Τα κοινωνικά δικαιώματα διαφέρουν από τα ατομικά και τα πολιτικά δικαιώματα στο μέτρο που δεν συνιστούν αξιώσεις. Δηλαδή, οι ιδιώτες δεν μπορούν να επικαλούνται τα κοινωνικά δικαιώματα από μόνη την αναγραφή τους στο Σύνταγμα. Μπορούν να τα απαιτούν μετά από την εξειδίκευσή τους με νόμο. Το σημαντικό στοιχείο στην κατανόηση των κοινωνικών δικαιωμάτων είναι ότι συνιστούν οικονομικές παροχές, που εξαρτώνται από την ευμάρεια του κράτους. Για τον λόγο τούτο αυξάνονται ή μειώνονται αναλόγως της οικονομικής συγκυρίας. Ορισμένα θεμελιώδη κοινωνικά δικαιώματα που απευθύνονται στο σύνολο των πολιτών, όπως το δικαίωμα στην παιδεία (πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια), το δικαίωμα στην υγεία (πρόβλεψη δημόσιων νοσοκομείων και δωρεάν

---

³ Η μη αναθεώρηση ισχύει για όλες τις θεμελιώδεις αρχές.

περίθαλψης), το δικαίωμα στη σύνταξη (ενός πυρήνα σύνταξης) δεν μπορούν να καταργηθούν.

Κατά τα λοιπά, τα κοινωνικά δικαιώματα νοούνται ως παροχές σε ευάλωτες κατηγορίες ιδιωτών (φτωχοί, άνεργοι, ανάπηροι, πολύτεκνοι κ.λπ. με βάση την αρχή της ισότητας ανάποδα, δηλαδή την ουσιαστική ισότητα και όχι την τυπική ισότητα, όπως συμβαίνει με τα ατομικά και τα πολιτικά δικαιώματα: «άνιση αντιμετώπιση ανίσων καταστάσεων»).

- συμμετοχή στην οικονομική, πολιτική και κοινωνική ζωή (άρθρα 5 παρ.1 και 22 παρ.1)
- δωρεάν παιδεία (άρθρο 16)
- δικαιώματα ατόμων με ειδικές ανάγκες (άρθρο 21 παρ.6)
- δικαίωμα εργασίας (άρθρο 22)
- δικαίωμα στο περιβάλλον (άρθρο 24 παρ.1)
- μέτρα κοινωνικής πολιτικής (άρθρα 21-23) προστασία οικογένειας, υγεία, απόκτηση κατοικίας, συνδικαλιστική ελευθερία, απεργία, χωροταξική διάρθρωση.

Σχόλιο⁴ στο Άρθρο 25:

«Το άρθρο 25 εμπεριέχει τις αρχές που διέπουν την ερμηνεία και την εφαρμογή όλης της δέσμης των συνταγματικών δικαιωμάτων:

Με την αναθεωρημένη μορφή της παραγράφου 1 του άρθρου 25:

Πρώτον, εισάγεται και ρητά η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου.

Δεύτερον, εισάγεται ο κανόνας πως όλα τα κρατικά όργανα έχουν την υποχρέωση να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκηση των συνταγματικών δικαιωμάτων.

Τρίτον, εισάγεται ο κανόνας ότι τα συνταγματικά δικαιώματα ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών, στις οποίες αυτά προσιδιάζουν, εισάγεται δηλαδή η αρχή της τριτενέργειας, όπου αυτή μπορεί να εφαρμοσθεί.

Τέταρτον, εισάγεται και ρητά η αρχή της αναλογικότητας. Επιπλέον προβλέπεται ρητά ότι οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν, πρέπει είτε να προβλέπονται απευθείας από το Σύνταγμα είτε να προβλέπονται από το νόμο, εφόσον όμως υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού.

Αυτή η νέα δέσμη κανόνων που εισάγονται στην παράγραφο 1 του άρθρου 25, προσδίδει νέες διαστάσεις και νέο κανονιστικό περιεχόμενο σε όλα τα συνταγματικά δικαιώματα. Το άρθρο 25 παρ. 1 είναι ίσως η σημαντικότερη διάταξη του αναθεωρημένου Συντάγματος.»

---

⁴ Τα σχόλια (με πλάγια στοιχεία) είναι του Ευ. Βενιζέλου, γενικού εισηγητή της πλειοψηφίας στην αναθεώρηση του 2001.

ΤΑ ΟΡΓΑΝΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΤΟ ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΣΩΜΑ

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ - Η ΦΥΣΗ ΤΟΥ ΕΚΛΟΓΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ

Το εκλογικό σώμα είναι άμεσο συλλογικό όργανο του κράτους, που ασκεί τις αρμοδιότητές του μέσω της ψήφου του (βλ. κατωτέρω υπό 8.)

Το δικαίωμα του εκλέγειν ή το δικαίωμα της ψήφου, ή το ενεργό εκλογικό δικαίωμα, συνιστά δικαίωμα του πολίτη. Ο υποχρεωτικός χαρακτήρας της ψήφου την καθιστά και δημόσιο λειτούργημα. Στην πλειοψηφία των δυτικών κρατών η ψήφος νοείται ως δικαίωμα μόνο και γι' αυτό είναι προαιρετική.

Άρθρο 51 παρ.5: «Η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος είναι υποχρεωτική.» Δεν προβλέπονται όμως κυρώσεις. Με την αναθεώρηση του 2001 απαλείφθηκε η προηγούμενη ρύθμιση του Σ. 1975/1986 όπου στην παρ.5 προστίθετο η φράση : «Νόμος ορίζει κάθε φορά τις εξαιρέσεις και τις ποινικές κυρώσεις».

Β. Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΕΚΛΟΓΙΚΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ

Λαός υπό ευρεία έννοια: Όλοι οι έχοντες την ελληνική ιθαγένεια
(= υπηκοότητα = εθνικότητα)⁵

Λαός υπό στενή έννοια: Όλοι όσοι ανήκουν στο εκλογικό σώμα (όσοι έχουν τα προσόντα του εκλογέα)

Γ. ΤΑ ΠΡΟΣΟΝΤΑ ΤΟΥ ΕΚΛΟΓΕΑ

Θετικά προσόντα για την απόκτηση του εκλογικού δικαιώματος:

- ελληνική ιθαγένεια
- εκλογική ενηλικότητα (18ο έτος)

---

⁵ Η ιθαγένεια-υπηκοότητα-εθνικότητα (=nationality) σημαίνει τον νομικό δεσμό του ατόμου με το κράτος, ανεξαρτήτως εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής (=ethnicity). Κριτήριο είναι η κρατική οντότητα και όχι η ακαθόριστη έννοια του έθνους. Η ιθαγένεια αποκτάται με τη γέννηση ή με πολιτογράφηση, χωρίς διαφοροποίηση μεταξύ των δύο, ως προς το άτομο.

Ο νόμος καθορίζει την εκλογική ηλικία [άρθρο 51 παρ.3⁶ : «Οι βουλευτές εκλέγονται με άμεση, καθολική και μυστική ψηφοφορία από τους πολίτες που έχουν εκλογικό δικαίωμα, όπως νόμος ορίζει.»]

Δ. ΠΟΙΟΙ ΣΤΕΡΟΥΝΤΑΙ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΗΣ ΨΗΦΟΥ

Αρνητικά προσόντα για την απόκτηση του εκλογικού δικαιώματος [άρθ.51 παρ.2, εδ.β: « Ο νόμος δεν μπορεί να περιορίσει το εκλογικό δικαίωμα παρά μόνο αν δεν έχει συμπληρωθεί κατώτατο όριο ηλικίας ή για ανικανότητα δικαιοπραξίας ή ως συνέπεια αμετάκλητης ποινικής καταδίκης για ορισμένα εγκλήματα.»] σημαίνει την ύπαρξη ιδιοτήτων που, όταν υπάρχουν, συνεπάγονται την άρση του δικαιώματος.

Συνεπώς στερούνται το δικαίωμα της ψήφου :

- όσοι είναι κάτω των 18 ετών
- ανικανότητα δικαιοπραξίας για λόγους υγείας (δικαστική απαγόρευση)
- **αμετάκλητη** ποινική καταδίκη για ορισμένα εγκλήματα (νόμιμη απαγόρευση, για λόγους ηθικής αναξιοτήτας, σε περίπτωση καταδίκης για εγκλήματα του ποινικού κώδικα ή του στρατιωτικού ποινικού κώδικα). Η στέρηση μπορεί να συνεχίζεται και μετά την έκτιση της ποινής, ως παρεπόμενη ποινή, αναλόγως της δικαστικής απόφασης, όταν πρόκειται για ατιμωτικά εγκλήματα.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Κανείς δεν στερείται το εκλογικό δικαίωμα παρά μόνον μετά από δικαστική απόφαση

Όταν υπάρχει καταδίκη με αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων, ο καταδικασθείς χάνει την ιδιότητα του εκλογέα και του εκλογίμου, τα αιρετά δημόσια, δημοτικά ή κοινοτικά αξιώματά του, τις αντίστοιχες θέσεις που κατείχε, κάθε βαθμό του στον στρατό, την ιδιότητα του δικηγόρου, του μέλους ορκωτού δικαστηρίου, ή του πραγματογνώμονα δημόσιας αρχής.

Ε. Η ΑΣΚΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ

Η εγγραφή στους εκλογικούς καταλόγους είναι υποχρεωτική για τα αρμόδια κρατικά όργανα. Ο δήμαρχος ή ο πρόεδρος της κοινότητας συντάσσει αυτεπαγγέλτως κάθε έτος από 1^η έως τέλος Φεβρουαρίου ονομαστικές καταστάσεις που περιλαμβάνουν τους εγγεγραμμένους στα δημοτολόγια του δήμου ή της κοινότητας. Οι νέοι εκλογείς υποβάλλουν, εντός του Ιανουαρίου του ίδιου έτους, προαιρετικώς δήλωση για το εκλογικό διαμέρισμα της προτίμησής τους. Οι νέοι αυτοί εκλογείς ψηφίζουν μετά την 1^η Ιουλίου του έτους εγγραφής τους. Η εγγραφή στον εκλογικό κατάλογο ενός δήμου ή μιας κοινότητας καθιστά τον πολίτη αυτοδικαίως δημότη στον οικείο δήμο ή κοινότητα.

---

⁶ Όταν αναγράφεται μόνο αριθμός άρθρου χωρίς άλλη αναφορά, τότε πρόκειται για το ισχύον Σύνταγμα του 1975 με τις τροποποιήσεις του 1986, του 2001 και του 2008.

Ειδικοί εκλογικοί κατάλογοι συντάσσονται σε κάθε εκλογική διαδικασία για δικαστικούς, δημοσίους υπαλλήλους, στρατιωτικούς, το προσωπικό της ελληνικής Αστυνομίας και της Πυροσβεστικής.

Το Υπουργείο Εσωτερικών είναι αρμόδιο για την κωδικοποίηση και εκτύπωση των εκλογικών καταλόγων, τους οποίους αποστέλλει στα πρωτοδικεία, στον Γενικό Γραμματέα της Περιφέρειας, στις νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις, στους δήμους και στις κοινότητες.

ΣΤ. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ΠΟΥ ΑΣΚΟΥΝ ΔΥΣΧΕΡΩΣ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΨΗΦΟΥ

Εκλογείς εκτός επικρατείας : άρθρο 51 παρ.4 εδ.β
δυσνητική η νομοθετική ρύθμιση - με τα 2/3 των βουλευτών. Προτάσεις για: α) επιστολική ψήφο β) “προξενικά” εκλογικά τμήματα γ) δι’ αντιπροσώπου

Ετεροδημότες: μερική επίλυση με τον Ν. 3146/2003 :
Οι εκλογείς, που διαμένουν σε δήμο ή κοινότητα άλλη από εκείνη στους εκλογικούς καταλόγους της οποίας είναι εγγεγραμμένοι, μπορούν να ψηφίζουν ως ετεροδημότες εκεί όπου διαμένουν, εάν με αίτησή τους εγγραφούν στον ειδικό κατάλογο ετεροδημοτών, οπότε ψηφίζουν τους συνδυασμούς και τους υποψηφίους της εκλογικής περιφέρειας όπου είναι εγγεγραμμένοι. Στις πρωτεύουσες των νομών (πλην Αττικής και Θεσσαλονίκης) συνιστώνται εκλογικά τμήματα για ετεροδημότες.

Κρατούμενοι - υπόδικοι και κατάδικοι- που δεν έχουν στερηθεί το δικαίωμα ψήφου: εκλογικά τμήματα στις φυλακές

Ζ. ΟΙ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΕΚΛΟΓΙΚΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ

1. εκλογή βουλευτών [άρθ. 51-54]
2. εκλογή των αρχών στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης [άρθ. 102 παρ.2]
3. εκλογή ευρωβουλευτών
4. δημοψήφισμα (*referendum*):

α. για κρίσιμα εθνικά θέματα [άρθ. 44 παρ.2 εδ.α]	πρόταση : από την Κυβέρνηση απόφαση : η Βουλή με απόλυτη πλειοψηφία (151 Βουλευτές)
β. για ψηφισμένα νομοσχέδια επί σοβαρού κοινωνικού ζητήματος [άρθ. 44 παρ.2 εδ.β]	πρόταση: από τα δύο πέμπτα (= 120 Βουλευτές) απόφαση: από τα τρία πέμπτα (= 180 Βουλευτές)

- *γνήσιο δημοψήφισμα* - referendum (προβλέπεται αλλά δεν έχει εφαρμοσθεί υπό το ισχύον Σύνταγμα από το 1975 έως σήμερα)
- *προσωπικό δημοψήφισμα* - plebiscitum (πολλά παραδείγματα στην ελληνική συνταγματική ιστορία - δεν υφίσταται στην ισχύουσα ελληνική έννομη τάξη)

Η. Η ΕΚΛΟΓΗ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ

-άρθρο 28 Σ., Ν. 1180/1981 και Ν. 2196/1994

-Δικαίωμα ψήφου έχουν και οι Έλληνες / Ελληνίδες που διαμένουν μόνιμα ή ευρίσκονται σε ένα από τα λοιπά κράτη της Ένωσης [Ν. 1427/1984]

-Δικαίωμα ψήφου έχουν και οι κοινοτικοί πολίτες που διαμένουν στην Ελλάδα [Ν. 2196/1994]

Θ. ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΠΟΥ ΔΙΕΠΟΥΝ ΤΗΝ ΨΗΦΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΨΗΦΟΦΟΡΙΑ

Ψήφος - Ψηφοδέλτιο - Ψηφοφορία

άρθρο 51 παρ.3: «Οι βουλευτές εκλέγονται με άμεση, καθολική και μυστική ψηφοφορία από τους πολίτες που έχουν εκλογικό δικαίωμα, όπως νόμος ορίζει.»

άρθρο 51 παρ.5: «Η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος είναι υποχρεωτική.»

άρθρο 102 παρ.2: «Οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης έχουν διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια. Οι αρχές τους εκλέγονται με καθολική και μυστική ψηφοφορία, όπως νόμος ορίζει.»

Ν. 1180/1981 +
Ν. 2196/1994 Ρυθμίζουν το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές για την ανάδειξη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου

1. Η αρχή της καθολικής ψηφοφορίας (άρθρο 1 παρ.2 και άρθρο 2)

- αντισυνταγματική η επέκταση των προσόντων για την απόκτηση του εκλογικού δικαιώματος

- υποχρέωση της πολιτείας να διευκολύνει την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος.

2. Η αρχή της ισότητας της ψήφου (άρθρο 4 παρ.1 και 2, άρθρο 1 παρ.2)

Δεν υπάρχει ρητή συνταγματική θεμελίωση.

- κάθε πολίτης έχει μία ψήφο
- κάθε ψήφος έχει ίση επιρροή στο εκλογικό αποτέλεσμα [Στο δημοψήφισμα η ισότητα και η ισοδυναμία της ψήφου συμπίπτουν. Στις εκλογές αιρετών οργάνων η σχέση ισότητας και ισοδυναμίας της ψήφου εξαρτάται από το εκλογικό σύστημα]

3. Η αρχή της άμεσης ψηφοφορίας (άρθρο 51 παρ.3)

- Απαγορεύεται η παρεμβολή ενδιάμεσης βούλησης ή ενδιάμεσου οργάνου μεταξύ εκλογικού σώματος και Βουλής.
- Διατυπώθηκαν αμφισβητήσεις για: βουλευτές επικρατείας, ευρωβουλευτές, βουλευτές εκλεγμένους με το σύστημα των δεσμευμένων συνδυασμών που ήρθαν με δικαστικές αποφάσεις.

4. Η αρχή της υποχρεωτικής ψηφοφορίας

- Υπό το Σύνταγμα του 1975/1986 υπήρχαν ποινικές κυρώσεις που οι νομοθέτες είχε εκτείνει και σε διοικητικές.
- Η αναθεώρηση του 2001 απάλειψε την διάταξη του άρθρου 51 παρ.5 εδ.β που προέβλεπε κυρώσεις. Συνεπώς η υποχρεωτικότητα της ψηφοφορίας εμφανίζεται ως «ατελής διάταξη» (lex imperfecta), αφού δεν επισύρει κυρώσεις. Ωστόσο, μετά το 2001, στο άρθρο 117 του π.δ. 351/2003 και υπό τον τίτλο «Ειδικά εκλογικά αδικήματα εκλογέων» θεσπίζεται η εξής διάταξη: «1. Ο εκλογέας που αδικαιολόγητα δεν ασκεί το δικαίωμα του εκλέγειν, τιμωρείται με φυλάκιση από ένα μήνα μέχρι ένα έτος. Το δικαστήριο μπορεί να επιβάλει και τις στέρσεις των αξιωμάτων και θέσεων, που προβλέπονται στο άρθρο 63 του Ποινικού Κώδικα, από ένα μέχρι τρία χρόνια.»

5. Η αρχή της αυτοπρόσωπης άσκησης του εκλογικού δικαιώματος

Δεν είναι δυνατή η ψήφος με εξουσιοδότηση

6. Η αρχή της ταυτόχρονης διενέργειας των βουλευτικών εκλογών και η ψήφος των εκτός επικρατείας πολιτών [άρθρο 51 παρ.4]

Προϋπόθεση εγκυρότητας η ταυτόχρονη καταμέτρηση και ανακοίνωση όλων των αποτελεσμάτων, ασχέτως της γεωγραφικής κατανομής των εκλογικών τμημάτων.

7. Η αρχή της μυστικότητας της ψήφου (άρθρο 51 παρ.3 για Βουλευτές και με διατάξεις νόμων για τις λοιπές περιπτώσεις)

- παράδοση όλων των ψηφοδελτίων στον εκλογέα
- παράδοση φακέλου με σφραγίδα και μονογραφή
- ειδικός χώρος - “παραβάν”
- κόλληση του φακέλου
- επίδειξη του φακέλου στην εφορευτική επιτροπή
- ρίψη του φακέλου από τον εκλογέα

- Είναι ανεκτή η κάμψη της αρχής της μυστικότητας της ψήφου για εκλογείς με σωματική αδυναμία

α. Λευκά ψηφοδέλτια κατά τον εκλογικό κώδικα

Σύμφωνα με την εκλογική νομοθεσία, στο π.δ. 96/2007, άρθ.74 προβλέπονται τα λευκά ψηφοδέλτια, μόνο όμως υπό την έννοια της χρησιμοποίησής τους σε έκτακτη περίπτωση έλλειψης εντύπων ψηφοδελτίων, εάν ο εφοδιασμός, στην αρχή ή κατά τη διάρκεια της ψηφοφορίας, με κάποια από τα έντυπα ψηφοδέλτια των κομμάτων δεν γίνει έγκαιρα.

Τα λευκά αυτά ψηφοδέλτια είναι από το ίδιο χαρτί, έχουν το ίδιο σχήμα και τις ίδιες διαστάσεις με τα έντυπα. Παραδίδονται στον εκλογέα, σε αντικατάσταση έντυπου ψηφοδελτίου, αφού πρώτα έχει τεθεί η σφραγίδα της εφορευτικής επιτροπής, η ημερομηνία της εκλογής και η μονογραφή του δικαστικού αντιπροσώπου. Στο λευκό ψηφοδέλτιο ο εκλογέας γράφει ο ίδιος, με μολύβι μαύρης ή γαλάζιας απόχρωσης ή με μελάνι μαύρης ή γαλάζιας απόχρωσης, το όνομα του συνδυασμού ή το όνομα μεμονωμένου υποψηφίου της προτίμησής του. Κάθε λευκό ψηφοδέλτιο, που δεν έχει τη σφραγίδα της εφορευτικής επιτροπής, την ημερομηνία της εκλογής και τη μονογραφή του οικείου δικαστικού αντιπροσώπου, είναι άκυρο. Επιπλέον, το άρθρο 70 προβλέπει ότι τα ψηφοδέλτια είναι μόνο έντυπα. Όποιο ψηφοδέλτιο δεν είναι έντυπο, έστω και μερικά, είναι άκυρο.

β. Το πρόβλημα της λευκής ψήφου

Ιδιαίτερο ζήτημα αποτελεί η κατοχύρωση του δικαιώματος της λευκής ψήφου. Υπάρχει διαφωνία μεταξύ θεωρίας και νομολογίας σχετικά με το αν πρέπει να διατίθενται στα εκλογικά τμήματα λευκά ψηφοδέλτια και να καταμετρώνται χωριστά στο τέλος, ακριβώς όπως γίνεται και με όλα τα άλλα ψηφοδέλτια. Επίσης υπάρχει διαφωνία εάν οι λευκές ψήφοι καταμετρώνται μεν χωριστά από τις άκυρες, αλλά δεν συνυπολογίζονται στις έγκυρες, ή εάν αποτελούν έγκυρες ψήφοι. Είναι ενδιαφέρον ότι το άρθρο 91 της κωδικοποιημένου εκλογικού νόμου προβλέπει ότι στην ανακοίνωση της διαλογής των ψήφων του προέδρου της εφορευτικής επιτροπής προς τον

νομάρχη περιλαμβάνεται και ο αριθμός των λευκών ψηφοδελτίων, ξεχωριστά από τα έγκυρα και τα άκυρα. Είναι προφανές ότι για να καταστεί δυνατή η καταμέτρησή τους, εννοείται ότι πρέπει να διατίθενται προηγουμένως, μαζί με το υπόλοιπο εκλογικό υλικό, ατομικά σε κάθε εκλογέα.

Η ελληνική νομολογία, σχεδόν ομόφωνα, είναι αρνητική απέναντι στη λευκή ψήφο, αρνούμενη να υποχρεώσει τη Διοίκηση να προβεί σε εκείνες τις ενέργειες που πρακτικά διασφαλίζουν την άσκηση του δικαιώματος της λευκής ψήφου (π.χ. εφοδιασμός των εκλογικών τμημάτων με επαρκή αριθμό λευκών ψηφοδελτίων). Αντίθετα, καταφεύγει σε νομικές κατασκευές που δύσκολα συμβιβάζονται με τη συνταγματική τάξη. Κύριο επιχείρημα των δικαστηρίων μας, με κορύφωση το ΣτΕ στην απόφασή του 3705/1985, προβάλλεται η επιδίωξη της όλης εκλογικής νομοθεσίας που είναι "η εκδήλωση προτίμησης από τον υποχρεωτικώς μετέχοντα σε αυτήν εκλογέα, προς ορισμένο συνδυασμό ή υποψήφιο και όχι η ουσιαστική άρνηση εκπλήρωσης του λειτουργικού αυτού δικαιώματος ή η έκφραση άλλων απόψεων". Με το σκεπτικό αυτό, το δικαστήριο έκρινε ότι δεν πρέπει να παρέχονται "διευκολύνσεις ή μέσα που να επιτρέπουν την ουσιαστική μη άσκηση του εκλογικού δικαιώματος...".

Το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο (ΑΕΔ) με την υπ' αρ. 12/2005 απόφασή του έκρινε με οριακή πλειοψηφία (6 προς 5) ότι η ρύθμιση του νόμου για την ακυρότητα της λευκής ψήφου είναι αντισυνταγματική. Το δικαστήριο έκρινε ότι η λευκή ψήφος διακρίνεται από την άκυρη και αποτελεί ενάσκηση του εκλογικού δικαιώματος, γι' αυτό και θα πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψιν. Η απόφαση αυτή πάντως ανέτρεπε προηγούμενες αποφάσεις τόσο του ίδιου του ΑΕΔ όσο και του Συμβουλίου της Επικρατείας, με τις οποίες η μη προσμέτρηση των λευκών κατά την εξεύρεση του εκλογικού μέτρου είχε κριθεί σύμφωνη με το Σύνταγμα.

Με μεταγενέστερη ερμηνευτική διάταξη, αυτή του άρθρου 1 του νόμου 3434/2006, απαγορεύτηκε ο συνυπολογισμός των λευκών στις έγκυρες ψήφους, παρά την αντίθετη απόφαση του ΑΕΔ.

Η υποχρέωση της πολιτείας να εξασφαλίζει την ακώλυτη λειτουργία του δικαιώματος της λευκής ψήφου στους πολίτες, παρέχοντας λευκά ψηφοδέλτια θεμελιώνεται, πέραν της διάταξης αυτής του εκλογικού νόμου, στο Σύνταγμα. Ειδικότερα :

- Στην επιταγή του άρθ.52 του Συντάγματος για την ελεύθερη και ανόθευτη εκδήλωση της λαϊκής θέλησης, ως έκφρασης της λαϊκής κυριαρχίας, εδώ την εκδήλωση της αρνητικής - αποδοκιμαστικής εκλογικής βούλησης. Την τήρηση της επιταγής αυτής πρέπει να εγγυώνται και να διασφαλίζουν με όλα να πρόσφορα μέσα, όλοι ανεξαιρέτως οι λειτουργοί της πολιτείας (ο νομοθέτης, η διοίκηση, οι εφορευτικές επιτροπές, τα δικαστήρια).

- Στην αρχή της μυστικής ψηφοφορίας (άρθ.51 παρ.3), η οποία συχνά καταστρατηγείται, όταν δεν διατίθενται λευκά ψηφοδέλτια στα εκλογικά τμήματα, οπότε οι ψηφοφόροι προβαίνουν σε σημειώσεις επί των εντύπων ψηφοδελτίων.
- Στην αρχή της υποχρεωτικής ψηφοφορίας (άρθ.51 παρ.5), η οποία συνεπάγεται την αναγκαστική προσέλευση του ψηφοφόρου στις κάλπες, δεν επιβάλλει όμως την οπωσδήποτε θετική του στάση προς έναν από τους προσφερόμενους κομματικούς συνδυασμούς.

Η πολιτική σημασία της λευκής ψήφου πηγάζει από το συγκεκριμένο νομικοπολιτικό της περιεχόμενο, δηλαδή από τη συνειδητή απόρριψη, εκ μέρους του εκλογέα των συγκεκριμένων πολιτικών επιλογών. Η λευκή ψήφος αποτελεί έτσι μία, αξιολογίσιμη πολιτικά, εκλογική συμπεριφορά, ιδίως σε περιόδους κρίσης του πολιτικού συστήματος.

I. Ο ΙΣΧΥΩΝ ΕΚΛΟΓΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ

1. Βασικές διατάξεις

Σύμφωνα με το άρθρο 54 του Συντάγματος: «1. Το εκλογικό σύστημα και οι εκλογικές περιφέρειες ορίζονται με νόμο που ισχύει από τις μεθεπόμενες εκλογές, εκτός και αν προβλέπεται η ισχύς του άμεσα από τις επόμενες εκλογές με ρητή διάταξη που ψηφίζεται με την πλειοψηφία των δύο τρίτων του όλου αριθμού των βουλευτών.»

Η πλέον πρόσφατη κωδικοποίηση της εκλογικής νομοθεσίας είναι αυτή του Προεδρικού Διατάγματος Π.Δ. 26/2012 (ΦΕΚ 57 Α΄/15 Μαρτίου 2012) «Κωδικοποίηση σε ενιαίο κείμενο των διατάξεων της νομοθεσίας για την εκλογή βουλευτών», στο οποίο κωδικοποιούνται οι εξής διατάξεις:

- Του π.δ. 96/2007 «Κωδικοποίηση σ' ενιαίο κείμενο των διατάξεων της νομοθεσίας για την εκλογή βουλευτών» (ΦΕΚ 116 Α').
- Του άρθρου 21 παρ.2 και 3 του ν. 3226/2004 «Παροχή νομικής βοήθειας σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 24 Α').
- Του ν. 3636/2008 «Τροποποίηση του ν.3231/2004 «εκλογή βουλευτών» (ΦΕΚ 11 Α').
- Του άρθρου 7 παρ. 1,2 και 5 του ν. 3603/2007 «Ρύθμιση θεμάτων δημοσκοπήσεων» (ΦΕΚ 188 Α') σε συνδυασμό με αυτές του άρθρου 13 του ν.3783/2009 «Ταυτοποίηση των κατόχων και χρηστών εξοπλισμού και υπηρεσιών κινητής τηλεφωνίας και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 136 Α').
- Του άρθρου 29 του ν. 3731/2008 «Αναδιοργάνωση της δημοτικής αστυνομίας και ρυθμίσεις λοιπών θεμάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών» (ΦΕΚ 263 Α').
- Του ν. 3852/2010 «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης- Πρόγραμμα Καλλικράτης» (ΦΕΚ 87 Α'),

- Των άρθρων 22 και 23 του ν. 4023/2011 «Διεύρυνση της άμεσης και συμμετοχικής δημοκρατίας με τη διενέργεια δημοψηφίσματος» (ΦΕΚ 220 Α') κωδικοποιούνται σε ενιαίο κείμενο με τον τίτλο «Νομοθεσία για την Εκλογή Βουλευτών»

Το ελληνικό εκλογικό σύστημα είναι το σύστημα με το οποίο κατανέμονται οι βουλευτικές έδρες στα κόμματα, στους συνασπισμούς κομμάτων και στους μεμονωμένους υποψηφίους με βάση τις ψήφους που έλαβαν στις βουλευτικές εκλογές. Ρυθμίζεται από ειδικό νόμο, που ονομάζεται εκλογικός νόμος. Το ισχύον εκλογικό σύστημα ανήκει στην κατηγορία της ενισχυμένης αναλογικής, συνδυάζοντας στοιχεία απλής αναλογικής και πλειοψηφικού.

Για τις εθνικές εκλογές του 2012 ισχύει ο εκλογικός νόμος 3231/2004 με την τροποποίηση 3636/2008, οπότε το “δώρο” του πρώτου κόμματος από 40 γίνεται 50 έδρες. Έτσι, οι έδρες που κατανέμονται με βάση το ποσοστό των κομμάτων είναι 250 αντί για 260, και άρα το θεωρητικό ελάχιστο ποσοστό για να πετύχει κάποιο κόμμα βέβαιη αυτοδυναμία από 42.7% (111/260) των εγκύρων, μετατρέπεται σε 40.4% (101/250).

Ο ισχύων εκλογικός νόμος που ρυθμίζει το εκλογικό σύστημα είναι ο νόμος 3231/2004 περί εκλογής βουλευτών. Την πρωτοβουλία γι’ αυτόν είχε ο Κώστας Σκανδαλίδης ως υπουργός Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης της τελευταίας Κυβέρνησης Σημίτη. Ο νόμος 3231 δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως στις 11 Φεβρουαρίου του 2004, αλλά δεν ίσχυσε στις εκλογές του Μαρτίου του 2004. Αυτό οφείλεται στην πρόβλεψη του άρθρου 54 παρ.1 του Συντάγματος μετά την αναθεώρησή του το 2001: οι εκλογικοί νόμοι ισχύουν από τις μεθεπόμενες εκλογές, εκτός εάν ψηφισθούν από τα 2/3 των βουλευτών, οπότε ισχύουν από τις επόμενες. Ο συγκεκριμένος νόμος δεν συγκέντρωσε τέτοια πλειοψηφία, αφού ψηφίσθηκε μόνο από τους βουλευτές του ΠΑΣΟΚ και τον ανεξάρτητο Στ. Μάνο - η ΝΔ τον καταψήφισε ως υπέρμετρα αναλογικό, το ΚΚΕ και ο Συνασπισμός ως μη αναλογικό.

Ο νόμος 3636/2008, μετά από νομοθετική πρωτοβουλία του υπουργού Εσωτερικών Π. Παυλόπουλου, τροποποίησε τον 3231/2004, παραχωρώντας στο πρώτο κόμμα 50 επιπλέον έδρες, δηλαδή 10 περισσότερες σε σχέση με το νόμο του 2004. Επίσης, δυσχέρανε ιδιαίτερα τις προεκλογικές συνεργασίες κομμάτων, καθότι η επιπλέον παραχώρηση των 50 εδρών σε συνασπισμό συνεργαζόμενων κομμάτων προς διευκόλυνση σχηματισμού αυτοδύναμης κυβέρνησης λαμβάνει χώρα μόνο αν ο μέσος όρος της δύναμης των κομμάτων που τον απαρτίζουν είναι μεγαλύτερος από τη δύναμη του αυτοτελούς κόμματος που συγκέντρωσε το μεγαλύτερο αριθμό εγκύρων ψήφων. Μέσος όρος θεωρείται το πηλίκο του ποσοστού που έλαβε ο ανωτέρω συνασπισμός προς τον αριθμό των κομμάτων που τον αποτελούν. Αν για παράδειγμα

κατεβούν μαζί ΚΚΕ και ΣΥΡΙΖΑ και ο συνασπισμός των κομμάτων αυτών έχει συνολική δύναμη 35% τότε μέσος όρος καθενός κόμματος είναι το 17,5%. Έτσι, αν το αυτοτελές κόμμα ΝΔ πάρει 18%, στο τελευταίο θα δοθούν οι επιπλέον 50 έδρες.

2. Εκλογικές περιφέρειες

Από τους 300 Βουλευτές οι 288 εκλέγονται με σταυρό προτίμησης σε εκλογικές περιφέρειες. Οι υπόλοιποι 12 εκλέγονται από δεσμευμένο συνδυασμό (λίστα) για όλη την επικράτεια και ονομάζονται *βουλευτές Επικρατείας*. Η Ελλάδα διαιρείται σε 56 εκλογικές περιφέρειες. Κάθε νομός αποτελεί μια εκλογική περιφέρεια με εξαίρεση τους νομούς Αττικής και Θεσσαλονίκης.

Ο νομός Αττικής διαιρείται σε πέντε εκλογικές περιφέρειες: την Α' Αθηνών, τη Β' Αθηνών, την Α' Πειραιώς, τη Β' Πειραιώς και την Αττικής.

Ο νομός Θεσσαλονίκης διαιρείται σε δύο εκλογικές περιφέρειες: την Α' Θεσσαλονίκης και τη Β' Θεσσαλονίκης.

Η νομοθεσία περί εκλογής βουλευτών περιλαμβάνεται σε πληθώρα νόμων, οι οποίοι βρίσκονται κωδικοποιημένοι σε ενιαίο κείμενο, που περιλαμβάνεται στο Π.Δ. 26/2012 (ΦΕΚ 57 Α' /15 Μαρτίου 2012).

3. Εκλογικό σύστημα

Σύμφωνα με το ισχύον εκλογικό σύστημα, για να εισέλθει ένας συνδυασμός ή ένας μεμονωμένος υποψήφιος στη Βουλή, πρέπει να έχει συγκεντρώσει τουλάχιστον 3% των εγκύρων ψήφων πανελλαδικά. Στα έγκυρα δεν συμπεριλαμβάνονται τα λευκά ψηφοδέλτια.

Αν για παράδειγμα δώσουν 8.000.000 πολίτες έγκυρη ψήφο, θα πρέπει το κόμμα ή ο μεμονωμένος υποψήφιος να λάβει τουλάχιστον 240.000 ψήφους (=8.000.000 x 3%), προκειμένου να λάβει μέρος στην κατανομή των εδρών. Αν όμως, από τα 8.000.000 πολιτών οι 100.000 ρίξουν άκυρο και άλλες 400.000 λευκό τότε ως έγκυρα θεωρούνται τα υπόλοιπα 7.500.000 ψηφοδέλτια και το κόμμα ή ο μεμονωμένος υποψήφιος θα πρέπει να λάβει 225.000 ψήφους (=7.500.000 x 3%), προκειμένου να λάβει μέρος στην κατανομή των εδρών.

Ο νόμος 3231/2004 εισάγει κατά τα λοιπά νέο σύστημα κατανομής των κοινοβουλευτικών εδρών σε όσους ξεπεράσουν αυτό το ποσοστό. Ως *έγκυρες* ψήφοι λογίζονται οι ψήφοι οι οποίες *δεν είναι άκυρες* (σημαδεμένες, μουντζουρωμένες, φάκελος χωρίς ψηφοδέλτιο κλπ.) ή *λευκές*.

Ο αποκλεισμός των λευκών από τις έγκυρες ψήφους έγινε με μεταγενέστερο ερμηνευτικό νόμο τον ν. 3434/2006, παρόλο που το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο με την 12/2005 απόφασή του είχε κρίνει κατά πλειοψηφία (6 προς 5) ότι η αντίστοιχη ρύθμιση του προηγούμενου νόμου ήταν αντισυνταγματική. Το δικαστήριο είχε κρίνει ότι η λευκή ψήφος διακρίνεται από την άκυρη και αποτελεί ενάσκηση του εκλογικού δικαιώματος, γι' αυτό και

θα πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψιν. Οι διατάξεις που ορίζουν ότι το εκλογικό μέτρο ευρίσκεται χωρίς να συμπεριληφθούν οι λευκές ψήφοι «*θήγουν τον πυρήνα της λαϊκής κυριαρχίας και την ισότητα της ψήφου και είναι αντίθετες προς τις [...] συνταγματικές διατάξεις*». Η απόφαση αυτή πάντως ανέτρεπε προηγούμενες αποφάσεις τόσο του ίδιου του ΑΕΔ όσο και του ΣτΕ, με τις οποίες η μη προσμέτρηση των λευκών κατά την εξεύρεση του εκλογικού μέτρου είχε κριθεί σύμφωνη με το Σύνταγμα.

Πιο συγκεκριμένα ο παρών εκλογικός νόμος προβλέπει τα εξής:

Για να εισέλθει ένας συνδυασμός (κόμμα, συνασπισμός κομμάτων ή μεμονωμένος υποψήφιος) στο Κοινοβούλιο, πρέπει να λάβει ποσοστό τουλάχιστον 3% επί των εγκύρων ψηφοδελτίων της επικράτειας (Άρθρο 5 του νόμου). **Στα έγκυρα δεν συμπεριλαμβάνονται τα λευκά ψηφοδέλτια.**

Οι 250 από τις 300 έδρες διανέμονται βάσει απλής αναλογικής, με εκλογικό μέτρο το κλάσμα [άθροισμα ψήφων όσων ξεπέρασαν το 3%]/250. Για να καθορισθεί ο αριθμός των εδρών που λαμβάνει κάθε συνδυασμός, γίνεται η διαίρεση [ψήφοι συνδυασμού]/[εκλογικό μέτρο], με το πηλίκον στρογγυλοποιημένο στον προηγούμενο ακέραιο (πχ εάν προκύπτει 95,9 ο συνδυασμός κερδίζει 95 έδρες). Εάν στο τέλος της κατανομής μένουν αδιάθετες έδρες λόγω των στρογγυλοποιήσεων, αυτές παραχωρούνται στους συνδυασμούς με τα μεγαλύτερα υπόλοιπα από την παραπάνω διαίρεση. Με βάση αυτόν τον υπολογισμό κατανέμονται και οι έδρες των βουλευτών επικρατείας.

Οι υπόλοιπες 50 έδρες παραχωρούνται στον πρώτο συνδυασμό, ανεξάρτητα από το ποσοστό του ή τη διαφορά του από το δεύτερο. Η διάταξη αυτή, η οποία είναι στοιχείο *πλειοψηφικού συστήματος*, έγινε με το αιτιολογικό ότι επιτρέπει τη δημιουργία σταθερής κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας. Έτσι, για να αποκτήσει ένα κόμμα την απόλυτη πλειοψηφία των 151 εδρών στο Κοινοβούλιο, δεδομένου ότι είναι πρώτο σε ψήφους και θα εισπράξει τις 50 έδρες, πρέπει να πάρει τουλάχιστον άλλες 101 από τις 250 έδρες που κατανέμονται με την απλή αναλογική. Άρα χρειάζεται ένα ποσοστό 40.4% (101/250) επί του συνόλου των εγκύρων ψηφοδελτίων των κομμάτων που δικαιούνται έδρες, δηλαδή των κομμάτων που έχουν ποσοστό μεγαλύτερο από το όριο του 3%. Έτσι, όσο το άθροισμα των ποσοστών των κομμάτων που βρίσκονται κάτω από το 3% αυξάνεται, τόσο μειώνεται το ποσοστό που απαιτείται να λάβει το πρώτο κόμμα, ώστε να αποκτήσει αυτοδυναμία.

Γενικότερα, προκύπτει από την μαθηματική ανάλυση ότι:

Ένας εκλογικός συνασπισμός κομμάτων για να κερδίσει 151 έδρες, θα πρέπει

ή να πάρει ποσοστό τόσες φορές μεγαλύτερο από το ποσοστό του πρώτου αυτοτελούς κόμματος από τα αντίπαλα όσος και ο αριθμός των κομμάτων που απαρτίζουν αυτόν τον συνασπισμό και ταυτόχρονα, το

άθροισμα των ποσοστών όλων μαζί των αντιπάλων του κομμάτων που πέρασαν το όριο του 3%, να μην είναι μεγαλύτερο από μιάμιση φορά του δικού του ποσοστού, πλην μία τουλάχιστον, ψήφο

ή αν δεν πάρει ποσοστό τόσες φορές μεγαλύτερο από το ποσοστό του πρώτου αυτοτελούς κόμματος από τα αντίπαλα όσος και ο αριθμός των κομμάτων που τον απαρτίζουν, να έχει τουλάχιστον, ποσοστό μιάμιση φορά μεγαλύτερο από το άθροισμα των ποσοστών όλων μαζί των αντιπάλων του κομμάτων που πέρασαν το όριο του 3% συν μία τουλάχιστον, ψήφο επιπλέον.

Είναι λοιπόν προτιμότερο, αντί της δημιουργίας εκλογικού συνασπισμού κομμάτων, να επιλεγεί ένα από αυτά για να υπερψηφιστεί από μεγάλο πλήθος πολιτών ώστε να αναδειχτεί αυτό ως πρώτο κόμμα, να πάρει το “bonus” των 50 εδρών και σε συνεργασία με τα υπόλοιπα κόμματα του -τελικά- μη δημιουργηθέντος εκλογικού συνασπισμού, να σχηματίσουν κυβέρνηση.⁷

4. Πρόωρες εκλογές

Ο νόμος (ΠΔ 152/1985) ορίζει ακόμα ότι σε περίπτωση πρόωρων εκλογών, οι οποίες διενεργούνται μέσα σε δεκαοκτώ (18) μήνες από τις προηγούμενες, αυτές δεν γίνονται με **σταυρό προτίμησης**, αλλά με **δεσμευμένους συνδυασμούς (λίστες)**. Η τελευταία διαδικασία ακολουθήθηκε και κατά τις εκλογές της 17ης Ιουνίου 2012, οι οποίες διενεργήθηκαν μέσα σε ενάμιση μήνα από τις προηγούμενες, αυτές της 6ης Μαΐου 2012.

Με τη λίστα, οι υποψήφιοι βουλευτές δεν χρειάζεται να απευθυνθούν στους ψηφοφόρους και να ζητήσουν την ψήφο τους, αφού η σειρά που θα τοποθετηθούν στο ψηφοδέλτιο καθορίζεται από το κόμμα (και δεν αναγράφονται κατά σειρά αλφαβητικά, όπως ισχύει με τον σταυρό) και όσες έδρες βγάλει το κόμμα σε κάθε νομό, τόσοι βγαίνουν. Π. χ. αν ένα κόμμα σε κάποιο Νομό βγάλει δύο έδρες, τότε βγαίνουν οι δύο πρώτοι κατά τη σειρά αναγραφής τους στο ψηφοδέλτιο.

Η ρύθμιση αυτή έχει γίνει ώστε να ελαφρύνονται οικονομικά οι υποψήφιοι από το βάρος μιας νέας προεκλογικής προσωπικής εκστρατείας, μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα. Στην πρόσφατη ιστορία, εκλογές με λίστα είχαν γίνει το 1985.

Κάθε κόμμα έχει σε αυτή την περίπτωση επίσης την επιλογή να βάλει και διαφορετικούς υποψήφιους στο ψηφοδέλτιο, από αυτούς που έχει βάλει την τελευταία φορά (έναν, δυο ή και όλους).

---

⁷ Μέρος αυτού του υποκεφαλαίου στηρίζεται σε εργασία της Ελένης Καπίτη.

Η ΒΟΥΛΗ

A. Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Οι σύγχρονες δημοκρατίες είναι έμμεσες, δηλαδή οι πολιτικές αποφάσεις δεν λαμβάνονται απευθείας από τους πολίτες τους, αλλά από τους εκλεγμένους αντιπροσώπους τους. Αυτοί ασκούν τη νομοθετική εξουσία μέσα σε αντιπροσωπευτικούς θεσμούς όπως στη Βουλή. Η Βουλή είναι βέβαια ένας πολιτικός θεσμός, ένα αντιπροσωπευτικό όργανο στο οποίο κατεξοχήν ασκείται η νομοθετική λειτουργία και ο έλεγχος πάνω στην Κυβέρνηση (κοινοβουλευτικός έλεγχος). Συγχρόνως, όμως, σήμερα πλέον η Βουλή είναι και μια ιδιαίτερη οργάνωση, ένας οργανισμός που διαφοροποιείται εσωτερικά σε επί μέρους μονάδες, με δικό τους προσωπικό και με διαφορετικά καθήκοντα. Η μεταμόρφωση της Βουλής από αντιπροσωπευτικό όργανο, επιφορτισμένο απλά με το νομοθετικό έργο, σε έναν σύγχρονο και σύνθετο πολιτικό και διοικητικό θεσμό της δημοκρατίας οφείλεται σε πολλούς λόγους.

Τα αντιπροσωπευτικά όργανα του κράτους στο παρελθόν είχαν να αντιμετωπίσουν τεχνικά ευκολότερο έργο από ό,τι σήμερα. Η διεύρυνση της παρέμβασης του κράτους στην οικονομία και την κοινωνία, οι τεχνολογικές εξελίξεις και η στενότερη διασύνδεση των οικονομιών διαφορετικών χωρών είναι μερικοί από τους παράγοντες που συντείνουν στην πολυπλοκότητα και τη συνθετότητα των προβλημάτων για τα οποία καλείται να νομοθετήσει η Βουλή. Για το σκοπό αυτό η Βουλή σταδιακά απέκτησε μεγαλύτερο μέγεθος και ειδικότερες διαδικασίες, έγινε μια σύγχρονη οργάνωση με τις δικές της ιδιαίτερες διοικητικές μονάδες και λειτουργίες. Ταυτοχρόνως, η ενδυνάμωση της εκτελεστικής εξουσίας έναντι της νομοθετικής εξουσίας, τάση που παρατηρήθηκε κατά τον εικοστό αιώνα σε όλα σχεδόν τα δημοκρατικά πολιτεύματα, οδήγησε στην προσπάθεια για καλύτερη οργάνωση και τεχνική υποστήριξη της Βουλής, προκειμένου αυτή να μπορεί να συνδιαλέγεται με την κυβέρνηση και τη δημόσια διοίκηση και να τις ελέγχει.⁸

B. ΟΙ ΒΟΥΛΕΥΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΤΟΥΣ STATUS

1. Το δικαίωμα του εκλέγεσθαι - άρθρο 55

Η ιδιότητα του εκλογίμου αναγνωρίζεται σε κάθε Έλληνα πολίτη που έχει τη νόμιμη ικανότητα του εκλέγειν και συμπληρωμένο, κατά την ημέρα της εκλογής, το εικοστό πέμπτο έτος.

---

⁸ Βλ. <http://www.parliament.gr>

Η βουλευτική ιδιότητα αποκτάται με την εκλογή και από την ημέρα της εκλογής αυτοδίκαια, χωρίς δηλαδή να απαιτείται δήλωση αποδοχής. Για να ασκήσουν τα καθήκοντά τους οι βουλευτές πρέπει να δώσουν τον όρκο που ορίζει το άρθρο 59 Σ.

2. Τα κωλύματα εκλογιμότητας - άρθρο 56

Το Σύνταγμα καταγράφει ορισμένα δημόσια λειτουργήματα, που δεν συμβιβάζονται με την ιδιότητα του υποψηφίου βουλευτή και συνεπώς παρεμποδίζουν τον κάτοχό τους να ανακηρυχθεί υποψήφιος και να εκλεγεί βουλευτής. Τα κωλύματα εκλογιμότητας καθορίζονται περιοριστικά από το Σύνταγμα, στο άρθρο 56, και ερμηνεύονται στενά, διότι αποτελούν εξαιρέσεις του δικαιώματος του εκλέγεσθαι. Με την αναθεώρηση του 2001 “εκσυγχρονίστηκαν” τα κωλύματα του Συντάγματος του 1975.

Τα απόλυτα κωλύματα (άρθ.56 παρ.4) ισχύουν για όλη την επικράτεια και δεν αίρονται με παραίτηση. Αυτά αφορούν τους πολιτικούς υπαλλήλους και στρατιωτικούς που έχουν αναλάβει υποχρέωση να παραμείνουν στην υπηρεσία τους για ορισμένο χρόνο. Στο ίδιο κώλυμα υπάγονται και τα ανώτερα αιρετά μονοπρόσωπα όργανα των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (οι νομάρχες) για τα τέσσερα χρόνια της νομαρχιακής θητείας (άρθρο 56 παρ.1 εδ. τελευταίο)

Σχετικά είναι τα κωλύματα που αίρονται με την προηγούμενη παραίτηση του έχοντος την ιδιότητα (π.χ. έμμισθοι δημόσιοι υπάλληλοι και λειτουργοί, δήμαρχοι διοικητή ή πρόεδρου Δ.Σ. ν.π.δ.δ. κ.ά.) ή που ισχύουν μόνο σε τοπικό επίπεδο. Η παραίτηση συντελείται με μόνη την υποβολή της χωρίς να χρειάζεται αποδοχή ή παρέλευση κάποιου χρόνου.

Τα σχετικά κωλύματα είναι γενικά (για όλη την επικράτεια) και τοπικά (για συγκεκριμένη εκλογική περιφέρεια) - άρθρο 56 παρ.1 και 3 αντιστοίχως.

Τα σχετικά (γενικά) κωλύματα εκλογιμότητας, που ισχύουν για όλη την επικράτεια και αίρονται με παραίτηση πριν την υποβολή υποψηφιότητας, καταγράφονται στο άρθρο 56 παρ.1 και αφορούν τις εξής κατηγορίες :

- Οι έμμισθοι δημόσιοι λειτουργοί (εξαιρούνται οι Καθηγητές Πανεπιστημίων)
- Οι έμμισθοι δημόσιοι υπάλληλοι
- Οι αξιωματικοί των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας
- Οι δήμαρχοι και οι πρόεδροι κοινοτήτων
- Οι υπάλληλοι και οι διοικητές ή πρόεδροι των διοικητικών συμβουλίων των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου
- Οι διοικητές ή πρόεδροι των διοικητικών συμβουλίων των δημοσίων ή δημοτικών επιχειρήσεων

Τα σχετικά (τοπικά) κωλύματα εκλογιμότητας, που δεν αίρονται με παραίτηση, καταγράφονται στο άρθρο 56 παρ.3. και αφορούν τις εξής κατηγορίες :

- Διοικητές, υποδιοικητές, πρόεδροι, σύμβουλοι νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου και άλλων νομικών προσώπων που συνδέονται με το Δημόσιο
- Τα μέλη των ανεξάρτητων αρχών
- Ανώτεροι και ανώτατοι αξιωματικοί των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας
- Έμμισθοι υπάλληλοι νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου
- Γενικοί και ειδικοί γραμματείς υπουργείων

Τα τοπικά αυτά κωλύματα εκλογιμότητας ισχύουν μόνο για τις εκλογικές περιφέρειες όπου εκτεινόταν η αρμοδιότητά τους, για το χρονικό διάστημα των τελευταίων δεκαοκτώ μηνών της τετραετούς βουλευτικής περιόδου.

3. Τα κοινοβουλευτικά ασυμβίβαστα - άρθρο 57

Τα ασυμβίβαστα είναι ιδιότητες που δεν πρέπει να συντρέχουν στο πρόσωπο του βουλευτή μετά την εκλογή του (άρθρο 57). Με την αναθεώρηση του 2001 τα ασυμβίβαστα αυξήθηκαν σε ό,τι αφορά τις οικονομικές λειτουργίες του κράτους, προκειμένου να αντιμετωπισθεί το φαινόμενο του μαύρου χρήματος της πολιτικής διαφθοράς. Ιδιαίτερο ζήτημα ετέθη ως προς το αν οι βουλευτές μπορούν να ασκούν οποιοδήποτε επάγγελμα. Με την αναθεώρηση του 2001 έγιναν δεκτές ρυθμίσεις για την πλήρη απαγόρευση άσκησης επαγγέλματος. Οι απαγορεύσεις αυτές κρίθηκαν ατελέσφορες και λανθασμένες, και για τον λόγο τούτο η Αναθεώρηση του 2008 δέχθηκε τον καθορισμό με νόμο των επαγγελμάτων εκείνων που η άσκησή τους απαγορεύεται (επιπλέον όσων ρητώς απαγορεύει το ίδιο το Σύνταγμα).

Τα καθήκοντα του βουλευτή είναι ασυμβίβαστα με το έργο ή την ιδιότητα μέλους του διοικητικού συμβουλίου, διοικητή, γενικού διευθυντή ή υπαλλήλου εμπορικής εταιρείας ή επιχείρησης που απολαμβάνει ειδικά προνόμια ή κρατική επιχορήγηση ή είναι ανάδοχος δημόσιας επιχείρησης, ή κατέχει ραδιοφωνικό ή τηλεοπτικό σταθμό, ή εκδίδει εφημερίδα, ή ασκεί κατά παραχώρηση δημόσια εξουσία, ή μισθώνει ακίνητα του δημοσίου. Στην περίπτωση αυτή ο βουλευτής οφείλει, μετά την εκλογή του, να επιλέξει, εντός οκτώ ημερών, μεταξύ της βουλευτικής ιδιότητας και της ασυμβίβαστης ιδιότητας ή έργου. Εάν δεν υποβάλει τη σχετική δήλωση, εκπίπτει από το βουλευτικό αξίωμα. Επίσης, εάν ο βουλευτής, κατά τη διάρκεια της βουλευτικής περιόδου αποδεχθεί κάποιο από αυτά τα ασυμβίβαστα, τότε εκπίπτει από το κοινοβουλευτικό αξίωμα.

Για τον έλεγχο του κύρους των βουλευτικών εκλογών και για τις ενστάσεις, που ασκούνται κατά βουλευτών και αφορούν έλλειψη θετικών προσόντων εκλογιμότητας ή ύπαρξη κωλυμάτων ή ασυμβιβάστων, αποφαινεται

το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο (άρθρο 100), που λειτουργεί ως εκλογοδικείο. Ο έλεγχος δεν γίνεται ποτέ αυτεπάγγελα, αλλά μόνο μετά από τη νομότυπη υποβολή αίτησης-ένστασης.

4. Η ελεύθερη εντολή: Ανεύθυνο και Ακαταδίωκτο

Σύμφωνα με το άρθρο 60 παρ.1 : “Οι βουλευτές έχουν απεριόριστο το δικαίωμα της γνώμης και ψήφου κατά συνείδηση”. Νομική συνέπεια της ελεύθερης εντολής είναι ότι η απομάκρυνση ή η διαγραφή ενός βουλευτή από το κόμμα του δεν συνεπάγεται την απώλεια της βουλευτικής του ιδιότητας.

Η αρχή της ελεύθερης εντολής θα πρέπει να ερμηνευθεί σε συνδυασμό με τη συνταγματική αναγνώριση των πολιτικών κομμάτων. Η συστηματική, κυρίως, ερμηνεία του Συντάγματος δεν επιτρέπει την αντιμετώπιση της ελεύθερης εντολής ως απολιθώματος της συνταγματικής τάξης αντίθετα, επιβάλλει την ένταξη της αρχής αυτής σε όλο το πλέγμα των διατάξεων που αφορούν τη Βουλή και τον βουλευτή, με σκοπό να αναδειχθεί το κανονιστικό της περιεχόμενο.

Η κύρια πηγή διακινδύνευσης της ελεύθερης εντολής είναι σήμερα τα πολιτικά κόμματα. Η πολιτική σχέση που συνδέει τον βουλευτή με το κόμμα του έχει συνταγματικό όριο τη συνείδηση του βουλευτή. Η επίκλησή της επιτρέπει στον βουλευτή κάθε μορφής διαφοροποίηση με την κοινοβουλευτική του ομάδα. Η αξιολόγηση της στάσης του μέλους του Κοινοβουλίου έναντι της κομματικής του ταυτότητας δεν αποτελεί αντικείμενο συνταγματικής ρύθμισης αλλά στοιχείο της κρίσης του εκλογικού σώματος.

Ο βουλευτής απολαμβάνει ορισμένα προνόμια που συγκροτούν την βουλευτική ασυλία και συνδέονται με την φύση του λειτουργήματός του. Τα “προνόμια” αυτά είναι θεσμικές εγγυήσεις και εξυπηρετούν κατ’ αρχήν την Βουλή, παρέχοντας στα μέλη του Κοινοβουλίου εγγυήσεις για την ανεξαρτησία τους και την επιτέλεση της λειτουργικής τους αποστολής.

a. Η ελεύθερη εντολή και η κομματική πειθαρχία

Κυρίαρχο πρόβλημα συνιστά η σύγκρουση που εμφανίζεται μεταξύ των δύο συνταγματικών αρχών, της ελεύθερης εντολής και της κομματικής πειθαρχίας (όπως συνάγεται από το άρθ. 29 Σ. και από διατάξεις του κανονισμού της Βουλής). Το ελληνικό πολιτικό σύστημα κινείται με κριτήριο μάλλον το δεύτερο, καθοδηγούμενο από τις πολιτικές ηγεσίες. Η αυστηρή κομματική πειθαρχία δικαιολογείται πάντα με την επίκληση της ενότητας και της αποτελεσματικής λειτουργίας του κόμματος. Το έλλειμμα ενδοκομματικής δημοκρατίας μεταφέρεται στο κοινοβουλευτικό πεδίο και καθίσταται ορατό όταν οι πρόεδροι των κοινοβουλευτικών ομάδων δημόσια δηλώνουν ανενδοίαστα τότε “επιτρέπουν” την άσκηση του δικαιώματος ψήφου των βουλευτών “κατά συνείδηση”.

Η ανυπαρξία, επί της ουσίας, κανονισμών λειτουργίας των κοινοβουλευτικών ομάδων, που θα δημιουργούσε την βάση για μία συστημική αυτονομία τους, επιτρέπουν άλλωστε την άκριτη σύνδεσή τους με τον κομματικό μηχανισμό. Η μόνη διέξοδος για την υπέρβαση της αντίθεσης του κομματικού με το κοινοβουλευτικό πεδίο είναι η ad hoc στάθμιση των δύο συνταγματικών αρχών, στο πλαίσιο της θεωρίας της πρακτικής αρμονίας. Η αναθεώρηση του Συντάγματος δύσκολα θα μπορούσε να εισφέρει στην αντιμετώπιση της εγγενούς αυτής συνταγματικής “αντίθεσης”. Η προαναφερόμενη στάθμιση εντάσσεται στην γενικότερη λειτουργία του πολιτικού συστήματος και κυρίως του πολιτικού πολιτισμού μας και δεν επιλύεται αφηρημένα σε επίπεδο συνταγματικής διάταξης. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, οι νέες νομοθετικές και ελεγκτικές αρμοδιότητες των Διαρκών Κοινοβουλευτικών Επιτροπών ενισχύουν τον ατομικό λόγο των Βουλευτών.

Β. Ανεύθυνο

Το ανεύθυνο του βουλευτή διασφαλίζεται με τη διάταξη του άρθρου 61 παρ.1, που ορίζει ότι “ο βουλευτής δεν καταδιώκεται ούτε εξετάζεται με οποιονδήποτε τρόπο για γνώμη ή ψήφο που έδωσε κατά την άσκηση των βουλευτικών του καθηκόντων”.

Το ανεύθυνο του βουλευτή περιλαμβάνει όχι μόνο το ποινικά, αλλά και το αστικά, πειθαρχικά και πολιτικά ανεύθυνο. Χρονικά είναι απεριόριστο, δηλαδή καλύπτει τον βουλευτή και μετά την απώλεια της βουλευτικής ιδιότητας.

Μοναδική εξαίρεση: ο βουλευτής διώκεται για συκοφαντική δυσφήμιση ύστερα από άδεια της Βουλής. Η άδεια δίδεται εντός σαράντα πέντε ημερών από την ημέρα που περιήλθε η έγκληση στον Πρόεδρο της Βουλής. Αν η Βουλή αρνηθεί να δώσει άδεια ή αν παρέλθει άπρακτη η προθεσμία, η πράξη θεωρείται ανέγκλητη.

γ. Ακαταδίωκτο

Το ακαταδίωκτο του βουλευτή θεσπίζεται στο άρθρο 62 §1 : «Όσο διαρκεί η βουλευτική περίοδος ο βουλευτής δεν διώκεται ούτε συλλαμβάνεται, ούτε φυλακίζεται ούτε με άλλο τρόπο περιορίζεται χωρίς άδεια του Σώματος». Το ακαταδίωκτο αναφέρεται σε αξιόποινη πράξη του βουλευτή, με εξαίρεση τα επ’ αυτοφώρω κακουργήματα, και αίρεται αν η Βουλή επιτρέψει την ποινική δίωξη. Η απαγόρευση δίωξης, σύλληψης ή φυλάκισης βουλευτή αφορά κάθε περίπτωση, είτε έχει δημιουργηθεί πριν ή μετά την εκλογή του, είτε έχει σχέση με τα βουλευτικά του καθήκοντα ή όχι.

Την άδεια άρσης του ακαταδίωκτου εξετάζει η Βουλή μετά από αίτηση του αρμόδιου εισαγγελέα που διαβιβάζεται στον Πρόεδρο της Βουλής. Η Βουλή αποφασίζει με μυστική ψηφοφορία. Την διαδικασία ρυθμίζει λεπτομερώς ο Κανονισμός της Βουλής (άρθ.83 ΚτΒ). Η άδεια θεωρείται ότι δεν δόθηκε εάν η Βουλή δεν αποφανθεί εντός τριών μηνών.

δ. Διαφορές του Ανεύθυνου από το Ακαταδίωκτο

Το ανεύθυνο αφορά πράξεις σχετικές με την άσκηση των βουλευτικών καθηκόντων, το ακαταδίωκτο αφορά κάθε αξιόποινη πράξη, με εξαίρεση τα επ' αυτοφώρω κακουργήματα.

Το ανεύθυνο αφορά κάθε μορφή δίωξης, το ακαταδίωκτο αφορά μόνο την ποινική δίωξη.

Το ανεύθυνο δεν αίρεται, με εξαίρεση την συκοφαντική δυσφήμιση, το ακαταδίωκτο αίρεται με απόφαση της Βουλής

Το ανεύθυνο δεν έχει χρονικό περιορισμό, το ακαταδίωκτο περιορίζεται στον χρόνο της βουλευτικής περιόδου.

5. Δικαίωμα άρνησης μαρτυρίας

Το δικαίωμα άρνησης μαρτυρίας ή βουλευτικό απόρρητο στηρίζεται στο άρθρο 61 παρ.3, που επιτρέπει στον βουλευτή να αρνηθεί τη μαρτυρία, σχετικά με πληροφορίες που πήρε ή έλαβε κατά την άσκηση των καθηκόντων του, ή σχετικά με τα πρόσωπα από τα οποία πήρε ή στα οποία έδωσε τις πληροφορίες.

6. Βουλευτική αποζημίωση και ατέλειες - άρθρο 63

Το άρθρο 63 παρ.1 ορίζει ότι, οι βουλευτές, για την άσκηση του λειτουργήματός τους, δικαιούνται από το Δημόσιο αποζημίωση και δαπάνες, το ύψος των οποίων καθορίζεται με απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής, στο πλαίσιο της αυτονομίας της. Επίσης, οι βουλευτές απολαμβάνουν συγκοινωνιακή, ταχυδρομική και τηλεφωνική ατέλεια, που η έκτασή της καθορίζεται επίσης από την απόφαση την Ολομέλεια της Βουλής.

Στην περίπτωση αδικαιολόγητης απουσίας βουλευτή σε περισσότερες από πέντε συνεδριάσεις τον μήνα, κρατείται υποχρεωτικά το ένα τριακοστό της μηνιαίας του αποζημίωσης για κάθε απουσία.

Γ. Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

1. Οι Κοινοβουλευτικές Ομάδες

(άρθρα 15-20 ΚτΒ)

Οι σύγχρονες δημοκρατίες είναι κομματικές, δηλαδή οι κύριοι πρωταγωνιστές της πολιτικής ζωής είναι τα πολιτικά κόμματα. Αυτή η τάση αντανakλάται και στα σύγχρονα κοινοβούλια, όπου υπάρχουν συνήθως

ελάχιστοι ανεξάρτητοι βουλευτές. Οι περισσότεροι βουλευτές εκλέγονται με κομματικά ψηφοδέλτια και μετά την εκλογή τους σχηματίζουν Κοινοβουλευτικές Ομάδες. Στη Βουλή των Ελλήνων, Κοινοβουλευτική Ομάδα σχηματίζεται όταν υπάρχουν τουλάχιστον δέκα (10) βουλευτές που να ανήκουν στο ίδιο κόμμα. Κοινοβουλευτική Ομάδα μπορεί να συγκροτηθεί και από πέντε (5) βουλευτές, εφόσον το κόμμα τους παρουσίασε ψηφοδέλτια στα δύο τρίτα (2/3) των εκλογικών περιφερειών της χώρας και συγκέντρωσε πανελλαδικά ποσοστό τρία τοις εκατό (3%) επί του συνολικού αριθμού των εγκύρων ψηφοδελτίων.

Ο αρχηγός του κόμματος θεωρείται και Πρόεδρος της Κοινοβουλευτικής Ομάδας, εφόσον έχει εκλεγεί βουλευτής. Μπορεί να ορίσει μέχρι δύο αναπληρωτές - εκπροσώπους του (τρεις αναπληρωτές - εκπροσώπους μπορούν να ορίσουν ο Πρόεδρος της μεγαλύτερης σε δύναμη Κοινοβουλευτικής Ομάδας που μετέχει στην Κυβέρνηση και ο Αρχηγός της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης) Στις Κοινοβουλευτικές Ομάδες και στους ανεξάρτητους βουλευτές παραχωρούνται ιδιαίτεροι χώροι στο κτήριο της Βουλής των Ελλήνων. Οι Κοινοβουλευτικές Ομάδες έχουν δικές τους διοικητικές γραμματείες, οι οποίες στελεχώνονται από μετακλητούς υπαλλήλους. Οι παραχωρούμενες αίθουσες και τα γραφεία καθώς και ο αριθμός των μετακλητών υπαλλήλων εξαρτώνται από το μέγεθος της κάθε Κοινοβουλευτικής Ομάδας. Ο Πρόεδρος της μεγαλύτερης σε δύναμη Κοινοβουλευτικής Ομάδας που δεν μετέχει στην Κυβέρνηση αποκαλείται Αρχηγός της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης, αξίωμα που του δίνει ιδιαίτερα δικαιώματα (π.χ., περισσότερος χρόνος ομιλίας κατά τις συνεδριάσεις της Βουλής).

2. Η Ολομέλεια και το Τμήμα Διακοπής των Εργασιών της Βουλής - Βουλευτική περίοδος και Σύνοδοι (άρθρα 21-24 και 29-30 ΚτΒ)

Η Ολομέλεια της Βουλής αποτελείται από το σύνολο των βουλευτών, δηλαδή από 300 μέλη. Το Σύνταγμα προβλέπει ότι ο αριθμός των βουλευτών μπορεί να είναι άνω των διακοσίων και κάτω των τριακοσίων (άρθ. 51 παρ.1 Σ.), ωστόσο ο εκλογικός νόμος όρισε τον ανώτατο αριθμό. Οι βουλευτές εκλέγονται στις βουλευτικές εκλογές που διεξάγονται κάθε τέσσερα χρόνια, εκτός εάν η Βουλή διαλυθεί νωρίτερα. Το χρονικό διάστημα μεταξύ δύο εκλογικών αναμετρήσεων, που θεωρητικά είναι μία τετραετία, ονομάζεται "βουλευτική περίοδος" (άρθρο 53 παρ.1 εδ.α Σ.). Η έναρξη της βουλευτικής περιόδου συμπίπτει με την ημέρα των γενικών βουλευτικών εκλογών. Οι βουλευτικές περιόδους αριθμούνται σε συνεχή σειρά από το 1975, με ελληνική αρίθμηση.

Κατά τη διάρκεια της περιόδου, η Βουλή των Ελλήνων συνέρχεται σε **τακτικές, έκτακτες και ειδικές συνόδους**.

Σε **τακτική σύνοδο** η Ολομέλεια της Βουλής των Ελλήνων συνέρχεται αυτοδικαίως την πρώτη Δευτέρα του μηνός Οκτωβρίου κάθε έτους. Η διάρκεια της τακτικής συνόδου δεν μπορεί να είναι μικρότερη από πέντε μήνες, σε αυτήν δε ψηφίζεται υποχρεωτικά ο προϋπολογισμός του Κράτους. Σε τακτική σύνοδο, επίσης, συγκαλείται η Ολομέλεια της Βουλής των Ελλήνων μέσα σε τριάντα ημέρες από τη διεξαγωγή των γενικών βουλευτικών εκλογών. Οι τακτικές συνένοδοι αριθμούνται, με ελληνική και πάλι αρίθμηση, για κάθε περίοδο ξεχωριστά.

Σε **έκτακτη σύνοδο** συγκαλεί τη Βουλή των Ελλήνων ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας "κάθε φορά που το κρίνει σκόπιμο" (άρθρο 40 παρ. 1 Σ.). Η διάρκεια και τα θέματα της έκτακτης συνόδου καθορίζονται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Πάντως, η Βουλή των Ελλήνων κατά την έκτακτη σύνοδο μπορεί να ασχοληθεί με οποιοδήποτε θέμα, εκτός της ψήφισης του προϋπολογισμού που γίνεται πάντοτε κατά τη διάρκεια της τακτικής συνόδου.

Σε **ειδική σύνοδο** συνέρχεται υποχρεωτικά η Βουλή των Ελλήνων όταν συντρέξουν ορισμένες περιστάσεις, για να ασκήσει μια ειδική συνταγματική αρμοδιότητά της. Οι αρμοδιότητες αυτές είναι οι εξής: α) στην περίπτωση εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας (άρθρο 32 παρ. 5 Σ.), β) σε περίπτωση παρατεινόμενης αδυναμίας του Προέδρου της Δημοκρατίας να ασκήσει τα καθήκοντά του, για να αποφασίσει εάν συντρέχει ανάγκη εκλογής νέου Προέδρου (άρθρο 34 παρ. 2 Σ.), γ) εάν έχει εκδοθεί προεδρικό διάταγμα για εφαρμογή του νόμου για την κατάσταση της πολιορκίας, για να εγκρίνει το διάταγμα αυτό (άρθρο 48 παρ. 2 και 3 Σ.), και δ) στην περίπτωση σχηματισμού νέας Κυβέρνησης για να αποφανθεί για την πρόταση εμπιστοσύνης (άρθρο 84 παρ. 1 Σ.). Κατά τη διάρκεια της ειδικής συνόδου η Βουλή των Ελλήνων ασχολείται αποκλειστικά και μόνον με το θέμα για το οποίο έχει συγκληθεί.

Είναι, βέβαια, προφανές ότι η Βουλή των Ελλήνων συγκαλείται σε έκτακτη ή ειδική σύνοδο, μόνον εφόσον δεν ευρίσκεται σε τακτική σύνοδο.

Η Ολομέλεια της Βουλής ασκεί αρμοδιότητες νομοθετικού έργου, κοινοβουλευτικού ελέγχου καθώς και κάποιες άλλες αρμοδιότητες (βλ. κατωτέρω για τις αρμοδιότητες της Βουλής).

Κατά τη διάρκεια της διακοπής των εργασιών της Βουλής των Ελλήνων, δηλ. για το χρονικό διάστημα μεταξύ δύο συνόδων (συνήθως κατά τους θερινούς μήνες), ένα μέρος του νομοθετικού έργου αλλά και του κοινοβουλευτικού ελέγχου ασκείται από το **Τμήμα Διακοπής των Εργασιών της Βουλής**. Σε αυτό μετέχει το 1/3 του όλου αριθμού των βουλευτών. Δεδομένου δε ότι, κατά πάγια κοινοβουλευτική πρακτική, μια τακτική σύνοδος που ξεκινά τις εργασίες της στις αρχές Οκτωβρίου λήγει τον Μάιο ή τον Ιούνιο του

επόμενου έτους, κάθε καλοκαίρι συγκροτούνται τρία Τμήματα Διακοπών (για τους μήνες Ιούλιο, Αύγουστο και Σεπτέμβριο) και με τον τρόπο αυτό μετέχουν διαδοχικά όλοι ανεξαιρέτως οι βουλευτές.

3. Το Προεδρείο της Βουλής των Ελλήνων⁹

(άρθρα 6-12 ΚτΒ)

Το Προεδρείο της Βουλής των Ελλήνων προβλέπεται από το Σύνταγμα (άρθρο 65). Αποτελείται από τον Πρόεδρο της Βουλής, από επτά (7) Αντιπρόεδρους, τρεις (3) Κοσμήτορες και έξι (6) Γραμματείς. Κύριο χαρακτηριστικό είναι η διακομματική του σύνθεση. Έτσι, ο τέταρτος Αντιπρόεδρος, ένας Κοσμήτορας και ένας Γραμματέας προέρχονται υποχρεωτικά από την αξιωματική αντιπολίτευση ο πέμπτος Αντιπρόεδρος και ένας Γραμματέας από τη δεύτερη σε δύναμη Κοινοβουλευτική Ομάδα της αντιπολίτευσης, ο έκτος και ο έβδομος Αντιπρόεδρος από την τρίτη και τέταρτη σε δύναμη κοινοβουλευτική ομάδα της αντιπολίτευσης, αντιστοίχως, αναλόγως αναλόγως της σύνθεσης της Βουλής. Συνεπώς οι Αντιπρόεδροι μπορούν να είναι από πέντε έως επτά. Το μέλος του Προεδρείου, που είναι, βέβαια, υποχρεωτικά βουλευτής, δεν μπορεί να είναι και μέλος της Κυβέρνησης ή Υφυπουργός.

Ο Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων και οι πέντε Αντιπρόεδροι εκλέγονται στην αρχή κάθε περιόδου, και για όλη τη διάρκεια αυτής. Αντίθετα, η θητεία των Κοσμητόρων και των Γραμματέων διαρκεί όσο και η τακτική σύνοδος της Βουλής των Ελλήνων για την οποία εκλέχθηκαν.

Η εκλογή του Προέδρου της Βουλής είναι μια από τις σημαντικές στιγμές της λειτουργίας της Βουλής των Ελλήνων. Και αυτό, όχι μόνον διότι το αξίωμα του Προέδρου της Βουλής των Ελλήνων είναι αυτό καθ'εαυτό σημαντικό, αλλά και γιατί η μυστική αυτή ψηφοφορία εκλογής αποτελεί την πρώτη δοκιμασία συνοχής κάθε νέας κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας. Ο Πρόεδρος εκλέγεται με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών (δηλ. με 151 ψήφους). Εάν η πλειοψηφία αυτή δεν επιτευχθεί, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται, και εκλέγεται ο σχετικώς πλειοψηφήςας.

Ο Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων διευθύνει τις εργασίες του Σώματος, εκπροσωπεί τη Βουλή των Ελλήνων, έχει την αρμοδιότητα επιβολής πειθαρχικών ποινών σε βουλευτές και γενικότερα προΐσταται όλων των υπηρεσιών της Βουλής και έχει όλες τις αρμοδιότητες που του αναγνωρίζει το Σύνταγμα, ο Κανονισμός ή που πηγάζουν από την αρχή της αυτονομίας της Βουλής των Ελλήνων. Με άλλα λόγια, σε ό,τι αφορά την εσωτερική λειτουργία της Βουλής των Ελλήνων, το τεκμήριο αρμοδιότητας συντρέχει υπέρ του Προέδρου. Πέραν της εσωτερικής λειτουργίας της Βουλής των Ελλήνων, ο

---

⁹ Βλ. <http://www.parliament.gr>

Πρόεδρος αναπληρώνει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας όταν ο τελευταίος απουσιάζει για μεγάλο χρονικό διάστημα στο εξωτερικό, πεθάνει, παραιτηθεί, κηρυχθεί έκπτωτος ή κωλύεται για οποιονδήποτε λόγο να ασκήσει τα καθήκοντά του.

Οι Αντιπρόεδροι ασκούν τις αρμοδιότητες που τους αναθέτει με απόφασή του ο Πρόεδρος ή που αναφέρονται στον Κανονισμό. Οι Κοσμήτορες επικουρούν τον Πρόεδρο σε οργανωτικά και λειτουργικά ζητήματα της Βουλής των Ελλήνων, ενώ οι Γραμματείς επικουρούν τον Πρόεδρο στις συνεδριάσεις της Βουλής των Ελλήνων και έχουν όσες άλλες αρμοδιότητες τους αναθέσει ειδικά ο Πρόεδρος.

Από την έναρξη ισχύος του Συντάγματος του 1975, Πρόεδροι της Βουλής των Ελλήνων έχουν διατελέσει οι εξής:

Περ.	Εκλ.	Πρόεδρος	Κόμμα	Ψήφοι	Περίοδος
Α΄	1974	Κων. Παπακωνσταντίνου	ΝΔ	217	09-12-1974 έως 11-12-1977
Β΄	1977	Δημήτριος Παπασπύρου	ΝΔ	157	12-12-1977 έως 16-11-1981
Γ΄	1981	Ιωάννης Αλευράς	ΠΑΣΟΚ	170	17-11-1981 έως 17-06-1985
Δ΄	1985	Ιωάννης Αλευράς	ΠΑΣΟΚ	161	18-06-1985 έως 03-07-1989
Ε΄	1989	Αθανάσιος Τσαλδάρης	ΝΔ	144	04-07-1989 έως 20-11-1989
Στ΄	1989	Αθανάσιος Τσαλδάρης	ΝΔ	146	21-11-1989 έως 21-04-1990
Ζ΄	1990	Αθανάσιος Τσαλδάρης	ΝΔ	151	22-04-1990 έως 21-10-1993
Η΄	1993	Απόστολος Κακλαμάνης	ΠΑΣΟΚ	165	22-10-1993 έως 07-10-1996
Θ΄	1996	Απόστολος Κακλαμάνης	ΠΑΣΟΚ	154	08-10-1996 έως 20-04-2000
Ι΄	2000	Απόστολος Κακλαμάνης	ΠΑΣΟΚ	156	21-04-2000 έως 18-03-2004
ΙΑ΄	2004	Άννα Μπενάκη - Ψαρούδα	ΝΔ	163	19-03-2004 έως 26-09-2007
ΙΒ΄	2007	Δημήτρης Σιούφας	ΝΔ	158	27-09-2007 έως 14-10-2009
ΙΓ΄	2009	Φίλιππος Πετσάλνικος	ΠΑΣΟΚ	168	15-10-2009 έως 17-05-2012
ΙΔ΄	2012	Βύρων Πολύδωρας	ΝΔ	179	18-05-2012 έως 28-06-2012
ΙΕ΄	2012	Βαγγέλης Μειμαράκης	ΝΔ	223	29-06-2012 έως 05-02-2015
ΙΣτ΄	2015	Ζωή Κωνσταντοπούλου	ΣΥΡΙΖΑ	235	06-02-2015 έως

4. Η Διάσκεψη των Προέδρων

(άρθρα 13-14 ΚτΒ)

Ο Πρόεδρος της Βουλής προεδρεύει στην Διάσκεψη των Προέδρων. Τη Διάσκεψη των Προέδρων συγκροτούν :

1. οι προηγούμενοι Πρόεδροι της Βουλής (εφόσον έχουν εκλεγεί Βουλευτές)
2. οι Αντιπρόεδροι της Βουλής
3. οι Πρόεδροι των Διαρκών Επιτροπών
4. ο Πρόεδρος της Επιτροπής Θεσμών και Διαφάνειας
5. οι Πρόεδροι των Κοινοβουλευτικών Ομάδων
6. ένας ανεξάρτητος Βουλευτής (εφόσον υπάρχουν τουλάχιστον πέντε ανεξάρτητοι Βουλευτές).

Η Διάσκεψη των Προέδρων είναι ένα διακομματικό συλλογικό όργανο της Βουλής των Ελλήνων με βασική αποστολή την καλύτερη οργάνωση και διεξαγωγή των εργασιών της Βουλής μέσα από τη συνεργασία του Προεδρείου της Βουλής των Ελλήνων και όλων των κοινοβουλευτικών ομάδων. Το όργανο αυτό, που ιδρύθηκε με τον Κανονισμό της Βουλής του 1987 και αναγνωρίστηκε συνταγματικά με την αναθεώρηση του 2001. Όπως διαπιστώνεται από τη σύνθεση του οργάνου, ο αριθμός των μελών της Διάσκεψης των Προέδρων δεν είναι σταθερός. Κυμαίνεται ανάλογα με τον αριθμό των κοινοβουλευτικών ομάδων και των ανεξαρτήτων Βουλευτών, καθώς και με το εάν υπάρχουν ή όχι τέως Πρόεδροι της Βουλής που έχουν εκλεγεί Βουλευτές.

Η Διάσκεψη των Προέδρων συνέρχεται σε τακτική συνεδρίαση μία φορά την εβδομάδα και εξετάζει την ημερήσια διάταξη των εργασιών της Βουλής των Ελλήνων, οργανώνει τη διεξαγωγή του νομοθετικού έργου, αποφασίζει για τη διεξαγωγή οργανωμένης συζήτησης και έχει κάθε άλλη αρμοδιότητα που της αναγνωρίζει το Σύνταγμα ή ο Κανονισμός.

Μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001, η Διάσκεψη των Προέδρων έχει την αρμοδιότητα να επιλέγει, με ομοφωνία ή αλλιώς με την πλειοψηφία των 4/5 των μελών της, τα μέλη των Ανεξαρτήτων Αρχών που προβλέπονται από το Σύνταγμα (πχ. Συνήγορος του Πολίτη, ΑΣΕΠ κλπ.). Ασκεί επίσης κατ' αρχήν και την κοινοβουλευτική εποπτεία επί των Αρχών αυτών.

5. Οι Επιτροπές της Βουλής

Η Βουλή των Ελλήνων ασκεί νομοθετικό έργο και κοινοβουλευτικό έλεγχο. Για το σκοπό αυτό συνιστώνται επιτροπές που συγκροτούνται από Βουλευτές, ανάλογα με τη δύναμη των κοινοβουλευτικών ομάδων και των ανεξαρτήτων Βουλευτών. Σύμφωνα με το άρθρο 68 παρ.1 και 3 Σ., η Βουλή στις αρχές κάθε τακτικής συνόδου συνιστά επιτροπές κατ' αναλογία της δύναμης των κομμάτων, των κοινοβουλευτικών ομάδων και των ανεξαρτήτων. Σε αυτές συμμετέχουν συνήθως 15 έως 50 περίπου Βουλευτές. Με την πρόσφατη τροποποίηση του Κανονισμού διευκρινίστηκε ότι σε κάθε περίπτωση, στις επιτροπές την απόλυτη πλειοψηφία έχει η κοινοβουλευτική ομάδα που

διαθέτει την απόλυτη πλειοψηφία της Βουλής (προσθήκη στο τέλος της παρ. 5 του άρθρου 31 ΚτΒ.)

Ο πολλαπλασιασμός των επιτροπών της Βουλής αποτελεί σταθερό στοιχείο των τροποποιήσεων του Κανονισμού. Από το 1996 και μετά προστίθενται συνεχώς νέες επιτροπές για να αντιμετωπίσουν νέα ζητήματα, όπως η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας, η ανάγκη διαφάνειας, η ευρωπαϊκή διάσταση, η αυξανόμενη ανησυχία για τα δικαιώματα του ανθρώπου.

Οι επιτροπές επιλαμβάνονται του νομοθετικού έργου ή του κοινοβουλευτικού ελέγχου ή ειδικών θεμάτων. Το Σύνταγμα, αλλά κυρίως ο Κανονισμός της Βουλής, προβλέπουν τις ακόλουθες επιτροπές:

α. Διαρκείς Κοινοβουλευτικές Επιτροπές

Συνιστώνται και συγκροτούνται στην αρχή κάθε τακτικής συνόδου της Βουλής με απόφαση του Προέδρου της Βουλής προκειμένου να επεξεργάζονται και να εξετάζουν σχέδια νόμων ή προτάσεις νόμων. Μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος και την τροποποίηση του Κανονισμού της Βουλής μπορούν να ασκούν και νομοθετικό έργο και κοινοβουλευτικό έλεγχο.

Προβλέπονται έξι (6) διαρκείς επιτροπές, οι εξής:

- Επιτροπή μορφωτικών υποθέσεων
- Επιτροπή εθνικής άμυνας και εξωτερικών υποθέσεων
- Επιτροπή οικονομικών υποθέσεων
- Επιτροπή κοινωνικών υποθέσεων
- Επιτροπή δημόσιας διοίκησης, δημόσιας τάξης και δικαιοσύνης
- Επιτροπή παραγωγής και εμπορίου

Προβλέπονται, επίσης, δύο ειδικές διαρκείς επιτροπές, στις οποίες εφαρμόζονται οι διατάξεις περί διαρκών επιτροπών. Αυτές είναι η επιτροπή επί του απολογισμού και ισολογισμού του Κράτους (ΚτΒ άρθ. 31 Α) και η επιτροπή ευρωπαϊκών υποθέσεων. Με την πρόσφατη αναθεώρηση του Κανονισμού της Βουλής διαφοροποιήθηκε η καθ' ύλην αρμοδιότητά τους. Έτσι, το Υπουργείο Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής μεταφέρθηκε από την Επιτροπή άμυνας και εξωτερικών υποθέσεων στην επιτροπή παραγωγής και εμπορίου.

β. Ειδικές Κοινοβουλευτικές Επιτροπές

Συνιστώνται από τον Πρόεδρο της Βουλής, μετά από πρόταση της Κυβέρνησης, με σκοπό να επεξεργασθούν και να εξετάσουν συγκεκριμένα σχέδια νόμων ή προτάσεις νόμων. Η λειτουργία τους διαρκεί εωσότου πάρουν οριστική απόφαση σχετικά με την επεξεργασία και εξέταση των νομοσχεδίων και των προτάσεων νόμων για τα οποία συστάθηκαν.

γ. Ειδικές Μόνιμες Επιτροπές

Συνιστώνται στην αρχή κάθε τακτικής συνόδου της Βουλής. Οι ειδικές μόνιμες επιτροπές είναι οι εξής:

- Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Απόδημου Ελληνισμού
- Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Θεσμών και Διαφάνειας
- Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Αποτίμησης Τεχνολογίας
- Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Ισότητας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
- Μόνιμη Επιτροπή Κοινοβουλευτικής Δεοντολογίας
- Επιτροπή Περιφερειών

δ. Επιτροπές για Εθνικά Ζητήματα ή Ζητήματα Γενικότερου Ενδιαφέροντος

Συνιστώνται με απόφαση της Βουλής, μετά πρόταση της Κυβέρνησης ή των Προέδρων των κοινοβουλευτικών ομάδων, με σκοπό τη μελέτη εθνικών θεμάτων ή θεμάτων γενικότερου ενδιαφέροντος. Με την απόφαση της σύστασης της επιτροπής η Βουλή προσδιορίζει το αντικείμενο με το οποίο θα ασχοληθεί η Επιτροπή και καθορίζει τη προθεσμία υποβολής της σχετικής έκθεσης. Κατά την Θ' Περίοδο της Βουλής λειτούργησε διακομματική επιτροπή για τη μελέτη και αντιμετώπιση του προβλήματος των ναρκωτικών. Η Επιτροπή αυτή επανασυγκροτήθηκε και την Ι' Βουλευτική Περίοδο.

ε. Επιτροπές Εσωτερικών Θεμάτων της Βουλής

Συνιστώνται στην αρχή κάθε βουλευτικής περιόδου και ασχολούνται με πάγια εσωτερικά θέματα της λειτουργίας της Βουλής. Οι επιτροπές αυτές είναι:

- Επιτροπή Κανονισμού της Βουλής
- Επιτροπή Οικονομικών της Βουλής
- Επιτροπή Βιβλιοθήκης της Βουλής.
- Επιτροπές διεθνών σχέσεων της Βουλής.

Ο Πρόεδρος της Βουλής συγκροτεί τις επιτροπές, τις αντιπροσωπείες και τις αποστολές βουλευτών που προβλέπονται από διεθνείς συνθήκες ή που κρίνει ότι είναι απαραίτητες για την προώθηση των σχέσεων και την προαγωγή της διεθνούς συνεργασίας της Βουλής με το Ευρωκοινοβούλιο, με τα κοινοβούλια άλλων χωρών, ή με διεθνείς οργανισμούς.

στ. Επιτροπές Διεθνών Σχέσεων της Βουλής

Οι Επιτροπές αυτές συγκροτούνται από τον Πρόεδρο της Βουλής, αποτελούνται από βουλευτές αλλά και από εξωκοινοβουλευτικά πρόσωπα. Σκοπός αυτών των Επιτροπών η συνεχώς εντεινόμενη συνεργασία της Βουλής με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, τα εθνικά Κοινοβούλια και με Διεθνείς Οργανισμούς.

ζ. Επιτροπή ΔΕΚΟ

(άρθ. 49Α ΚτΒ)

Στην αρχή κάθε Βουλευτικής περιόδου, ο Πρόεδρος της Βουλής συγκροτεί από τα μέλη της 15μελή Επιτροπή Δημοσίων Επιχειρήσεων, Τραπεζών και Οργανισμών Κοινής Ωφελείας. Η Επιτροπή λειτουργεί όχι μόνο κατά τη διάρκεια των τακτικών συνόδων αλλά και στο μεταξύ τους διάστημα. Αρμοδιότητά της είναι να διατυπώνει γνώμη για την καταλληλότητα των προτεινομένων προς διορισμό στις ανώτατες θέσεις των ανωτέρω Επιχειρήσεων και Οργανισμών. Στην παρ. 6 του άρθρου παρατίθεται κατάλογος των Επιχειρήσεων επί των οποίων εφαρμόζεται.

η. Εξεταστικές επιτροπές

(βλ. κατωτέρω κοινοβουλευτικός έλεγχος)

θ. Ειδικές Κοινοβουλευτικές Επιτροπές για τη διεξαγωγή προκαταρκτικής εξέτασης

Για την άσκηση δίωξης εναντίον προσώπου που είναι ή διατέλεσε μέλος της Κυβέρνησης ή Υφυπουργός απαιτείται πρόταση κατηγορίας και απόφαση της Βουλής που δέχεται τη πρόταση αυτή. Η πρόταση υποβάλλεται από τριάντα (30) τουλάχιστον Βουλευτές και προσδιορίζει τις πράξεις ή τις παραλείψεις που είναι αξιόποινες, σύμφωνα με το νόμο για την ευθύνη των Υπουργών. Η πρόταση εγγράφεται στην ημερήσια διάταξη της Ολομέλειας της Βουλής και η συζήτηση περιορίζεται στη λήψη απόφασης που λαμβάνεται με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των Βουλευτών (151 Βουλευτές) για συγκρότηση ή όχι ειδικής κοινοβουλευτικής επιτροπής για τη διεξαγωγή προκαταρκτικής εξέτασης. Η επιτροπή έχει όλες τις αρμοδιότητες εισαγγελέα πλημμελειοδικών, όταν αυτός διενεργεί προκαταρκτική εξέταση.

Δ. ΤΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Η παλαιότερη ιστορικά, αλλά και σημαντικότερη αρμοδιότητα της Βουλής των Ελλήνων είναι η νομοθετική, δηλαδή η θέσπιση γενικών και απρόσωπων κανόνων δικαίου. Τη νομοθετική αρμοδιότητα αυτή δεν θα πρέπει να την εννοήσουμε μόνον με τη στενή έννοια, δηλ. την ψήφιση τυπικών νόμων. Έτσι, στη συνέχεια θα παρουσιαστούν όλες οι προβλεπόμενες από το Σύνταγμα περιπτώσεις όπου η Βουλή παράγει γενικούς και απρόσωπους κανόνες δικαίου.

1. Η αναθεώρηση του Συντάγματος

Η Βουλή των Ελλήνων ψηφίζει μόνη της, χωρίς δηλ. τη συμμετοχή του Προέδρου της Δημοκρατίας ή της Κυβέρνησης ως διακριτό αυτοτελές

πολιτειακό όργανο, την αναθεώρηση του Συντάγματος. Η διαδικασία της αναθεώρησης εκτείνεται σε δύο συνεχόμενες περιόδους (άρα σε δύο συνεχόμενες Βουλές) και περιγράφεται αναλυτικά στο άρθρο 110 του Συντάγματος και στο άρθρο 119 του Κανονισμού της Βουλής. Το Σύνταγμα του 1975 έχει αναθεωρηθεί μέχρι σήμερα δύο φορές: το 1986 και το 2001.

2. Η ψήφιση τυπικών νόμων

Η κύρια λειτουργία κάθε νομοθετικού σώματος είναι να συζητά, να επεξεργάζεται και να ψηφίζει τους τυπικούς νόμους, δηλ. τους απρόσωπους και γενικούς κανόνες δικαίου οι οποίοι, στην ελληνική έννομη τάξη, εκδίδονται και δημοσιεύονται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

Οι νόμοι ψηφίζονται είτε από την Ολομέλεια της Βουλής των Ελλήνων είτε από τις αρμόδιες διαρκείς κοινοβουλευτικές επιτροπές (στην τελευταία περίπτωση η Ολομέλεια απλώς επικυρώνει με μια γενική πολιτική συζήτηση σε μια συνεδρίαση, χωρίς να υπεισέλθει στις κατ' ιδίαν ρυθμίσεις). Το άρθρο 72 παρ. 1 του Συντάγματος αναφέρει ποια νομοσχέδια (με βάση το περιεχόμενό τους) συζητούνται και ψηφίζονται από την Ολομέλεια (πχ. τα νομοσχέδια που οργανώνουν την προστασία ενός ατομικού δικαιώματος ή εκείνα που ερμηνεύουν αυθεντικά έναν προηγούμενο νόμο ή ο εκλογικός νόμος κλπ.). Στην Ολομέλεια, επίσης, ψηφίζονται όλοι οι νόμοι για τους οποίους το Σύνταγμα απαιτεί μian ειδική πλειοψηφία (πχ. η αμνηστία για πολιτικά εγκλήματα, η αναγνώριση σε διεθνείς οργανισμούς αρμοδιοτήτων που προβλέπονται από το Σύνταγμα κλπ.)

3. Η ψήφιση του Κανονισμού της Βουλής

Η Βουλή ψηφίζει μόνη της (χωρίς, δηλ., τη σύμπραξη του Προέδρου της Δημοκρατίας) τον Κανονισμό της και τις τροποποιήσεις που επιφέρει σε αυτόν (άρθρο 65 παρ. 1 Σ.)

4. Η ψήφιση του προϋπολογισμού, του απολογισμού και του γενικού ισολογισμού του Κράτους και της Βουλής

(άρθρο 72 παρ. 1 εδ. β' Σ.)

5. Η έγκριση των προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης

(άρθρο 79 παρ. 8 Σ.)

6. Η απόφαση για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος

(άρθρο 44 παρ. 2 Σ.)

7. Η απόφαση για τη θέση σε εφαρμογή του νόμου για την κατάσταση πολιορκίας

(άρθρο 48 Σ.)

8. Η παροχή συγκατάθεσης για αναστολή των εργασιών της Βουλής των Ελλήνων για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριάντα ημερών ή για επανάληψη της αναστολής των εργασιών κατά την ίδια βουλευτική σύνοδο

(άρθρο 40 παρ. 3 Σ.).

9. Η Νομοθετική Διαδικασία

Η νομοθετική πρωτοβουλία ασκείται είτε από την Κυβέρνηση (με νομοσχέδια) είτε από την ίδια τη Βουλή των Ελλήνων (με προτάσεις νόμων). Υπάρχουν όμως και κάποιες περιπτώσεις (πχ. τα συνταξιοδοτικά θέματα) όπου η πρωτοβουλία προέρχεται μόνον από την Κυβέρνηση (άρθρο 72).

Τα νομοσχέδια και οι προτάσεις νόμων συνοδεύονται υποχρεωτικά από αιτιολογική έκθεση (η οποία αναλύει τους σκοπούς των προτεινομένων ρυθμίσεων) και από το κείμενο των ισχυουσών διατάξεων που καταργούνται ή τροποποιούνται. Επίσης, εάν το νομοσχέδιο ή η πρόταση νόμου συνεπάγεται επιβάρυνση του προϋπολογισμού, συνοδεύεται από έκθεση του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους η οποία καθορίζει το ύψος της δαπάνης, καθώς και από έκθεση του Υπουργού Οικονομικών και του προτείνοντος Υπουργού για τον τρόπο με τον οποίο θα καλυφθεί η δαπάνη αυτή (ή η τυχόν ελάττωση των εσόδων). Τέλος, τα νομοσχέδια αποστέλλονται στη Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής, η οποία υποβάλλει έκθεση με τις παρατηρήσεις της.

Τροπολογίες ή προσθήκες σε υπό ψήφιση νομοσχέδια και προτάσεις νόμου μπορούν να υποβάλουν τόσο οι Υπουργοί όσο και οι Βουλευτές. Οι τροπολογίες αυτές πρέπει να κατατεθούν το αργότερο τρεις ημέρες πριν αρχίσει η συζήτηση του νομοσχεδίου.

Κάθε νομοσχέδιο παραπέμπεται στην αρμόδια διαρκή κοινοβουλευτική επιτροπή. Αυτή, εάν μεν πρόκειται για νομοσχέδιο αρμοδιότητας της Ολομέλειας της Βουλής των Ελλήνων, το επεξεργάζεται και το παραπέμπει στην Ολομέλεια για ψήφιση. Εάν το νομοσχέδιο δεν ανήκει στην ανωτέρω κατηγορία, τότε η επιτροπή το επεξεργάζεται και το ψηφίζει. Και στην περίπτωση αυτή το νομοσχέδιο (ή η πρόταση νόμου) εισάγεται στην Ολομέλεια, η οποία όμως το συζητά και το ψηφίζει ενιαία, σε μία συνεδρίαση.

E. Ο ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ

Με βάση την κοινοβουλευτική αρχή, η Κυβέρνηση πρέπει να απολαμβάνει την εμπιστοσύνη της Βουλής των Ελλήνων. Έτσι, κάθε φορά που σχηματίζεται μια νέα Κυβέρνηση (ύστερα από βουλευτικές εκλογές ή μετά από την παραίτηση της προηγούμενης), και πιο συγκεκριμένα μέσα σε δεκαπέντε ημέρες από την ορκωμοσία του νέου Πρωθυπουργού, η Κυβέρνηση αυτή οφείλει να εμφανίζεται ενώπιον της Βουλής των Ελλήνων και να ζητά ψήφο εμπιστοσύνης (άρθρο 84 Σ.). Για να λάβει ψήφο εμπιστοσύνης, πρέπει η Κυβέρνηση να ψηφιστεί από την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων βουλευτών, που δεν μπορεί όμως να είναι κατώτερη από τα δύο πέμπτα του όλου αριθμού των βουλευτών.

Η Κυβέρνηση έχει τη δυνατότητα και όποτε άλλοτε θελήσει, κατά τη διάρκεια της βουλευτικής περιόδου, να ζητήσει από τη Βουλή των Ελλήνων ψήφο εμπιστοσύνης. Αντίστοιχα, από την ίδια τη Βουλή των Ελλήνων μπορεί να προέλθει η πρόταση δυσπιστίας, δηλαδή να αμφισβητηθεί η εμπιστοσύνη της Βουλής προς την Κυβέρνηση. Η πρόταση δυσπιστίας πρέπει να είναι υπογεγραμμένη από τουλάχιστον πενήντα βουλευτές (το ένα έκτο του συνόλου) και να αναφέρει σαφώς τα θέματα για τα οποία θα διεξαχθεί η συζήτηση. Για να γίνει δεκτή η πρόταση δυσπιστίας, δηλαδή για να αποδειχθεί ότι η Κυβέρνηση δεν διαθέτει πλέον την εμπιστοσύνη της Βουλής, πρέπει να υπερψηφιστεί από την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών.

Η πρόταση δυσπιστίας δεν είναι, βέβαια, το μόνο μέσο ελέγχου της Κυβέρνησης από τη Βουλή. Το Σύνταγμα και, κυρίως, ο Κανονισμός της Βουλής προβλέπουν και άλλα μέσα κοινοβουλευτικού ελέγχου. Με αυτά είτε ζητούνται απλώς πληροφορίες και διευκρινίσεις από την Κυβέρνηση, είτε ασκείται έλεγχος, με την έννοια ότι αποδίδεται μομφή στην Κυβέρνηση για την πολιτική της σε έναν ορισμένο τομέα.

Το ελληνικό Σύνταγμα προβλέπει ορισμένα μόνο μέσα κοινοβουλευτικού ελέγχου, ειδικότερα την αναφορά (άρθρο 69 Σ.), την κλήτευση υπουργού (άρθρο 66 παρ.3 Σ.), τις εξεταστικές επιτροπές (άρθρο 68 παρ.2 Σ.) και βεβαίως την πρόταση δυσπιστίας (άρθρο 84 Σ.), που κατά την ελληνική συνταγματική θεωρία αποτελεί το ύψιστο μέσον κοινοβουλευτικού ελέγχου. Τα λοιπά μέσα εξειδικεύει ο Κανονισμός της Βουλής.

Τα μέσα αυτά κοινοβουλευτικού ελέγχου είναι τα ακόλουθα:

1. Οι αναφορές

(άρθρο 125 ΚτΒ)

Καθένας ή πολλοί μαζί μπορούν να απευθύνουν εγγράφως και επωνύμως παράπονα ή αιτήματα στη Βουλή των Ελλήνων. Οι βουλευτές μπορούν, εάν το επιθυμούν, να υιοθετήσουν τις αναφορές αυτές. Ο Υπουργός είναι υποχρεωμένος, εντός είκοσι πέντε ημερών, να απαντήσει στην αναφορά.

2. Οι αιτήσεις κατάθεσης εγγράφων

(άρθρο 133 ΚτΒ)

Οι βουλευτές έχουν το δικαίωμα να ζητούν εγγράφως από τους Υπουργούς την κατάθεση εγγράφων σχετικών με κάποια δημόσια υπόθεση. Ο Υπουργός οφείλει να καταθέσει εντός μηνός τα ζητούμενα έγγραφα. Πάντως δεν μπορούν να κατατεθούν έγγραφα που αφορούν διπλωματικό ή στρατιωτικό ή σχετικό με την ασφάλεια του Κράτους μυστικό.

3. Οι ερωτήσεις

(άρθρα 126 έως 128 ΚτΒ).

Οι βουλευτές μπορούν να απευθύνουν εγγράφως στους Υπουργούς ερωτήσεις για οποιαδήποτε δημόσια υπόθεση, οι οποίες σκοπούν στην ενημέρωση της Βουλής σχετικά με την υπόθεση αυτή. Οι Υπουργοί οφείλουν να απαντούν εγγράφως στους ερωτώντες βουλευτές εντός είκοσι πέντε ημερών. Σε κάθε περίπτωση, στην αρχή μιας συνεδρίασης κάθε εβδομάδα εγγράφονται στην ημερήσια διάταξη της Βουλής και συζητούνται αναφορές και ερωτήσεις.

4. Οι επίκαιρες ερωτήσεις

(άρθρα 129 έως 132 ΚτΒ)

Για θέματα της άμεσης επικαιρότητας, κάθε Βουλευτής έχει δικαίωμα να υποβάλλει επίκαιρη ερώτηση που απευθύνεται στον Πρωθυπουργό ή τους Υπουργούς, οι οποίοι απαντούν προφορικά. Μία φορά τουλάχιστον την εβδομάδα, ο Πρωθυπουργός απαντά ο ίδιος σε δύο τουλάχιστον επίκαιρες ερωτήσεις που αυτός επιλέγει. Επίκαιρες ερωτήσεις συζητούνται στην Ολομέλεια της Βουλής των Ελλήνων σε τρεις συνεδριάσεις κάθε εβδομάδα, αλλά και στο Τμήμα Διακοπής των εργασιών.

5. Οι συζητήσεις με πρωτοβουλία βουλευτών

(άρθρα 128B και 132A ΚτΒ)

Τόσο στις διαρκείς επιτροπές όσο και στην Ολομέλεια μπορεί, υπό ορισμένες προϋποθέσεις που αφορούν κυρίως την παραγωγή νομοθετικού έργου, να διεξάγονται με πρωτοβουλία βουλευτών συζητήσεις για θέματα γενικότερης σημασίας ή ενδιαφέροντος.

6. Οι επερωτήσεις

(άρθρα 134 έως 137 ΚτΒ)

Οι επερωτήσεις αποσκοπούν στον έλεγχο της Κυβέρνησης για πράξεις ή παραλείψεις της. Οι βουλευτές που έχουν καταθέσει ερωτήσεις μπορούν να τις μετατρέψουν σε επερωτήσεις εάν κρίνουν ότι η απάντηση του Υπουργού δεν είναι επαρκής. Οι επερωτήσεις συζητούνται στην Ολομέλεια της Βουλής των

Ελλήνων. Εάν υπάρχουν περισσότερες επερωτήσεις για το ίδιο θέμα, η Βουλή μπορεί να αποφασίσει την ταυτόχρονη συζήτησή τους, ή ακόμη και τη γενίκευση της συζήτησης.

7. Ο επίκαιρες επερωτήσεις

(άρθρο 138 ΚτΒ)

Για θέματα της άμεσης επικαιρότητας κάθε Βουλευτής έχει το δικαίωμα να υποβάλει επίκαιρη επερώτηση. Οι επίκαιρες επερωτήσεις συζητούνται κάθε Δευτέρα στην Ολομέλεια αλλά και σε ορισμένες συνεδριάσεις του Τμήματος διακοπής των εργασιών. Κατά γενικό κανόνα, οι διαδικασίες που προβλέπει ο Κανονισμός για τις επερωτήσεις εφαρμόζονται και στις επίκαιρες επερωτήσεις.

8. Η σύσταση εξεταστικών επιτροπών

(άρθρο 144 - 149 ΚτΒ)

Οι εξεταστικές επιτροπές συνιστώνται για την εξέταση ειδικών ζητημάτων δημόσιου ενδιαφέροντος μετά πρόταση του ενός πέμπτου του όλου αριθμού των Βουλευτών (60 Βουλευτές) και απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής, που λαμβάνεται με την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων, η οποία δεν μπορεί να είναι μικρότερη από τα δύο πέμπτα του όλου αριθμού των Βουλευτών (120 ψήφοι).

Αν το θέμα αφορά στην εξωτερική πολιτική ή την εθνική άμυνα, απαιτείται η απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των Βουλευτών (151 Βουλευτές). Οι εξεταστικές επιτροπές έχουν όλες τις αρμοδιότητες των ανακριτικών αρχών και του εισαγγελέα πλημμελειοδικών.

9. Ο έλεγχος που ασκεί η Βουλή επί των Ανεξάρτητων Αρχών

(άρθρα 138 ΚτΒ και 101Α Σ.)

Κάθε Οκτώβριο, όλες οι Ανεξάρτητες Αρχές υποβάλλουν στον Πρόεδρο της Βουλής έκθεση με τα πεπραγμένα τους. Η Επιτροπή Θεσμών και Διαφάνειας εξετάζει τις εκθέσεις και συντάσσει πορίσματα, στα οποία περιλαμβάνεται και η γνώμη της μειοψηφίας.

10. Κλήση μελών της Κυβέρνησης και άλλων από τις Διαρκείς Επιτροπές

(άρθρο 41Α ΚτΒ)

Ο κοινοβουλευτικός έλεγχος υποβοηθείται από την αρμοδιότητα των Διαρκών Επιτροπών να καλούν μέλη της Κυβέρνησης, Υφυπουργούς αλλά και κάθε άλλον, υπηρεσιακό παράγοντα ή μη για να παράσχει διευκρινήσεις για κάθε εξεταζόμενο ζήτημα.

ΣΤ. ΑΛΛΕΣ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Ο συντακτικός νομοθέτης έχει αναθέσει στη Βουλή των Ελλήνων, εκτός από την αρμοδιότητα παραγωγής γενικού περιεχομένου κανόνων δικαίου (νομοπαραγωγική διαδικασία σε ευρεία έννοια) και εκείνη του κοινοβουλευτικού ελέγχου, επιπλέον και μια σειρά από άλλες αρμοδιότητες, είτε οιονεί δικαστικού είτε άλλου χαρακτήρα. Οι αρμοδιότητες αυτές έχουν ως εξής.

1. Η Βουλή των Ελλήνων εκλέγει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας

Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας από τη Βουλή των Ελλήνων γίνεται με ονομαστική ψηφοφορία και ολοκληρώνεται σε μια ή δύο φάσεις, ανάλογα με το αν επιτευχθεί ή όχι η απαιτούμενη εκάστοτε πλειοψηφία (άρθρο 32 Σ.). Η διαδικασία εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας ξεκινά έναν τουλάχιστον μήνα προτού λήξει η θητεία του εν ενεργεία Προέδρου. Στην πρώτη ψηφοφορία, Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται όποιος συγκεντρώσει την πλειοψηφία των δύο τρίτων του συνολικού αριθμού των Βουλευτών (200 ψήφοι). Αν δεν επιτευχθεί η πλειοψηφία αυτή, τότε η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται σε πέντε ημέρες και αν και πάλι δεν επιτευχθεί η παραπάνω πλειοψηφία, τότε η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται για τρίτη φορά ύστερα από πέντε ημέρες, οπότε εκλέγεται στο αξίωμα του Προέδρου όποιος από τους υποψηφίους συγκεντρώσει την πλειοψηφία των τριών πέμπτων του όλου αριθμού των Βουλευτών (180 ψήφοι). Αν ούτε και στην τρίτη ψηφοφορία δεν επιτευχθεί η αυξημένη αυτή πλειοψηφία, τότε η Βουλή των Ελλήνων διαλύεται μέσα σε δέκα μέρες από την ψηφοφορία και προκηρύσσονται γενικές βουλευτικές εκλογές. Η Βουλή των Ελλήνων που αναδεικνύεται από τις εκλογές αυτές εκλέγει Πρόεδρο της Δημοκρατίας με πλειοψηφία τριών πέμπτων του όλου αριθμού των Βουλευτών (180 ψήφοι). Στη συνέχεια, αν δεν επιτευχθεί ούτε τότε η ανωτέρω πλειοψηφία, μέσα σε πέντε μέρες επαναλαμβάνεται η ψηφοφορία και εκλέγεται όποιος συγκεντρώσει την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των Βουλευτών (151 ψήφοι). Αν και τότε δεν υπάρξει αποτέλεσμα, τότε η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται σε πέντε μέρες, για τελευταία φορά, μεταξύ των δύο υποψηφίων που πλειοψήφησαν και Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται όποιος συγκεντρώσει τη σχετική πλειοψηφία.

2. Η Βουλή διαπιστώνει την αδυναμία του Προέδρου της Δημοκρατίας να ασκήσει τα καθήκοντά του

Εάν η αδυναμία του Προέδρου της Δημοκρατίας να ασκήσει τα καθήκοντά του παρατείνεται πέρα από τριάντα ημέρες, η Βουλή των Ελλήνων συγκαλείται υποχρεωτικά (σε ειδική σύνοδο) για να αποφασίσει, με ειδική πλειοψηφία των τριών πέμπτων των μελών της, εάν συντρέχει περίπτωση εκλογής νέου Προέδρου (άρθρο 34 παρ. 2 Σ.).

3. Η Βουλή διαπιστώνει την αδυναμία του Πρωθυπουργού να ασκήσει τα καθήκοντά του

Η αδυναμία του Πρωθυπουργού να ασκήσει τα καθήκοντά του για λόγους υγείας διαπιστώνεται από τη Βουλή με ειδική απόφασή της που λαμβάνεται με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών (βλ. τις λεπτομέρειες της διαδικασίας στο άρθρο 38 παρ. 2 του Συντάγματος και στο άρθρο 151Α ΚτΒ).

4. Η Βουλή εκλέγει το Προεδρείο της

(άρθρο 65 παρ. 2 Σ.).

Επίσης, μπορεί να διατυπώσει μομφή κατά του Προέδρου ή μέλους του Προεδρείου της Βουλής (άρθρο 150 ΚτΒ) ή να διαπιστώσει την αδυναμία κάποιου μέλους του Προεδρείου να ασκήσει τα καθήκοντά του (άρθρο 152 ΚτΒ).

5. Η Βουλή αποφασίζει για την άσκηση ποινικής δίωξης κατά του Προέδρου της Δημοκρατίας

(άρθρα 49 Σ. και 159 ΚτΒ)

6. Η Βουλή αποφασίζει για την άσκηση ποινικής δίωξης κατά όσων διατελούν ή διετέλεσαν μέλη της Κυβέρνησης ή Υφυπουργοί για αδικήματα που τέλεσαν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους

(άρθρα 86 Σ. και 153 επ. ΚτΒ).

7. Η Βουλή παρέχει άδεια για την ποινική δίωξη βουλευτή για συκοφαντική δυσφήμιση που έκανε κατά την άσκηση των καθηκόντων του

(άρθρο 61 παρ. 2 Σ.),

καθώς και για οποιοδήποτε άλλο αδίκημα κατά τη διάρκεια της βουλευτικής περιόδου (άρθρο 62 Σ.).

8. Η Βουλή παρέχει τη συγκατάθεσή της για την απονομή από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας χάρης σε Υπουργό που καταδικάστηκε κατά το άρθρο 86 του Συντάγματος

(άρθρο 47 παρ. 3 Σ.).

Z. Ο ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Η Βουλή ορίζει τον τρόπο της ελεύθερης και δημοκρατικής της λειτουργίας με τον Κανονισμό της Βουλής (άρθρο 65 παρ. 1 Σ.). Ο Κανονισμός της Βουλής, ένας οδηγός των κοινοβουλευτικών διαδικασιών, ψηφίζεται από την Ολομέλεια της Βουλής και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως με παραγγελία του Προέδρου της Βουλής. Όπως διαπιστώνουμε, κανένα άλλο πολιτειακό όργανο εκτός της Βουλής (πχ. ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας) δεν αναμειγνύεται στη διαδικασία ψήφισης και δημοσίευσης του Κανονισμού. Αυτό είναι συνέπεια της λεγόμενης αρχής της αυτονομίας της Βουλής, ότι δηλαδή για τα εσωτερικά θέματά της η Βουλή είναι αποκλειστικά μόνη αρμόδια για να αποφασίσει.

Ο πρώτος Κανονισμός της Βουλής της Τρίτης Ελληνικής Δημοκρατίας τέθηκε σε ισχύ το 1975. Ένας νέος Κανονισμός, με σημαντικές καινοτομίες, ψηφίστηκε το 1987 και έκτοτε τροποποιήθηκε πολλές φορές. Εκτεταμένες τροποποιήσεις υπέστη ο Κανονισμός αυτός το 2001, ως συνέπεια της συνταγματικής αναθεώρησης του ίδιου έτους. Οι πλέον πρόσφατες τροποποιήσεις του Κανονισμού της Βουλής (Μέρος Α - Κοινοβουλευτικό) έγιναν με τις από 16.5.2011 (ΦΕΚ 119 Α'/25.5.2011) και 15.12.2011 (ΦΕΚ 272 Α'/31.12.2011) αποφάσεις της Ολομέλειας της Βουλής.

Υπάρχει επίσης και Μέρος Β του Κανονισμού που περιλαμβάνει τον Κώδικα Οργάνωσης των Υπηρεσιών της Βουλής, κατάστασης του προσωπικού και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ 51/Α/97, με τις τροποποιήσεις που εισήχθησαν με το ΦΕΚ 276 Α' /16.12.2013).

Η. Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Η παραγωγή νόμων δεν είναι μια απλή διαδικασία. Απαιτεί επιστημονική ενημέρωση και νομοτεχνική ικανότητα. Για τους λόγους αυτούς η Βουλή υποστηρίζεται στο έργο της από ειδικά επιστημονικά όργανα. Τα όργανα αυτά είναι το Επιστημονικό Συμβούλιο και η Επιστημονική Υπηρεσία της Βουλής.

Το Επιστημονικό Συμβούλιο προΐσταται της Επιστημονικής Υπηρεσίας, συντονίζει και εποπτεύει το έργο της. Συγκροτείται από εννέα μέλη, που είναι καθηγητές Πανεπιστημίου και συνεδριάζει υπό την προεδρεία του προέδρου του σε Ολομέλεια ή κατά τμήμα. Αρμοδιότητες του Επιστημονικού Συμβουλίου είναι (ΚτΒ άρθ. 161 παρ. 4) :

- ο προγραμματισμός, η εποπτεία και ο απολογισμός των εργασιών της Επιστημονικής Υπηρεσίας
- η εποπτεία της βιβλιογραφικής ενημέρωσης της Βιβλιοθήκης της Βουλής
- η διεξαγωγή σεμιναρίων στις διευθύνσεις της Επιστημονικής Υπηρεσίας

- η εισήγηση για την επιλογή των προϊσταμένων αυτής της Υπηρεσίας
- η εποπτεία των δημοσιευμάτων της Υπηρεσίας
- η εισήγηση για συνεργασία με ανάλογες υπηρεσίες άλλων κοινοβουλίων

Η Επιστημονική Υπηρεσία της Βουλής εποπτεύεται από το Επιστημονικό Συμβούλιο και συγκροτείται από τέσσερις διευθύνσεις:

- Πρώτη Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών
- Δεύτερη Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών
- Διεύθυνση Πληροφορικής και Νέων Τεχνολογιών
- Διεύθυνση Βιβλιοθήκης της Βουλής.

Βασική αποστολή των **Διευθύνσεων Επιστημονικών Μελετών** είναι η επιστημονική υποστήριξη του Κοινοβουλίου κατά την άσκηση του έργου του και η επιστημονική συνδρομή των Βουλευτών κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, σύμφωνα με τις γενικές αρχές και του κανόνες της επιστήμης. Συντάσσουν εκθέσεις επί των νομοσχεδίων που περιέχουν έρευνα της σχέσης των προτεινόμενων ρυθμίσεων με την ισχύουσα νομοθεσία, συγκριτικά στοιχεία από τα κυριότερα ξένα δίκαια, μελέτη για την εναρμόνιση της προτεινόμενης ρύθμισης προς το Σύνταγμα και το Κοινοτικό Ευρωπαϊκό Δίκαιο. Επίσης διενεργούν κοινοβουλευτικές έρευνες και εκπονούν μελέτες που αφορούν το θεσμικό ρόλο, την οργάνωση και λειτουργία της Βουλής, την ελληνική και διεθνή κοινοβουλευτική παράδοση και κάθε θέμα που παρουσιάζει γενικότερο κοινοβουλευτικό ενδιαφέρον. Προετοιμάζουν και παρακολουθούν διεθνείς διασκέψεις, συνέδρια που έχουν σχέση με το κοινοβουλευτικό έργο και έχουν άμεση επαφή και συνεργασία με οργανισμούς και ερευνητικά κέντρα της ημεδαπής και της αλλοδαπής για να διασφαλίζεται η συνεχής ροή χρήσιμων για την Βουλή πληροφοριών, συνεργάζονται με τον τομέα προγραμματισμού, έρευνας και μελετών του "Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και την Δημοκρατία".¹⁰

Η προηγούμενη ανάλυση σχετίζεται με τις ισχύουσες διατάξεις του Κανονισμού για την επιστημονική και διοικητική στήριξη του έργου της Βουλής. Σύμφωνα με αυτές, η επιστημονική υπηρεσία της Βουλής (άρθρα 160-170 ΚτΒ) μεγεθύνεται κατά πολύ¹¹ και το επιστημονικό συμβούλιο αποκτά διευρυμένες αρμοδιότητες. Η επιστημονική στήριξη του κοινοβουλευτικού έργου εμφανίζεται να κατευθύνεται ειδικότερα προς τα ευρωπαϊκά και τα διεθνή θέματα καθώς και την πληροφορική. Τα ερωτήματα προς τους επιστημονικούς συνεργάτες θέτουν, ωστόσο, αποκλειστικά οι πρόεδροι των Επιτροπών, ενώ οι βουλευτές ατομικά διαθέτουν μόνο έναν επιστημονικό συνεργάτη. Στην πορεία

¹⁰ <http://www.parliament.gr>

¹¹ Προβλέπονται 80 θέσεις επιστημόνων.

θα φανεί εάν έτσι καλύπτεται επαρκώς το υπάρχον έλλειμμα ενημέρωσης των βουλευτών και επιστημονικής στήριξης του έργου τους, υπόθεση μάλλον απίθανη. Σε κάθε Κοινοβούλιο η επιστημονική υπηρεσία δεν μπορεί παρά να προσφέρει τη δυνατότητα στήριξης αλλά και άσκησης κριτικής στη νομοθετική πρωτοβουλία, που στην Ελλάδα μονοπωλείται από την Κυβέρνηση. Η ανάγκη κριτικής εξέτασης των προτεινόμενων νομοθετημάτων βοηθά τη Βουλή έναντι της Κυβέρνησης, ενισχύει όμως συνήθως την αντιπολίτευση.

Οι πραγματικές δυνατότητες της επιστημονικής υπηρεσίας της Βουλής είναι πολύ διαφορετικές από τις προβλέψεις. Ως προς το σημείο αυτό, η οργάνωση αμερόληπτης επιστημονικής στήριξης του Κοινοβουλίου δημιουργεί πολιτικές τριβές που δεν είναι γνωστό εάν θα μπορέσουν να αντιμετωπισθούν με τις νέες φιλόδοξες ρυθμίσεις.

Η Διεύθυνση Πληροφορικής και Νέων Τεχνολογιών υποστηρίζει, με ένα συνεχώς αναβαθμιζόμενο πληροφορικό σύστημα, τους Βουλευτές και τις υπηρεσίες της Βουλής στο έργο τους. Αξιοποιώντας τη τεχνολογία του Διαδικτύου και των πολυμέσων, παρέχει όλα εκείνα τα μέσα ώστε να διευκολύνεται η ενημέρωση των πολιτών για τις εργασίες της Βουλής και η επικοινωνία τους με αυτή.

Το έργο της αυτό στηρίζεται αφενός μεν στο εξειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό που τη στελεκώνει και αφετέρου στον εξοπλισμό πληροφορικής που διαθέτει. Η Διεύθυνση Πληροφορικής και Νέων Τεχνολογιών αποτελείται από τέσσερα Τμήματα :

- Πληροφορικών Συστημάτων Διοικήσεως
- Πληροφορικών Συστημάτων Κοινοβουλευτικού Έργου
- Διαχείρισης Υπολογιστικών Συστημάτων Δικτύων
- Κέντρου Τραπεζών Πληροφοριών

Η Διεύθυνση Βιβλιοθήκης της Βουλής εποπτεύει μια από τις πλουσιότερες και αρχαιότερες δημόσιες βιβλιοθήκες της χώρας (ιδρύθηκε το 1845). Ένα μέρος της βιβλιοθήκης βρίσκεται στο κτήριο του Κοινοβουλίου, ενώ άλλο μέρος της στη Μπενάκειο Βιβλιοθήκη. Η Διεύθυνση Βιβλιοθήκης της Βουλής είναι αρμόδια για την ταξινόμηση των πάσης φύσεως εντύπων καθώς επίσης για την επιλογή βιβλίων, περιοδικών και λοιπών εντύπων και τη συνεργασία με άλλες βιβλιοθήκες του εσωτερικού και του εξωτερικού. Η Διεύθυνση Βιβλιοθήκης της Βουλής συγκροτείται από τα εξής Τμήματα:

- Τμήμα Βιβλίων
- Τμήμα Ημερήσιου και Περιοδικού Τύπου
- Τμήμα Ηλεκτρονικής Αποθηκείσεως και Μικροφωτογραφήσεως
- Τμήμα Συντηρήσεως Έργων Τέχνης και Εντύπων
- Τμήμα Μπενακείου Βιβλιοθήκης.

Θ. ΜΙΑ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ

1. Το θεσμικό περιβάλλον

Το ελληνικό Κοινοβούλιο επιχειρεί ακόμη την μετάβαση από το περιβάλλον του μεταπολεμικού αυταρχικού κοινοβουλευτισμού και της δικτατορίας, που κατέρρευσε το 1974, στο περιβάλλον μιας νεότερης φυσιογνωμίας του. Κύριο χαρακτηριστικό του έως σήμερα είναι το πολωτικό κλίμα.¹²

Η επίτευξη του αυτονόητου, δηλαδή της θεσμικής κατοχύρωσης του πρωτεύοντα ρόλου του Κοινοβουλίου για την δημοκρατική νομιμοποίηση του πολιτεύματος, αποδείχθηκε ανεπαρκής να εξασφαλίσει τις προϋποθέσεις για μία αποτελεσματική και συνάμα δημοκρατική λειτουργία της ελληνικής Βουλής. Καίριο πρόβλημα κατά την περίοδο 1985-2008 αναδείχθηκε η αδυναμία του Κοινοβουλίου να αντιδράσει *πρώτον*, στην σταδιακή μείωση της πολιτικής του ισχύος λόγω της ενίσχυσης της εκτελεστικής εξουσίας, και *δεύτερον*, στην απαξία που βιώνουν τα μέλη του από την “κοινή γνώμη” εξαιτίας και των συχνών κατηγοριών για αδιαφανείς και αθέμιτες συνδιαλλαγές με την οικονομική εξουσία. Το ελληνικό Κοινοβούλιο δεν έχει ανεύρει ακόμη την ισορροπία του στους νέους ρόλους που διαμορφώνει η σύνθετη πραγματικότητα της μαζικής δημοκρατίας στην παγκόσμια κοινότητα

Σε επίπεδο εσωτερικών διεργασιών, αναζητείται επίσης η εξισορρόπηση μεταξύ των δύο βασικών κοινοβουλευτικών αντίρροπων τάσεων, που παρατηρούνται σε δύο πεδία. Στο *πρώτο πεδίο* συγκρούεται ο ατομικός θεσμικός ρόλος του βουλευτή με εκείνον των συλλογικών κοινοβουλευτικών σχηματισμών· στο *δεύτερο πεδίο* συγκρούεται η ανάγκη για ευρύτερη συμμετοχή με την ανάγκη για ταχύτητα και αποτελεσματικότητα. Είναι σαφές ότι το Σύνταγμα και ο Κανονισμός της Βουλής προτίμησαν, στο πρώτο πεδίο, την αποδυνάμωση του θεσμικού ρόλου των βουλευτών και την ενίσχυση των κοινοβουλευτικών ομάδων, στο δεύτερο πεδίο την επίκληση της αποτελεσματικότητας σε βάρος της δημοκρατικής νομιμοποίησης της κοινοβουλευτικής διαδικασίας.

Οι αναθεωρήσεις του Συντάγματος, το 2001 και το 2008, και οι αντίστοιχες τροποποιήσεις του Κανονισμού της Βουλής, τον Δεκέμβριο του 2001 και τον Ιούνιο του 2008 αντιμετώπισαν θετικά αρκετά από τα εκκρεμή προβλήματα, παρότι ορισμένα θέματα αντιμετωπίστηκαν με πολιτική ατολμία και συντεχνιακή αντίληψη και από τα δύο μεγάλα κόμματα. Μένει να

---

¹² Βλ. Nikos Alivizatos, ‘The Difficulties of “Rationalisation” in a Polarised Political System: the Greek Chamber of Deputies’, in U. Liebert and M. Cotta (eds.), *Parliament and Democratic Consolidation in Southern Europe*, London and New York: Pinter, 1990, σ. 131-53 και Penelope Foundethakis, ‘The Hellenic Parliament: The New Rules of the Game’, *The Journal of Legislative Studies*, Vol.9 No.2 Summer 2003, σ. 85-106.

αποδειχθεί ο τρόπος εφαρμογής των νέων διατάξεων και η επιρροή τους στο ελληνικό πολιτικό σύστημα.

Ο κανόνας του ελληνικού πολιτικού συστήματος, που αντανακλά στη σύνθεση της Βουλής, είναι το δικομματικό πολωτικό περιβάλλον και οι μονοκομματικές κυβερνήσεις σε συνδυασμό με το έλλειμμα ενδοκομματικής δημοκρατίας που συνεχίζει να υφίσταται έως και σήμερα. Η περίοδος των μη αυτοδύναμων κυβερνήσεων 1989-1990 ενίσχυσε τον δικομματισμό. Η επιλογή των δύο μεγάλων κομμάτων από το εκλογικό σώμα, βάσει των εκλογικών αποτελεσμάτων από τον Ιούνιο του 1985 έως το 2000, κινήθηκε μεταξύ 79.80% το χαμηλότερο, το 1996 με σύστημα ενισχυμένης αναλογικής, και 86.86% το υψηλότερο, τον Νοέμβριο του 1989, όταν ίσχυε το πολύ περισσότερο αναλογικό εκλογικό σύστημα.

Αυτή η παραγμένη περίοδος ανέδειξε τρία στοιχεία που βοηθούν την ερμηνεία των διατάξεων κοινοβουλευτικού δικαίου. *Πρώτο* στοιχείο είναι η αντοχή του πολιτικού συστήματος στις ακραίες εντάσεις, *δεύτερο* στοιχείο είναι η επιτυχής εφαρμογή των λεπτομερειακών διατάξεων για την ανάδειξη κυβέρνησης που είχαν θεσπισθεί με την αναθεώρηση του 1986, *τρίτο* στοιχείο είναι η εμμονή του εκλογικού σώματος στο δικομματικό μοντέλο και στην αυτοδύναμη κυβέρνηση.

Η εργαλειακή χρήση του εκλογικού νόμου από την εκάστοτε κυβερνητική πλειοψηφία, συχνά η αλλαγή του λίγους μήνες προ των εκλογών, είχε ως αποτέλεσμα, κατά την αναθεώρηση του 2001, την προσθήκη σχετικής διάταξης στο Σύνταγμα. Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 54 παρ.1, το εκλογικό σύστημα ορίζεται με νόμο που ισχύει από τις μεθεπόμενες εκλογές, εκτός εάν αποφασίσουν τα δύο τρίτα των βουλευτών ότι θα ισχύσει στις αμέσως επόμενες εκλογές. Η νέα διάταξη, που αποτυπώνει την ομολογημένη δυσπιστία προς τον κοινό νομοθέτη, έγινε δεκτή με επιδοκίμασιες από παντού. Με δεδομένη την έως σήμερα καταχρηστική διάλυση της Βουλής, τίθεται πάντως το ερώτημα, μήπως στο μέλλον το πρόβλημα μετατίθεται από τον χρόνο ψήφισης του εκλογικού νόμου στον χρόνο διάλυσης της Βουλής.

Κατά την αναθεώρηση του Συντάγματος του 2001 ετέθη ως στόχος ο “εκσυγχρονισμός” της Βουλής. Ταυτοχρόνως, το Τμήμα του Συντάγματος για την Βουλή είναι εκείνο που υπέστη τις περισσότερες αλλαγές. Τριάντα (30) διατάξεις σχετικές με την ανάδειξη και συγκρότηση της Βουλής, τα κωλύματα και ασυμβίβαστα των βουλευτών, τα καθήκοντα και δικαιώματα των βουλευτών, την οργάνωση και λειτουργία καθώς και τις αρμοδιότητες της Βουλής, έλαβαν όλες άνω των διακοσίων πενήντα (250) ψήφων και στις δύο ψηφοφορίες. Δύο (2) μόνο διατάξεις που σχετίζονται με τις αρμοδιότητες της Βουλής συγκέντρωσαν ψήφους λιγότερες των εκατόν ογδόντα (180). Η ομαδοποίηση που παρατηρήθηκε κατά τις ψηφοφορίες αποτελεί σαφή ένδειξη για την ένταση της κομματικής πειθαρχίας, παρότι είχε δηλωθεί από τις

κομματικές ηγεσίες ότι κατά την αναθεωρητική διαδικασία δεν τηρείται η κοιματική πειθαρχία.

Γενική διαπίστωση που αφορά όλες τις αναθεωρημένες διατάξεις είναι: *πρώτον*, η αναγωγή σε συνταγματικούς κανόνες διατάξεων που θα μπορούσαν να αποτελούν αντικείμενο ρύθμισης του κοινού νομοθέτη, και *δεύτερον*, συνεπακόλουθο του πρώτου, οι λεπτομερέστερες ρυθμίσεις που φθάνουν σε σημείο να διασπούν την ενότητα του συνταγματικού κειμένου. Χαρακτηριστικά παραδείγματα στο πεδίο του κοινοβουλευτικού δικαίου συνιστούν οι διατάξεις για τις εκλογικές δαπάνες (άρθρο 29 παρ.2 Σ.), για τον εκλογικό νόμο (άρθρα 51 και 54 Σ.) αλλά και για τα κωλύματα εκλογιμότητας και τα ασυμβίβαστα (άρθρα 56 και 57 Σ.). Η τάση αυτή “υπερτροφίας” του συνταγματικού κειμένου υποδηλώνει την δυσπιστία έναντι του κοινού νομοθέτη, δηλαδή τελικώς της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας, και συνδέεται με στρεβλώσεις της νομοθετικής λειτουργίας σχετικές με τις ευκαιριακές και πρόχειρες νομοθετικές ρυθμίσεις, το πελατειακό σύστημα, τις άσχετες διατάξεις σε νομοσχέδια, την αδυναμία ουσιαστικής συμμετοχής της αντιπολίτευσης στην νομοθετική διαδικασία.

Η κατεύθυνση, προς την οποία κινήθηκε η κοινοβουλευτική συζήτηση για την αναθεώρηση των διατάξεων περί την Βουλή, το 2001, είχε τρία κεντρικά σημεία:

Το *πρώτο σημείο* εντοπίζεται στην αγωνία, που εξέφρασαν οι βουλευτές, για να αναβαθμισθεί ο ρόλος τους και να προβληθεί ο προσωπικός τους λόγος στο Κοινοβούλιο.

Το *δεύτερο σημείο* αφορά το αίτημα “μιας αναβαθμισμένης Βουλής”, μιας “αναδιοργάνωσης της λειτουργίας της λαϊκής αντιπροσωπείας”, που συνδυάστηκε με τον “εκσυγχρονισμό και εξορθολογισμό της νομοθετικής παραγωγής και του κοινοβουλευτικού ελέγχου”.

Το *τρίτο σημείο* σχετίζεται με το πρόβλημα της διαφθοράς, του “πολιτικού -μαύρου χρήματος”, της αθέμιτης και παράνομης σύνδεσης οικονομικών συμφερόντων και πολιτικών επιλογών.

2. Η θέση του Βουλευτή

Κυρίαρχο πρόβλημα συνιστά η σύγκρουση που εμφανίζεται μεταξύ των δύο συνταγματικών αρχών, της *ελεύθερης εντολής και της κοιματικής πειθαρχίας*. Το ελληνικό πολιτικό σύστημα κινείται με κριτήριο μάλλον το δεύτερο, καθοδηγούμενο από τις πολιτικές ηγεσίες. Η αυστηρή κοιματική πειθαρχία δικαιολογείται πάντα με την επίκληση της ενότητας και της αποτελεσματικής λειτουργίας του κόμματος.

Το έλλειμμα ενδοκομματικής δημοκρατίας μεταφέρεται στο κοινοβουλευτικό πεδίο και καθίσταται ορατό όταν οι πρόεδροι των κοινοβουλευτικών ομάδων δημόσια δηλώνουν ανενδοίαστα τότε “επιτρέπουν” την άσκηση του δικαιώματος ψήφου των βουλευτών “κατά συνείδηση”. Η

ανυπαρξία κανονισμών λειτουργίας των κοινοβουλευτικών ομάδων, που θα δημιουργούσε την βάση για μία συστημική αυτονομία τους, επιτρέπουν άλλωστε την άκριτη σύνδεσή τους με τον κομματικό μηχανισμό. Η μόνη διέξοδος για την υπέρβαση της αντίθεσης του κομματικού με το κοινοβουλευτικό πεδίο είναι η ad hoc στάθμιση των δύο συνταγματικών αρχών, στο πλαίσιο της *θεωρίας της πρακτικής αρμονίας*.

Για την θέση των βουλευτών μείζον ζήτημα αποτελεί η αντίληψη των πολιτών για την αξιοπιστία τους. Στην γενικότερη απαξία του πολιτικού και του κοινοβουλευτικού λόγου, όπως φαίνεται από πολλές έρευνες της κοινής γνώμης στην Ελλάδα, συμβάλλουν συγκεκριμένες ρυθμίσεις και η εφαρμογή τους. Δεν είναι τυχαίο ότι η συζήτηση για την θέση και τα δικαιώματα των βουλευτών κατά την διαδικασία αναθεώρησης του Συντάγματος συνδέθηκαν με τη συντησιακή επιτέλεση του ρόλου τους,¹³ σε συνάρτηση με την γενικότερη αντίληψη περί διαφθοράς. Στο σημείο αυτό εντοπίστηκαν τρία θέματα: η ασυλία, η βουλευτική αποζημίωση και οι δαπάνες των βουλευτών κατά την προεκλογική περίοδο.

α. Το ζήτημα της *ασυλίας* εθίγη από όλα τα κόμματα και προτάθηκε από την αντιπολίτευση η αναθεώρηση της σχετικής διάταξης (άρθρο 62 Σ.), που τελικώς δεν έγινε δεκτή. Η ρύθμιση για την ασυλία των βουλευτών αποτελεί κλασικό παράδειγμα ηθελημένα λανθασμένης εφαρμογής μιας ορθής συνταγματικής διάταξης. Αιτία των αντιδράσεων είναι η συλλήβδην απόρριψη όλων των προτάσεων άρσης της ασυλίας ακόμη και σε περιπτώσεις συμπεριφοράς καταφανώς άσχετης προς την βουλευτική ιδιότητα.¹⁴ Η κοινοβουλευτική μειοψηφία πρότεινε την αντιστροφή του τεκμηρίου για την άρση της ασυλίας, οπότε η ασυλία θα παρέχεται μόνο όταν υπάρχουν πολιτικοί λόγοι. Η προτείνουσα Βουλή επέλεξε να μείνει η διάταξη ως έχει, με βασικό επιχείρημα την δυσχέρεια επακριβούς καθορισμού της έννοιας των πολιτικών λόγων.

β. Το ζήτημα της *βουλευτικής αποζημίωσης* (άρθρο 63 Σ.) αποτέλεσε θέμα συζήτησης σε συνάρτηση με την πρόταση της πλειοψηφίας για προσθήκη μιας πομπώδους φράσης για επίδειξη “τιμής και σεβασμού” προς τους βουλευτές, που ευτυχώς απεσύρθη. Αποτελεί ωστόσο δείγμα της χαμηλής εκτίμησης που απολαύει ο βουλευτής, αλλά και των περιορισμένων μέσων που διαθέτει σε σύγκριση με τους γενικούς και ειδικούς γραμματείς υπουργείων, ή τους δημάρχους και τους νομάρχες. Όλο το πλέγμα των διατάξεων για την

---

¹³ Ενδεικτικό είναι ότι ουδείς ανέφερε την δυνατότητα μείωσης του αριθμού τους, όπως επιτρέπεται από το Σύνταγμα έως τον κατώτατο αριθμό των 200.

¹⁴ Από το 1974 έως τον Σεπτέμβριο 1996 υποβλήθηκαν 619 αιτήσεις για άρση της ασυλίας και έγιναν δεκτές τρεις. Τα πιο κραυγαλέα πρόσφατα παραδείγματα ήταν η πρόκληση τροχαίου ατυχήματος από μεθυσμένο βουλευτή και ο ξυλοδαρμός διαιτητή σε γήπεδο ποδοσφαίρου. Στην δεύτερη μάλιστα περίπτωση, μετά από λίγο διάστημα, ο βουλευτής διορίστηκε υφυπουργός.

επιστημονική και διοικητική στήριξη του Βουλευτή εξειδικεύεται στον Κανονισμό της Βουλής, χωρίς αναφορά στο Σύνταγμα.

γ. Οι δαπάνες των υποψηφίων βουλευτών κατά την προεκλογική περίοδο συνεχονται με το θέμα των δαπανών των κομμάτων στην προεκλογική περίοδο.¹⁵ Η νέα αυστηρή διάταξη θεσπίστηκε μετά από έντονη συζήτηση για το “μαύρο χρήμα” των υποψηφίων, τους αφανείς τους χρηματοδότες, τις αθέμιτες σχέσεις με τα ΜΜΕ, που δημιουργούν ανισότητες μεταξύ των υποψηφίων και αλλοιώνουν την βούληση του εκλογικού σώματος. Το Σύνταγμα επιβάλλει πλέον ανώτατο όριο δαπανών, η παραβίαση του οποίου συνιστά λόγο απώλειας της βουλευτικής ιδιότητας· αρμόδιο για τον έλεγχο είναι ειδικό όργανο στο οποίο συμμετέχουν δικαστικοί λειτουργοί.

3. Το Νομοθετικό Έργο

Η σημαντικότερη τροποποίηση αφορούσε τη νομοθετική αρμοδιότητα των *Διαρκών Κοινοβουλευτικών Επιτροπών*, που συγκροτούνται και λειτουργούν κατά την τακτική σύνοδο (άρθρο 70 παρ.2 Σ.). Σύμφωνα με το νέο άρθρο 70 παρ.2-8 Σ. οι επιτροπές αυτές, που είχαν αρμοδιότητα μόνο επεξεργασίας των νομοσχεδίων, απέκτησαν μετά την αναθεώρηση του 2001, επιπλέον, αυτοτελή νομοθετική αρμοδιότητα, με εξαίρεση τις περιπτώσεις για τις οποίες αποκλειστική αρμοδιότητα έχει η Ολομέλεια.¹⁶ Τα μικρά κόμματα υπήρξαν απολύτως αντίθετα στην ρύθμιση αυτή, καθώς και αρκετοί βουλευτές των δύο μεγάλων κομμάτων. Παρά τις αντιρρήσεις η τροποποίηση έγινε δεκτή με μία προσθήκη: όλοι οι βουλευτές μπορούν να υποβάλλουν προτάσεις νόμων και προσθήκες ή τροπολογίες ή έγγραφες παρατηρήσεις επί της αρχής σε σχέση με το αντικείμενο όλων των σχεδίων ή προτάσεων νόμων, και στις Διαρκείς Επιτροπές στις οποίες δεν είναι μέλη· στην περίπτωση αυτή λαμβάνουν τον λόγο για να υποστηρίξουν την παρέμβασή τους (άρθρο 74 παρ.5 Σ.). Κάθε Διαρκής Κοινοβουλευτική Επιτροπή μπορεί να παραπέμψει στην Ολομέλεια οποιαδήποτε αμφισβήτηση για την αρμοδιότητά της, με απόφαση της απόλυτης πλειοψηφίας του όλου αριθμού των μελών της Επιτροπής (άρθρο 72 παρ.3 Σ.). Σύμφωνα με τις συνταγματικές ρυθμίσεις η αρμοδιότητα των Διαρκών Κοινοβουλευτικών Επιτροπών είναι *δυναμική* έναντι της αρμοδιότητας της Ολομέλειας. Ο Κανονισμός της Βουλής, όμως, αντέστρεψε το τεκμήριο αρμοδιότητας υπέρ των επιτροπών (άρθρο 89 παρ.3 Κτβ) και έκανε τον κανόνα εξαίρεση, ορίζοντας ότι η Διάσκεψη των Προέδρων *μπορεί* να εισαγάγει νομοσχέδιο στην συζήτηση και ψήφιση στην Ολομέλεια.

Ασχέτως αυτών των προβλημάτων θα πρέπει ωστόσο να υπογραμμισθεί η σημασία και η χρησιμότητα της νέας ρύθμισης για την νομοθετική αρμοδιότητα

---

¹⁵ Άρθρο 29 παρ.2 Σ.

¹⁶ Τις περιπτώσεις αυτές ορίζει το άρθρο 72 Σ.

των Διαρκών Κοινοβουλευτικών Επιτροπών, που αναμφισβήτητα συμβάλλει στον εξορθολογισμό της λειτουργίας του Κοινοβουλίου.

Το ζήτημα των *άσχετων προς το αντικείμενο του νόμου διατάξεων και τροπολογιών* αποτελεί κλασικό δείγμα στρέβλωσης της νομοθετικής διαδικασίας που ισχύει σταθερά από το 1974. Οι άσχετες διατάξεις είτε είναι ενσωματωμένες στο νομοσχέδιο, είτε προτείνονται αιφνιδιαστικά ως προσθήκες και τροπολογίες τελευταία στιγμή, συνήθως αργά την νύχτα. Οι άσχετες διατάξεις, που η ύπαρξή τους αποκάλυπτα δηλώνεται και στον τίτλο του νόμου με την συνήθη ένδειξη "... και άλλες διατάξεις", επιτείνουν τις αποσπασματικές και αντιφατικές ρυθμίσεις, διευκολύνουν τις πελατειακές διευκολύνσεις και δυσχεραίνουν την πρόσβαση των διοικουμένων σε νόμους που τους αφορούν, εάν μάλιστα συνδυαστούν με την απουσία κωδικοποιήσεων. Το πρόβλημα δεν επιλύθηκε με την αναθεώρηση, και η διάταξη παρέμεινε ως είχε. Συνεπώς σε περίπτωση αμφισβήτησης για το εάν πράγματι μία διάταξη νομοσχεδίου είναι σχετική με το κύριο αντικείμενό του, ή δεν είναι σχετική άρα κρίνεται αντισυνταγματική, αρμόδια να αποφασίσει είναι η Βουλή, άρα η κοινοβουλευτική πλειοψηφία.

Η εφαρμογή του Συντάγματος του 1975 έχει δείξει ότι στο ελληνικό Κοινοβούλιο τα ζητήματα ενδεχόμενης αντισυνταγματικότητας των νομοσχεδίων αντιμετωπίζονται, σε μεγάλο βαθμό, με κριτήριο την κομματική πειθαρχία των μελών της εκάστοτε κυβερνητικής πλειοψηφίας, αλλά και της αντιπολίτευσης. Πολύ συχνά μέλη της Κυβέρνησης δηλώνουν, ότι η επίλυση κάποιου επίμαχου θέματος θα υπάρξει με την ψήφιση σχετικής διάταξης νόμου, όταν η ίδια διάταξη ως τμήμα προεδρικού διατάγματος έχει κριθεί ως αντισυνταγματική κατά τον προληπτικό έλεγχο από το Συμβούλιο της Επικρατείας. Η στρέβλωση αυτή κατά τον κοινοβουλευτικό έλεγχο της συνταγματικότητας των νομοσχεδίων, σε συνδυασμό με την άρνηση των δικαστηρίων να εξετάζουν τα *interna corporis* της Βουλής και την απουσία Συνταγματικού Δικαστηρίου, οδηγούν σε ανασφάλεια δικαίου, εφ' όσον κάποιοι νόμοι κρίνονται εκ των υστέρων και αποσπασματικά ως αντισυνταγματικοί.

Την ενίσχυση του ρόλου του Κοινοβουλίου επιδιώκει η υποχρέωση της Κυβέρνησης να ενημερώνει την Βουλή για τα ζητήματα που αποτελούν αντικείμενο κανονιστικής ρύθμισης στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και η συζήτηση επ' αυτών, βάσει της αναθεωρημένης διάταξης του άρθρου 70 παρ.8 Σ. Στην περίπτωση αυτή προβλέπεται η *διατύπωση Γνώμης* από την αρμόδια επιτροπή που διαβιβάζεται στον αρμόδιο Υπουργό όπως προβλέπει ο Κανονισμός (άρθρο 41B ΚτΒ).

Η ποιότητα του νομοθετικού έργου φυσικά δεν εξαντλείται στις συνταγματικές προβλέψεις. Το νομικό πλαίσιο θα πρέπει να συμπληρωθεί με την εξειδίκευση των συνταγματικών διατάξεων για την πραγματική βελτίωση της απόδοσης και των κομμάτων και των κοινοβουλευτικών ομάδων και των

Βουλευτών ατομικά, που επιτυγχάνεται με την άμεση πρόσβαση και πλήρη ενημέρωση για το κυβερνητικό έργο σε κάθε τομέα, με την επιστημονική στήριξη τόσο σε επίπεδο Βουλής, όσο και σε επίπεδο Βουλευτών. Οι νέες προβλέψεις του Κανονισμού της Βουλής επιφέρουν πράγματι βελτίωση της νομοθετικής διαδικασίας. Η Βουλή όμως συνεχίζει να νομοθετεί χωρίς να έχει ενημέρωση και πληροφόρηση, χωρίς να μπορεί να εισχωρήσει στους υπουργικούς δαιδάλους της παραγωγής των προσχεδίων νόμων. Το έλλειμμα αυτό αφορά κυρίως την αντιπολίτευση και μπορεί να αιτιολογήσει την *άσκηση νομοθετικής πρωτοβουλίας* σχεδόν αποκλειστικά από την Κυβέρνηση.¹⁷

4. Ο Κοινοβουλευτικός Έλεγχος της Κυβέρνησης

Η άσκηση ελέγχου στην Κυβέρνηση αποτελούσε έως πρόσφατα ταμπού για τους βουλευτές του κυβερνώντος κόμματος. Κατά την τελευταία δεκαετία παρατηρείται η δειλή υιοθέτηση μέσω κοινοβουλευτικού ελέγχου και από κυβερνητικούς βουλευτές. Σε κάθε περίπτωση, όπως είναι εύλογο στο πλαίσιο του σημερινού κοινοβουλευτισμού, ο έλεγχος παραμένει η βασική αρμοδιότητα της κοινοβουλευτικής αντιπολίτευσης.

Η αναθεώρηση του 2001 επέφερε δύο θετικές τροποποιήσεις. Η *πρώτη* συνίσταται στην χορήγηση της *αρμοδιότητας κοινοβουλευτικού ελέγχου στις Διαρκείς Κοινοβουλευτικές Επιτροπές και στο (θερινό) Τμήμα Διακοπής των Εργασιών της Βουλής*, (Special Section/ Parliament in recess) ενώ στο παρελθόν επιφυλάσσετο μόνο στην Ολομέλεια (άρθρο 70 παρ.6 Σ.). Η *δεύτερη* αφορά την ευχέρεια των διαρκών επιτροπών να καλούν “οποιοδήποτε πρόσωπο” [“οποιοδήποτε δημόσιο λειτουργό” με την παλιά διάταξη] θεωρούν ότι είναι χρήσιμο για το έργο τους (άρθρο 66 παρ.3 Σ.).

Έντονη κριτική μπορεί να ασκηθεί στην άρνηση της Βουλής να αναθεωρήσει την αμφισβητούμενη διάταξη για τις *εξεταστικές επιτροπές*. Το πρόβλημα εστιάζεται σε δύο σημεία. Το *πρώτο* σημείο αφορά την απόφαση της Βουλής για την σύσταση εξεταστικής επιτροπής *ειδικά* σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής και εθνικής άμυνας όπου απαιτείται η απόλυτη πλειοψηφία των βουλευτών (άρθρο 68 παρ.2 εδ.β Σ.). Κατά την αναθεώρηση δεν έγινε δεκτή η τροποποίηση της διάταξης ώστε να αποτελεί δικαίωμα της μειοψηφίας. Διατηρείται έτσι ένα “προνόμιο” της κυβερνητικής πλειοψηφίας, που δικαιολογείται από την ανάγκη “προστασίας” απόρρητων στοιχείων για “ευαίσθητα εθνικά θέματα”, μία τάση ενδημική που κατ’ ουσίαν περιορίζει σε πολλά πεδία τις δυνατότητες παρέμβασης του Κοινοβουλίου. Μία μακρά παράδοση ‘κρυψίνιας’ της ελληνικής Διοίκησης, του Υπουργείου Εξωτερικών και του Υπουργείου Άμυνας, συμβάλλουν στον πολύ εύκολο χαρακτηρισμό

---

¹⁷ Από το 1974 έως το 1990 μόνο τέσσερις προτάσεις νόμων της αντιπολίτευσης κατέστησαν νόμοι σε εντελώς δευτερεύοντα θέματα. Από τον Απρίλιο 1990 έως τον Σεπτέμβριο 1996 ψηφίστηκαν 556 νόμοι, και μόνο τρεις προήλθαν από την αντιπολίτευση.

εγγράφων ως απορρήτων με συνέπεια πρώτον την δυσχέραση, συχνά την ακύρωση, της ενημέρωσης του Κοινοβουλίου επί πολλών θεμάτων, αλλά και δεύτερον, την αδυναμία διενέργειας επιστημονικών ερευνών επί των πεδίων αυτών.

Το δεύτερο σημείο αφορά τη γενική διάταξη για τη σύσταση απλών εξεταστικών επιτροπών. Στο σχετικό άρθρο 68 παρ.2 εδ.α Σ. υπάρχει ασάφεια ως προς την απόφαση για την σύσταση της επιτροπής, εξαιτίας της φράσης “πλειοψηφία των δύο πέμπτων”. Η λανθασμένη και παραπλανητική διατύπωση «απόλυτη πλειοψηφία» και απόφαση με «τα δύο πέμπτα» έχει προξενήσει μεγάλες συγκρούσεις, αντιφατικές ερμηνείες και αναξιόπιστη κομματική χρησιμοθηρία, αφού κάθε κόμμα αλλάζει ερμηνευτική άποψη ανάλογα αν είναι κυβέρνηση ή αντιπολίτευση. Η έως σήμερα εφαρμογή της διάταξης έχει αποδείξει ότι επιλέγεται κάθε φορά εκείνη η ερμηνευτική εκδοχή που εξυπηρετεί την εκάστοτε Κυβέρνηση, η οποία βεβαίως αλλάζει γνώμη όταν καθίσταται αντιπολίτευση, και αντιστρόφως για την αντιπολίτευση που καθίσταται Κυβέρνηση. Ο Κανονισμός της Βουλής (άρθρο 144 παρ.5 ΚτΒ) ερμηνεύει την αμφισβητούμενη συνταγματική διάταξη υπέρ της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας, δηλ. ορίζει ότι η σχετική απόφαση απαιτεί την “απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων, η οποία δεν μπορεί να είναι κατώτερη από τα δύο πέμπτα 2/5 του όλου αριθμού των βουλευτών”.

5. Σχέση Κυβέρνησης με Βουλή

Η σχέση της κυβέρνησης με την Βουλή είναι βεβαίως διάσπαρτη στις διατάξεις κοινοβουλευτικού δικαίου εξαιτίας της διασταύρωσης της νομοθετικής με την εκτελεστική εξουσία στο κοινοβουλευτικό πολίτευμα. Η σχέση των δύο εξουσιών επηρεάζεται και από την σύνδεση της βουλευτικής με την υπουργική ιδιότητα. Οι ελάχιστοι εξωκοινοβουλευτικοί υπουργοί αντιμετωπίζονται μάλλον εχθρικά από τους κυβερνητικούς βουλευτές. Με το δεδομένο των υπεράριθμων υπουργών και υφυπουργών, όλοι οι βουλευτές μπορούν θεωρητικώς να ελπίζουν ότι θα αποκτήσουν την υπουργική ιδιότητα εντός της βουλευτικής περιόδου.

Τρία στοιχεία, ήδη από τη δεκαετία του 1990, έχουν δημιουργήσει νέα δεδομένα που επηρεάζουν τη σχέση κυβέρνησης και Βουλής.

Το πρώτο στοιχείο αφορά την αποδυνάμωση των βουλευτών από τον παραδοσιακό πελατειακό τους ρόλο, που σχετιζόταν κυρίως με την δυνατότητα να διορίζουν τους ψηφοφόρους τους στο δημόσιο. Κατά τη δεκαετία του 1980, οι διορισμοί ευνοουμένων του κυβερνητικού κόμματος περιήλθαν σε μεγάλο βαθμό στον κομματικό μηχανισμό, δημιουργώντας πεδίο έντασης μεταξύ κομματικών στελεχών και βουλευτών. Στη συνέχεια, η ψήφιση νόμου για την πρόσληψη στο δημόσιο με διαγωνισμό και αντικειμενικά κριτήρια αφείρεσε κάθε τέτοια δυνατότητα από τους βουλευτές.

Το *δεύτερο* στοιχείο αφορά την εν γένει αντιπαλότητα Βουλευτών και Υπουργών που διαπερνά το σύνολο της λειτουργίας του Κοινοβουλίου. Για την Κυβέρνηση σημασία έχει η διατήρηση ισορροπιών μεταξύ των Υπουργών της και των κυβερνητικών Βουλευτών ώστε να διατηρεί αλώβητη την κομματική και ιδεολογική ομοιογένεια της ίδιας με την κοινοβουλευτική πλειοψηφία.

Το *τρίτο* στοιχείο, πολύ πρόσφατο, είναι η επέκταση των αρμοδιοτήτων της αυτοδιοίκησης. Οι νομάρχες, εκλεγόμενοι πλέον από το 1994, και οι δήμαρχοι έχουν πολύ μεγαλύτερη πολιτική και οικονομική ισχύ σε σχέση με τις προηγούμενες δεκαετίες, αλλά και σε σύγκριση με τους Βουλευτές.¹⁸

Από τις συζητήσεις για την αναθεώρηση προκύπτει αφ' ενός η διάθεση μιας νέας "διαχείρισης" της δεδομένης ιδεολογικής και πολιτικής ταύτισης της Κυβέρνησης με την πλειοψηφία της Βουλής. Πολλοί Βουλευτές αναφέρθηκαν ή υπαινίχθηκαν την ανάγκη η κοινοβουλευτική πλειοψηφία να διαφοροποιηθεί, έστω σε αποχρώσεις, από την Κυβέρνηση, προκειμένου να πείθει για την αυτονομία του ρόλου της και να συμβάλλει στην αξιοπιστία της Βουλής εν γένει. Αφ' ετέρου η ενίσχυση των δικαιωμάτων της μειοψηφίας και του βουλευτή ατομικά, ως αντιβάρων στην πρωθυπουργοκεντρική κυβερνητική κυριαρχία, αποτέλεσαν τον δικαιολογητικό λόγο, για τις περισσότερες αλλαγές.

Ως μέρος της σχέσης Βουλής και Κυβέρνησης μπορούν να νοηθούν οι *Ανεξάρτητες Δημόσιες Αρχές*. Από το 1989 έως σήμερα έχουν ιδρυθεί με νόμο άνω των είκοσι τέτοιων αρχών που έχουν το προνόμιο της "ανεξαρτησίας", συχνά με διασφάλιση διοικητικής και οικονομικής αυτοτέλειας και με κατοχύρωση της ανεξαρτησίας των μελών της. Κοινή βάση των ανεξάρτητων αρχών είναι η διαφάνεια σε περιοχές του κοινωνικού βίου όπου διαμορφώνονται σχέσεις εξουσίας επικίνδυνες για τα ατομικά δικαιώματα. Το Σύνταγμα περιέλαβε ορισμένες "ανεξάρτητες δημόσιες αρχές",¹⁹ για τις οποίες πρόβλεψε με γενική διάταξη τα ζητήματα συγκρότησης και λειτουργίας τους (άρθρο 101Α Σ.), θεωρώντας τις *suī generis* μορφή οργάνωσης της εκτελεστικής λειτουργίας. Χαρακτηριστικό της ρύθμισης σε σχέση με το Κοινοβούλιο είναι: *πρώτον*, τα πρόσωπα που τις στελεχώνουν (τεχνοκράτες και επιστήμονες) επιλέγονται από την Διάσκεψη των Προέδρων της Βουλής, με ομοφωνία ή με τα 4/5, *δεύτερον* τα μέλη διορίζονται με θητεία και απολαύουν προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας, *τρίτον*, ο κοινοβουλευτικός

¹⁸ Σε πολλές περιπτώσεις βουλευτές προτιμούν να εγκαταλείψουν τα βουλευτικά έδρανα για να εκλεγούν νομάρχες ή δήμαρχοι. Υπάρχουν επίσης, αντιστρόφως, πολλοί βουλευτές που προέρχονται από την αυτοδιοίκηση, δείγμα της πολιτικής ισχύος και της αναγνωρισιμότητας που διευκολύνει την εκλογή τους, φέρνοντάς τους σε σύγκρουση με συνυποψήφιους βουλευτές του ίδιου κόμματος.

¹⁹ Αυτές είναι: α. Αρχή προσωπικών δεδομένων (άρθρο 9Α Σ.), β. Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης (άρθρο 15 παρ.2 Σ.), γ. Αρχή απορρήτου επικοινωνιών (άρθρο 19 παρ.2 Σ.), δ. Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού (άρθρο 103 παρ.7 Σ. και 118 παρ.6 Σ.), ε. Σύνταγμα του Πολίτη (άρθρο 103 παρ.9 Σ.).

έλεγχος επ' αυτών διενεργείται σύμφωνα με τις ειδικότερες προβλέψεις του Κανονισμού της Βουλής, *τέταρτον*, δεν υπάρχει συνταγματική πρόβλεψη για την οικονομική αυτοτέλεια των ανεξάρτητων αρχών που θεσπίζει. Ο Κανονισμός όρισε την υποχρέωση των ανεξάρτητων αρχών να υποβάλλουν κατ' έτος έκθεση για το έργο τους στον Πρόεδρο της Βουλής, ο οποίος την μεταβιβάζει στην αρμόδια επιτροπή που συντάσσει πόρισμα για το έργο της ανεξάρτητης αρχής και το αποστέλλει στον αρμόδιο Υπουργό (άρθρο 138Α ΚτΒ). Κεντρικό πρόβλημα για τις σχέσεις Βουλής - Κυβέρνησης είναι το ενδεχόμενο πλήγμα επί της κοινοβουλευτικής αρχής, εφ' όσον οι ανεξάρτητες αρχές εκφεύγουν από την ιεραρχική πυραμίδα της διοικητικής οργάνωσης.

6. Το Κοινοβούλιο ως forum

Το ελληνικό Κοινοβούλιο προσπαθεί να υπερβεί τα εμπόδια που θέτει η *de jure* και *de facto* ενίσχυση της εκτελεστικής λειτουργίας. Η συνταγματική αναθεώρηση του 2001 θέλησε να αντιμετωπίσει ενεργητικά την επί δεκαετίες αναφερόμενη κρίση του Κοινοβουλίου, παρά την ασάφεια του περιεχομένου αυτής της κρίσης. Η όλη προσπάθεια μάλλον χαρακτηρίζεται από αμηχανία, ενώ η συζήτηση δεν ανέδειξε επαρκώς τον νέο θεσμικό ρόλο του Κοινοβουλίου.

Στην σημερινή εποχή η Βουλή μπορεί να επιδιώξει, παράλληλα προς την, αναπόφευκτα περιορισμένη, ενίσχυση του νομοθετικού και ελεγκτικού της ρόλου, την προβολή του πεδίου στο οποίο έχει συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι όλων των λοιπών οργάνων του κράτους: την προβολή της διαφάνειας κατά την λήψη των πολιτικών αποφάσεων. Πράγματι, στο Κοινοβούλιο αναγνωρίζεται, πέραν των συγκεκριμένων αρμοδιοτήτων που έχει κατά το Σύνταγμα, και η πολιτευματικά κρίσιμη αποστολή να αναδεικνύεται ως το *σπουδαιότερο, δημόσιο και θεσμικά κατοχυρωμένο βήμα*, από το οποίο εκφράζονται όλες οι εκπροσωπούμενες στη Βουλή πολιτικές δυνάμεις. Τρία στοιχεία προσδιορίζουν τη νομιμοποίηση που παράγει η κοινοβουλευτική διαδικασία: *πρώτον*, η αναγνώριση της σύγκρουσης των συμφερόντων, συνεπώς και η ρύθμισή της· *δεύτερον*, η αναγκαιότητα του πολιτικού συμβιβασμού· *τρίτον*, η ορατότητα των διαδικασιών με τις οποίες επιχειρείται η θεμελίωση της συγκεκριμένης απόφασης.

Για τους λόγους αυτούς η δημοσιότητα αποτελεί θεμελιώδη αρχή του κοινοβουλευτικού δικαίου, που έχει στόχο, μέσω της γνωστοποίησης της κοινοβουλευτικής διαδικασίας, να επιτύχει την πολιτική επικοινωνία. Η επιτέλεση όμως της πολιτικής επικοινωνίας δεν ανταποκρίνεται σε μία αμφίδρομη σχέση μεταξύ των δύο παραγόντων της επικοινωνίας, δηλαδή του λαού και της Βουλής, στο μέτρο που ισχύει η ελεύθερη εντολή. Η πολιτική επικοινωνία που επιτυγχάνεται με την δημοσιότητα των συνεδριάσεων του Κοινοβουλίου αποσκοπεί στην διασφάλιση των προϋποθέσεων για την διαμόρφωση γνώμης και την άσκηση κριτικής από τους πολίτες όχι μόνο στους

παράγοντες της κοινοβουλευτικής διαδικασίας αλλά και σε κάθε φορέα δημόσιας εξουσίας. Σύμφωνα με την θεωρία της νομιμοποίησης της κοινοβουλευτικής απόφασης, η κοινοβουλευτική συζήτηση στην Ολομέλεια δεν παράγει την απόφαση, με δεδομένο τον συμπαγή χαρακτήρα των κομμάτων, αλλά κατοχυρώνει νομικά μία ήδη ειλημμένη απόφαση, *αποκαλύπτοντας* τους λόγους για τους οποίους κάθε κοινοβουλευτική ομάδα και κάθε βουλευτής υποστηρίζουν την άποψή τους.

Υπό την έννοια αυτή, αποδέκτες των κοινοβουλευτικών συζητήσεων δεν είναι μόνο τα μέλη της Βουλής, τα οποία εκ των προτέρων γνωρίζουν τα θέματα και τα επιχειρήματα υπέρ ή κατά μιας πολιτικής απόφασης· οι ομιλίες των βουλευτών και των μελών της Κυβέρνησης απευθύνονται κυρίως ή σε σημαντικό βαθμό προς τους ακροατές, προς τους εκπροσώπους του τύπου και προς το εκλογικό σώμα γενικότερα. Αυτό ισχύει λιγότερο στις Επιτροπές όπου η συμμετοχή των βουλευτών είναι περισσότερο αποτελεσματική.

Αυτή η αντίληψη της Βουλής ως *forum* διαφαίνεται σε πολλές παρεμβάσεις βουλευτών κατά τη διάρκεια των συζητήσεων για την αναθεώρηση του 2001· κάτι που δεν θα το βρει ο αναγνώστης των πρακτικών της ΣΤ΄ και της Ε΄ Αναθεωρητικής Βουλής, το 1986 και το 1974-1975.

Η αρχή της δημοσιότητας κατοχυρώνεται ρητά για την Ολομέλεια και τα Τμήματα με την ισχύουσα διάταξη του άρθρου 66 παρ.1 Σ. και διασφαλίζεται:

- με την ελεύθερη είσοδο των υπουργών και υφυπουργών στις συνεδριάσεις,
- με την είσοδο περιορισμένου αριθμού πολιτών στα θεωρεία της Βουλής,
- με την τήρηση και δημοσίευση των Πρακτικών της Βουλής, δ. με την παρουσία δημοσιογράφων. Η ρύθμιση της παρουσίας των δημοσιογράφων στην Ολομέλεια και στα Τμήματα δεν προβλέπεται από τον Κανονισμό της Βουλής, αλλά αποτελεί μέρος της κοινοβουλευτικής παράδοσης και πρακτικής που έχει μετατραπεί συν τω χρόνω, σε κοινοβουλευτικό έθιμο.
- με το τηλεοπτικό κανάλι της Βουλής.

Οι νέες αρμοδιότητες των Διαρκών Κοινοβουλευτικών Επιτροπών συνοδεύθηκαν από την συνταγματική διασφάλιση της δημοσιότητας στις συνεδριάσεις τους. Η δημοσιότητα αίρεται μόνο αν το αποφασίσει η πλειοψηφία σε μυστική συνεδρίαση, μετά από αίτηση της Κυβέρνησης ή πέντε βουλευτών (άρθρο 66 παρ.3).

Η ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ & Η ΔΙΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

A. Η ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

1. Η αρχή της δεδηλωμένης - Ο σχηματισμός της Κυβέρνησης

Ο θεσμός της εμπιστοσύνης της Βουλής στην Κυβέρνηση έχει την καταγωγή του στο αγγλικό πολίτευμα.

Το άρθρο 37 του Συντάγματος οργανώνει διαδικαστικά την ανάδειξη της Κυβέρνησης. Η αρχή της δεδηλωμένης συνδέεται με το πρόσωπο του πρωθυπουργού και την δεδηλωμένη εμπιστοσύνη της απόλυτης πλειοψηφίας των βουλευτών που πρέπει να διαθέτει για να του ανατεθεί η εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Οι συγκεκριμένες ρυθμιστικές αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας εξαρτώνται από το εάν το Εκλογικό Σώμα, με την επιλογή του, έδωσε ή όχι σε κάποιον από τους υποψήφιους κομματικούς σχηματισμούς την πλειοψηφία των εδρών της Βουλής.

α. ΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ ΟΤΑΝ ΕΝΑ ΚΟΜΜΑ Ή ΕΝΑΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΕΧΕΙ ΕΚΛΕΞΕΙ ΑΝΩ ΤΩΝ 151 ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ

Εάν ένα κόμμα έχει 151 έδρες ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας υποχρεούται να διορίσει τον αρχηγό του ως Πρωθυπουργό (ή όπως, αλλιώς, λέγεται ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας υποχρεούται να του δώσει την εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης). Ο Πρωθυπουργός ορίζει μόνος του, ή σε συνεργασία με το κόμμα του, τα μέλη της Κυβέρνησης. Αν το κόμμα δεν έχει αρχηγό ή εκπρόσωπο, ή αν ο αρχηγός ή ο εκπρόσωπός του δεν έχει εκλεγεί βουλευτής, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δίνει την εντολή σε αυτόν που προτείνει η κοινοβουλευτική ομάδα του κόμματος. Αυτό συμβαίνει και στην περίπτωση των διερευνητικών εντολών. Συνεπώς, στην περίπτωση αυτή ο Πρωθυπουργός είναι πάντα βουλευτής. Η εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης δίδεται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας στον αρχηγό του κόμματος διότι υπάρχει το (μαχητό) τεκμήριο της στήριξης του διοριζόμενου Πρωθυπουργού από όλους τους βουλευτές που εξελέγησαν υπό τη σημαία του κόμματός του.

β. ΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ ΟΤΑΝ ΚΑΝΕΝΑ ΚΟΜΜΑ Ή ΚΑΝΕΝΑΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΕΚΛΕΞΕΙ ΑΝΩ ΤΩΝ 151 ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ

Στην περίπτωση που κανένα κόμμα δεν συγκεντρώνει 151 έδρες, εκκινεί η διαδικασία των **διερευνητικών εντολών**, προκειμένου να σχηματισθεί Κυβέρνηση που θα λάβει την εμπιστοσύνη της Βουλής.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας παρέχει την **πρώτη** διερευνητική εντολή στον αρχηγό του πρώτου σε κοινοβουλευτική δύναμη κόμματος, δηλ. σε εκείνον που διαθέτει την σχετική πλειοψηφία των εδρών. Στόχος της διερευνητικής εντολής είναι να διακριβωθεί η δυνατότητα σχηματισμού Κυβέρνησης που θα λάβει την εμπιστοσύνη της Βουλής. Εάν η διερευνητική εντολή δεν τελεσφορήσει εντός τριών ημερών, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας παρέχει την **δεύτερη** διερευνητική εντολή στον αρχηγό του δεύτερου κόμματος και σε περίπτωση αποτυχίας του στον αρχηγό του **τρίτου** κόμματος. Εάν υπάρχει τρίτο και τέταρτο κόμμα με ίσο αριθμό εδρών, τότε δίνεται η διερευνητική εντολή και στον αρχηγό του **τέταρτου** κόμματος.

Εάν η διαδικασία των διερευνητικών εντολών αποβεί άκαρπη, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κάνει μία τελευταία προσπάθεια για τον σχηματισμό **Κυβέρνησης που να έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής**: καλεί τους αρχηγούς όλων των κομμάτων που εκπροσωπούνται στην Βουλή, προκειμένου να πεισθούν για τον σχηματισμό Κυβέρνησης από δύο ή περισσότερα κόμματα. Καλούνται όλα τα κόμματα που εξελέγησαν στη Βουλή, ασχέτως του αριθμού των βουλευτών τους, ασχέτως δηλ. αν συγκροτούν κοινοβουλευτική ομάδα. Η κοινοβουλευτική ομάδα συγκροτείται όταν ο ελάχιστος αριθμός βουλευτών του κόμματος είναι 10 βουλευτές. Μπορεί να αρκούν και 5 βουλευτές εάν το κόμμα τους έλαβε μέρος στις εκλογές έχοντας συνδυασμούς στα 2/3, τουλάχιστον, των εκλογικών περιφερειών και έλαβε 3% τουλάχιστον έγκυρες ψήφους σε όλη την επικράτεια.

Πρωθυπουργός θα διορισθεί αυτός που συγκεντρώνει την προφανή και βέβαιη εμπιστοσύνη τουλάχιστον 151 βουλευτών. Η εκτίμηση αυτή για το πρόσωπο του Πρωθυπουργού είναι στην πραγματικότητα **ένα τεκμήριο**, ότι πράγματι διαθέτει την εμπιστοσύνη της απόλυτης πλειοψηφίας των βουλευτών. Το πρόσωπο του Πρωθυπουργού υποδεικνύεται στον Πρόεδρο από τα κόμματα που δηλώνουν ότι θα στηρίξουν την Κυβέρνησή του («αρχή της δεδηλωμένης»).

Για όσους βουλευτές έχουν εκλεγεί με τα κόμματα, οι αρχηγοί των οποίων στηρίζουν τον προτεινόμενο για πρωθυπουργό, ισχύει το μαχητό τεκμήριο ότι και αυτοί προσωπικά στηρίζουν τον προτεινόμενο, και από τον αρχηγό τους, πρωθυπουργό. Το τεκμήριο καταπίπτει (δεν ισχύει) για όσους από αυτούς δηλώσουν ρητώς και δημοσία ότι προσωπικώς δεν στηρίζουν τον προτεινόμενο πρωθυπουργό.

Για όσους βουλευτές έχουν εκλεγεί με τα κόμματα, οι αρχηγοί των οποίων **δεν** στηρίζουν τον προτεινόμενο για πρωθυπουργό, ισχύει το μαχητό τεκμήριο ότι και αυτοί προσωπικά **δεν** στηρίζουν τον προτεινόμενο, από τους αρχηγούς άλλων κομμάτων, πρωθυπουργό. Για να καταπέσει το τεκμήριο και

για να θεωρηθεί ότι πράγματι οι ίδιοι προσωπικώς στηρίζουν τον προτεινόμενο πρωθυπουργό, οφείλουν να το δηλώσουν ρητώς και δημοσία.

Σε κάθε περίπτωση, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας οφείλει να είναι βέβαιος, πέραν πάσης αμφιβολίας, ότι ο **διοριζόμενος πρωθυπουργός διαθέτει την στήριξη τουλάχιστον 151 βουλευτών**, δηλ. ισχύει στο πρόσωπο του πρωθυπουργού η αρχή της δεδηλωμένης.

Η αρχή της δεδηλωμένης αποτελεί το πρώτο σκέλος της κοινοβουλευτικής αρχής και συνιστά ένα τεκμήριο, μία εκτίμηση, μία βεβαιότητα για το πρόσωπο του πρωθυπουργού.

2. Η ψήφος εμπιστοσύνης της Βουλής προς την Κυβέρνηση

α. ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΨΗΦΟΣ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ

Μετά τον διορισμό και την ορκωμοσία του Πρωθυπουργού, αυτός έχει περιθώριο δεκαπέντε ημερών για να επιλέξει τα μέλη της Κυβέρνησής του. Εντός του χρόνου των δεκαπέντε ημερών, η Κυβέρνηση οφείλει να παρουσιασθεί στην Βουλή και να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης. Για να γίνει δεκτή η πρόταση εμπιστοσύνης θα πρέπει να εγκριθεί από την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων βουλευτών, η οποία δεν επιτρέπεται να είναι κατώτερη των δύο πέμπτων, δηλ. 120 βουλευτών [άρθ. 84]. Στην περίπτωση που εκλεγεί κυβέρνηση με την θετική ψήφο 120-150 βουλευτών, τότε έχουμε κυβέρνηση μειοψηφίας, που δύσκολα μπορεί να κυβερνήσει. Έως σήμερα, υπό το Σύνταγμα του 1975, δεν έχει υπάρξει κυβέρνηση μειοψηφίας.

Την ψήφο εμπιστοσύνης από την Βουλή ζητεί **υποχρεωτικά** ο Πρωθυπουργός είτε μετά τις εκλογές, είτε μετά τον σχηματισμό νέας Κυβέρνησης (εννοείται με άλλη κομματική σύνθεση), που ανέκυψε κατά την ίδια βουλευτική περίοδο, είτε εάν αποχωρήσει ο Πρωθυπουργός, πάλι κατά τη διάρκεια της ίδιας βουλευτικής περιόδου.

β. ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΠΟΥ ΘΑ ΛΑΒΕΙ ΤΗΝ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ -ΕΚΛΟΓΙΚΕΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ-

Στην περίπτωση που οι αρχηγοί των κομμάτων δεν συμφωνήσουν στο πρόσωπο του πρωθυπουργού και στον σχηματισμό Κυβέρνησης που να έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής, μόνη διέξοδος είναι η **επανάληψη των εκλογών**. Μένει λοιπόν ο σχηματισμός εκλογικής Κυβέρνησης, είτε **πολιτικής εκλογικής**, είτε **υπηρεσιακής εκλογικής**, με μοναδικό σκοπό να διεξαγάγει τις εκλογές. Εννοείται ότι οι εκλογικές Κυβερνήσεις δεν έχουν, κατ' αρχήν, σκοπό να ζητήσουν ψήφο εμπιστοσύνης από την Βουλή· εάν ωστόσο κατά την λειτουργία της εκλογικής κυβέρνησης προκύψει δυνατότητα συνεργασίας με συνέπεια να εξασφαλίζονται 151 βουλευτές και συμφωνία στο πρόσωπο του Πρωθυπουργού, τότε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας υποχρεούται να διορίσει τον

συμφωνηθέντα ως Πρωθυπουργό, ο οποίος θα ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης από την Βουλή.

Για τον σχηματισμό **πολιτικής εκλογικής Κυβέρνησης**, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας καλεί τους αρχηγούς όλων των κομμάτων που εκπροσωπούνται στην Βουλή με σκοπό να τους πείσει να συμφωνήσουν στο πρόσωπο του Πρωθυπουργού και στον σχηματισμό εκλογικής Κυβέρνησης.

Εάν τα κόμματα δεν συμφωνήσουν ούτε σε αυτό, μόνη λύση είναι η **υπηρεσιακή εκλογική Κυβέρνηση**. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διορίζει Πρωθυπουργό τον Πρόεδρο του Συμβουλίου της Επικρατείας ή του Αρείου Πάγου ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου, όποιον κρίνει ο ίδιος ως καταλληλότερο κατ' ελεύθερη κρίση. Δεν χρειάζεται καμία αιτιολόγηση της προτίμησης του Προέδρου της Δημοκρατίας προς τον έναν από τους τρεις. Τα υπόλοιπα μέλη της Κυβέρνησης (που απαγορεύεται να είναι δικαστές) επιλέγονται από τον διορισθέντα Πρωθυπουργό με μοναδικό όρο, κατά το Σύνταγμα, να χαίρουν όσο το δυνατόν ευρύτερης αποδοχής. Αυτή είναι η μόνη περίπτωση όπου ο Πρωθυπουργός δεσμεύεται νομικά για την επιλογή των υπουργών της κυβέρνησής του.

Μετά τον σχηματισμό της εκλογικής Κυβέρνησης, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διαλύει την Βουλή και προκηρύσσει νέες εκλογές εντός τριάντα ημερών [βλ. και άρθρο 53 παρ.1 για το προεδρικό διάταγμα στην περίπτωση της λήξης της βουλευτικής περιόδου].

γ. ΔΥΝΗΤΙΚΗ ΨΗΦΟΣ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ

- άρθ. 84 παρ.1 και 6

Ο Πρωθυπουργός μπορεί να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης οποτεδήποτε κατά την διάρκεια της βουλευτικής περιόδου (**δυναμική ψήφος εμπιστοσύνης**). Η πρόταση της δυναμικής ψήφου εμπιστοσύνης γίνεται δεκτή με τις ίδιες προϋποθέσεις που ισχύουν και για την υποχρεωτική ψήφο εμπιστοσύνης, δηλαδή με την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων βουλευτών, η οποία δεν επιτρέπεται να είναι κατώτερη των δύο πέμπτων, δηλ. 120 βουλευτών.

δ. ΨΗΦΟΣ ΔΥΣΠΙΣΤΙΑΣ

Η Βουλή έχει το δικαίωμα να αποσύρει την εμπιστοσύνη της από την Κυβέρνηση ή από μέλος της. Η πρόταση δυσπιστίας πρέπει να είναι υπογεγραμμένη από το ένα έκτο των βουλευτών (50 βουλευτές) και να περιλαμβάνει τα θέματα που θα συζητηθούν. Πρόταση δυσπιστίας μπορεί να κατατεθεί μόνο μετά την παρέλευση εξαμήνου από την απόρριψη προηγούμενης πρότασης. Το εξάμηνο δεν ισχύει εάν η πρόταση δυσπιστίας υπογράφεται από την πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών. Για να γίνει δεκτή πρόταση δυσπιστίας πρέπει να εγκριθεί από την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών (151 βουλευτές).

Η άρση της εμπιστοσύνης της Βουλής προς την Κυβέρνηση, είτε μέσω της μη αποδοχής πρότασης εμπιστοσύνης, είτε μέσω της αποδοχής πρότασης δυσπιστίας, συνεπάγεται πάντα τον νομικό εξαναγκασμό της Κυβέρνησης σε παραίτηση.

B. Η ΔΙΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Η θητεία της Βουλής λήγει κατά κανόνα με την παρέλευση της τετραετούς Βουλευτικής περιόδου. Η λήξη της βουλευτικής περιόδου κηρύσσεται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας με διάταγμα. Το Σύνταγμα προβλέπει όμως ορισμένες περιπτώσεις (πρώρης) διάλυσης της Βουλής, ως εξαιρέσεις στον κανόνα της τετραετούς θητείας των φορέων του Κοινοβουλίου.

Ιστορικά, ο θεσμός της διάλυσης της Βουλής από τον ανώτατο άρχοντα αποτελούσε βασικό προνόμιο του μονάρχη που εξισορροπούσε την, αναγκαστική από μέρους του, αναγνώριση του αντιπροσωπευτικού οργάνου της αστικής τάξης, του Κοινοβουλίου. Λειτουργούσε ως έσχατη λύση, όταν η διαφωνία μονάρχη και Βουλής δεν μπορούσε να λυθεί αλλιώς.

Υπό το ισχύον Σύνταγμα προβλέπονται οι εξής περιπτώσεις (πρώρης) διάλυσης:

Πρώτον, κατά το άρθρο 41 παρ.5: “Η Βουλή διαλύεται υποχρεωτικά στην περίπτωση του άρθρου 32 παρ.4”, δηλαδή όταν κατά την τρίτη ψηφοφορία, για την εκλογή Προέδρου Δημοκρατίας, κανένας από τους υποψηφίους δεν συγκεντρώσει τα τρία πέμπτα του όλου αριθμού των Βουλευτών (180 Βουλευτές).

Δεύτερον, κατά το άρθρο 37 παρ.3 εδ.γ, φράση τρίτη: “Αν οι διερευνητικές εντολές δεν τελεσφορήσουν... αν επιβεβαιωθεί η αδυναμία σχηματισμού Κυβέρνησης ... (ο ΠτΔ ενν.) επιδιώκει το σχηματισμό Κυβέρνησης για τη διενέργεια εκλογών... και διαλύει τη Βουλή”. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό, εάν υπάρχει αδυναμία σχηματισμού Κυβέρνησης που θα λάβει ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή, τότε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας υποχρεούται να διαλύσει τη Βουλή και τις εκλογές θα διενεργήσει εκλογική Κυβέρνηση, είτε πολιτική, είτε υπηρεσιακή.

Τρίτον, κατά το άρθρο 38 παρ.1 εδ.α: “Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας απαλλάσσει από τα καθήκοντά της την Κυβέρνηση, αν αυτή παραιτηθεί, καθώς και αν η Βουλή αποσύρει την εμπιστοσύνη της κατά το άρθρο 84”.

Σύμφωνα με το άρθρο 38 παρ.1 εδ.β : “Στις περιπτώσεις αυτές εφαρμόζονται αναλόγως οι διατάξεις των παραγράφων 2, 3 και 4 του άρθρου 37”. Είναι σαφές ότι στις περιπτώσεις παραίτησης ή άρσης εμπιστοσύνης είναι δυνατόν μόνο έμμεσα να καταλήξουμε σε διάλυση της Βουλής, μετά δηλαδή την αδυναμία σχηματισμού Κυβέρνησης κατά τη διαδικασία του άρθρου 37 παρ.2 και 3. Αυτή η διαδικασία με στόχο τον σχηματισμό βιώσιμης Κυβέρνησης κινείται από τον Πρόεδρο **μόνο όταν** ο Πρωθυπουργός της παραιτούμενης

Κυβέρνησης είναι αρχηγός ή εκπρόσωπος κόμματος που δεν διαθέτει την απόλυτη πλειοψηφία του συνόλου των Βουλευτών.

Αντίθετα, όταν πρωθυπουργός της παραιτούμενης κυβέρνησης είναι αρχηγός ή εκπρόσωπος κόμματος που συνεχίζει να διαθέτει την απόλυτη πλειοψηφία του συνόλου των Βουλευτών, δηλαδή έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής, τότε, σύμφωνα με το άρθρο 38 §1 εδ.γ, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διορίζει απευθείας εκλογική Κυβέρνηση. Με τη ρύθμιση αυτή, το Σύνταγμα σωστά θεωρεί πως κάθε απόπειρα σχηματισμού νέας Κυβέρνησης θα αποτελούσε κάμψη της αρχής της δεδηλωμένης.

Ασχέτως του εάν ο Πρωθυπουργός της παραιτούμενης Κυβέρνησης είναι αρχηγός ή εκπρόσωπος κόμματος που διαθέτει ή όχι την απόλυτη πλειοψηφία του συνόλου της Βουλής, η κυβέρνηση διεξαγωγής των εκλογών θα είναι είτε πολιτική εκλογική, είτε υπηρεσιακή εκλογική.

Συνεπώς:

1. Η Κυβέρνηση υποχρεούται να παραιτηθεί εάν χάσει την εμπιστοσύνη της Βουλής (κατά το άρθρο 84), είτε διότι έγινε δεκτή πρόταση δυσπιστίας, είτε διότι απορρίφθηκε πρόταση εμπιστοσύνης (δυνητική). Τότε, με το δεδομένο ότι δεν υπάρχει πλέον Κυβέρνηση που να έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας επιχειρεί να σχηματίσει Κυβέρνηση που θα λάβει την εμπιστοσύνη της Βουλής, με τις διερευνητικές εντολές και την συνάντηση με τους αρχηγούς των κομμάτων της Βουλής. Εάν αποτύχουν οι προσπάθειές του ορίζεται εκλογική κυβέρνηση (πολιτική ή υπηρεσιακή).

2. Η Κυβέρνηση μπορεί να παραιτηθεί όποτε θέλει, ενώ έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής. Τότε, ο Πρόεδρος δεν μπορεί να επιχειρήσει να σχηματισθεί άλλη Κυβέρνηση που θα λάβει (κι αυτή!) την εμπιστοσύνη της Βουλής. Τότε θα διαλυθεί οπωσδήποτε η Βουλή και οι εκλογές θα γίνουν με εκλογική κυβέρνηση (πολιτική ή υπηρεσιακή).

Τέταρτον, κατά το άρθρο 41 παρ.2 εδ.α : “Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διαλύει τη Βουλή με πρόταση της Κυβέρνησης που έχει λάβει ψήφο εμπιστοσύνης, για ανανέωση της λαϊκής εντολής προκειμένου να αντιμετωπιστεί εθνικό θέμα εξαιρετικής σημασίας”.

Εδώ προβλέπεται η υποχρέωση του Προέδρου να κάνει δεκτή πρόταση της Κυβέρνησης για τη διάλυση της Βουλής. Αναγκαίες προϋποθέσεις για την πρωτοβουλία-πρόταση της Κυβέρνησης είναι η ύπαρξη εθνικού θέματος εξαιρετικής σημασίας και η "πρωτοτυπία" του εθνικού αυτού θέματος (άρθρο 41 παρ.2 εδ.β: “Αποκλείεται η διάλυση της νέας Βουλής για το ίδιο θέμα”).

Σε αυτή την περίπτωση διάλυσης της Βουλής, το σχετικό διάταγμα προσυπογράφεται από το Υπουργικό Συμβούλιο. Κυβέρνηση διεξαγωγής των εκλογών είναι η Κυβέρνηση που προτείνει τη διάλυση και έχει βέβαια την εμπιστοσύνη της Βουλής.

Πέμπτον, κατά το άρθρο 41 παρ.1 εδ.α : “Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί να διαλύσει τη Βουλή, αν έχουν παραιτηθεί ή και καταψηφιστεί από αυτή δύο Κυβερνήσεις και η σύνθεσή της δεν εξασφαλίζει κυβερνητική σταθερότητα”.

Εδώ προβλέπεται η δυνατότητα - ευχέρεια του αρχηγού του κράτους να διαλύει τη Βουλή, εάν κρίνει ότι η σύνθεσή της δεν εξασφαλίζει κυβερνητική σταθερότητα, παρότι μπορεί να υπάρχει κυβέρνηση που απολαμβάνει την εμπιστοσύνη της Βουλής, υπό μία δεσμευτική προϋπόθεση, που είναι η παραίτηση ή καταψήφιση δύο Κυβερνήσεων κατά τη διάρκεια της ίδιας βουλευτικής περιόδου.

Ως καταψήφιση νοείται και η απόρριψη πρότασης εμπιστοσύνης και η αποδοχή πρότασης δυσπιστίας, όπως ρυθμίζονται στο άρθρο 84.

Τα "αριθμητικά" κριτήρια που θέτει το άρθρο 84 παρ.6 οριοθετούν αυστηρά την έννοια της κυβερνητικής σταθερότητας.

Οι "στιγμές" κατά τις οποίες μπορεί να παρέμβει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι δύο:

Πρώτον, ακριβώς μετά τη δεύτερη παραίτηση ή καταψήφιση, οπότε δεν υπάρχει Κυβέρνηση που να απολαμβάνει την εμπιστοσύνη της Βουλής. Τότε, ο Πρόεδρος διαλύει τη Βουλή και, όπως προβλέπει το άρθρο 41 παρ.1 εδ.γ, τις εκλογές διεξάγει εκλογική Κυβέρνηση, πολιτική (άρθρο 37 παρ.3 εδ.γ, φράση δεύτερη, "από όλα τα κόμματα") ή υπηρεσιακή (άρθρο 37 παρ.3 εδ.γ, φράση τρίτη, με Πρωθυπουργό τον Πρόεδρο του Συμβουλίου της Επικρατείας ή του Αρείου Πάγου ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου, σε κυβέρνηση "όσο το δυνατόν ευρύτερης αποδοχής").

Δεύτερον, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει τη διακριτική ευχέρεια, αντί να διαλύσει τη Βουλή ακριβώς μετά τη δεύτερη παραίτηση ή καταψήφιση, να κινησει τη διαδικασία των διερευνητικών εντολών, από τις οποίες ενδέχεται να προκύψει Κυβέρνηση που θα έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής. Στην περίπτωση αυτή, εάν ο Πρόεδρος κρίνει ότι, παρά την ύπαρξη Κυβέρνησης που απολαμβάνει την εμπιστοσύνη της Βουλής, δεν εξασφαλίζεται κυβερνητική σταθερότητα, διαλύει τη Βουλή. Τότε, όπως ορίζει το άρθρο 41 παρ.1 εδ.β : "Οι εκλογές ενεργούνται από την Κυβέρνηση που έχει την εμπιστοσύνη της διαλυόμενης Βουλής".

Το διάταγμα της διάλυσης της Βουλής, αν δεν προσυπογραφεί από τον Πρωθυπουργό, εκδίδεται, κατά το άρθρο 35 παρ.2 εδ.γ, με μόνη την υπογραφή του Προέδρου της Δημοκρατίας.

Σε όλες τις περιπτώσεις (πρώρης) διάλυσης της Βουλής, τίθενται από το Σύνταγμα κάποιοι περιορισμοί. Κατά το άρθρο 41 παρ.4 δεν μπορεί να διαλυθεί η Βουλή, που εξελέγη μετά την πρόωγη διάλυση της προηγούμενης, προτού περάσει ένας χρόνος από την έναρξη των εργασιών της. Αυτός ο περιορισμός

δεν ισχύει, εάν υπάρχει αδυναμία σχηματισμού Κυβέρνησης (άρθρο 37 παρ.3), και εάν, μετά την παραίτηση ή καταψήφιση δύο Κυβερνήσεων, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κρίνει ότι δεν εξασφαλίζεται η κυβερνητική σταθερότητα (άρθρο 41 παρ.1).

Το προεδρικό διάταγμα διάλυσης της Βουλής (όπως και το διάταγμα λήξης της τετραετούς θητείας) πρέπει οπωσδήποτε να περιλαμβάνει :

- α) προκήρυξη εκλογών μέσα σε τριάντα ημέρες
- β) σύγκληση της νέας Βουλής μέσα στις τριάντα επόμενες ημέρες (ερμηνευτική δήλωση του άρθ. 41).

Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

A. Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Στα κοινοβουλευτικά πολιτεύματα, η Κυβέρνηση έχει την αποκλειστική ευθύνη της γενικής πολιτικής της χώρας. Στα κοινοβουλευτικά πολιτεύματα με ενισχυμένο τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας (π.χ. Γαλλία), η κυβερνητική εξουσία μοιράζεται στους δύο πόλους της εκτελεστικής λειτουργίας, Πρόεδρο και Πρωθυπουργό με Κυβέρνηση. Στα προεδρικά πολιτεύματα, ο Πρόεδρος έχει την ευθύνη της γενικής πολιτικής της χώρας.

Το ελληνικό Σύνταγμα ορίζει την Κυβέρνηση αρμόδια να κατευθύνει τη γενική πολιτική της χώρας και τον Πρωθυπουργό αρμόδιο να εξασφαλίζει την ενότητα της Κυβέρνησης και να την κατευθύνει [άρθ.82 παρ.1, 2].

Η Κυβέρνηση ως συλλογικό όργανο είναι

- α) συνεχές, δηλ. δεν διακόπτει ποτέ την λειτουργία της
- β) ιεραρχικά δομημένο.

Επικεφαλής της Κυβέρνησης τίθεται ο Πρωθυπουργός που ελέγχει εάν οι Υπουργοί εφαρμόζουν τις αποφάσεις του Υπουργικού Συμβουλίου. Τυπικά, οι Υπουργοί δεν οφείλουν να υπακούν στον Πρωθυπουργό, παρά μόνο στις αποφάσεις του Υπουργικού Συμβουλίου. Στην πράξη όμως, η κυρίαρχη θέση του Πρωθυπουργού στο πολίτευμα υποχρεώνει κάθε μέλος της Κυβέρνησης να υπακούει στις εντολές του. Σε αντίθετη περίπτωση, θα υπάρξει είτε παραίτηση του Υπουργού, είτε παύση του από τον Πρωθυπουργό.

Η θέση του Πρωθυπουργού ενισχύεται σε μονοκομματικές Κυβερνήσεις και επηρεάζεται ιδιαιτέρως από την πολιτική συγκυρία (π.χ. αδιαμφισβήτητη αποδοχή του πρωθυπουργού ως κυρίαρχου ηγέτη στο κόμμα του, μεγάλο ποσοστό στις εκλογές με αντίστοιχα υψηλό αριθμό εδρών στη Βουλή).

B. ΕΙΔΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΝ

- Πολιτική κυβέρνηση: ενν. η Κυβέρνηση που έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής
- Εκλογική κυβέρνηση: η Κυβέρνηση που έχει σκοπό την διεξαγωγή γενικών βουλευτικών εκλογών. Είδη: α) πολιτική εκλογική, β) υπηρεσιακή εκλογική
- Μονοκομματική κυβέρνηση
- Κυβέρνηση συνεργασίας: Κυβέρνηση δικομματική ή πολυκομματική
- Οικουμενική κυβέρνηση: όταν, σε κρίσιμες περιστάσεις η Κυβέρνηση σχηματίζεται με ομοφωνία των κομμάτων που εκπροσωπούνται στη Βουλή
- Κυβέρνηση μειοψηφίας ή «ανοχής» : εφαρμογή του άρθ.84 παρ.6 (απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων > 2/5 του συνόλου = 50% +1 > 120 βουλευτές)

Γ. Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

άρθρο 81

Οι όροι Κυβέρνηση και Υπουργικό Συμβούλιο είναι συνώνυμοι.

Οι όροι Πρωθυπουργός και Πρόεδρος της Κυβέρνησης είναι συνώνυμοι.

Με προεδρικό διάταγμα, ο Πρωθυπουργός καθορίζει αν η Κυβέρνηση θα έχει Αντιπρόεδρο/ους, που θα είναι ένας ή περισσότεροι Υπουργοί. Δεν μπορούν να ορισθούν Αντιπρόεδροι οι Υφυπουργοί.

Με τυπικό νόμο ορίζονται οι Αναπληρωτές Υπουργοί και οι Υπουργοί άνευ χαρτοφυλακίου (ή Υπουργοί Επικρατείας, η πιο πρόσφατη ορολογία²⁰). Το Σύνταγμα δεν αναφέρει ρητά εάν οι Αναπληρωτές Υπουργοί και οι Υπουργοί άνευ χαρτοφυλακίου μπορούν να διορίζονται Αντιπρόεδροι της Κυβέρνησης και η θεωρία δικάζεται επ' αυτού.

Σύμφωνα με το Σύνταγμα, στο Υπουργικό Συμβούλιο συμμετέχουν *ex officio* (δηλ. λόγω της θέσης τους) ο Πρωθυπουργός και οι Υπουργοί, καθώς και οι Αναπληρωτές Υπουργοί και οι Υπουργοί Επικρατείας, εφ' όσον οι δύο τελευταίες κατηγορίες υπάρχουν. Αυτοί είναι τα μέλη της Κυβέρνησης.

Οι Υφυπουργοί δεν αποτελούν κατά το Σύνταγμα μέλη της Κυβέρνησης, μπορούν όμως να συμμετέχουν στο Υπουργικό Συμβούλιο αν το προβλέψει νομοθετική ρύθμιση. Ο ισχύων νόμος 1558/1985 προβλέπει ότι οι Υφυπουργοί μπορούν να συμμετέχουν στο Υπουργικό Συμβούλιο χωρίς δικαίωμα ψήφου, μετά από πρόσκληση του Πρωθυπουργού.

Οι Μόνιμοι Υπηρεσιακοί Υπουργοί [άρθρο 81 παρ.1 στο τέλος]²¹ θεωρούνται ανώτατοι διοικητικοί υπάλληλοι και όχι μέλη της Κυβέρνησης.

Δ. Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Το Σύνταγμα δεν προβλέπει άλλο όργανο πέραν του Υπουργικού Συμβουλίου (ΥΣ) και παραπέμπει στον νόμο ως προς «τα σχετικά με την σύνθεση (ενν. συγκρότηση) και λειτουργία του Υπουργικού Συμβουλίου» [άρθ.81 παρ.1 εδ.β, ν. 3242/2004 και π.δ. 63/2005]

Οι Υπουργοί διορίζονται με διάταγμα που προκαλεί ο Πρωθυπουργός.

Ο νόμος προβλέπει την ανάθεση αρμοδιοτήτων του ΥΣ σε ολιγομελείς σχηματισμούς του (συμβούλια και επιτροπές), υπό την μορφή της επεξεργασίας και λήψης αποφάσεων, χωρίς ποτέ να στερείται το ίδιο το ΥΣ την παράλληλη άσκηση της αρμοδιότητας. Έτσι, το ΥΣ μπορεί να μεταβιβάζει αρμοδιότητες των μελών της Κυβέρνησης σε μέλος ή μέλη του, σε υφιστάμενους ή σε

²⁰ Έτσι τους ονομάζει ο Ν. 1943/1991.

²¹ Έως σήμερα δεν έχει εφαρμοσθεί ο θεσμός των μόνιμων υπηρεσιακών (δηλ. μη κομματικών) Υφυπουργών, που συνήθως παραμένουν στην θέση τους ανεξαρτήτως εκλογικών αποτελεσμάτων και σύνθεσης κυβέρνησης.

συνιστώμενους σχηματισμούς (διυπουργικά συμβούλια/επιτροπές), με πράξεις του που δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (ΠΥΣ).

Συνεπώς, επιτρέπεται η πρόβλεψη ολιγομελών επιμέρους συνθέσεων του ΥΣ που διατηρούν τον ενιαίο χαρακτήρα της κυβερνητικής λειτουργίας.²² Κρίνεται αντίθετη προς το Σύνταγμα η θέσπιση κυβερνητικών συμβουλίων ή επιτροπών, που θα λειτουργούσαν ως αυτοτελή κέντρα λήψης κυβερνητικών αποφάσεων στερώντας το ΥΣ από μέρος των αρμοδιοτήτων του.

Το ΥΣ διαθέτει γραμματεία υπαγόμενη απευθείας στον Πρωθυπουργό, που διορίζει και παύει το προσωπικό της.

Με την αναθεώρηση του 2001, στις νέες παραγράφους 3 και 4 του άρθρου 82, κατοχυρώνονται συνταγματικά δύο μείζονα συμβουλευτικά όργανα της Κυβέρνησης, μέσα από τα οποία διασφαλίζεται ο κοινωνικός διάλογος, αλλά και η ευρύτερη συναίνεση σε θέματα εξωτερικής πολιτικής. Με την παράγραφο 3 κατοχυρώνεται και συνταγματικά η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή με αρμοδιότητες: α. την διεξαγωγή διαλόγου για την οικονομική και κοινωνική πολιτική της χώρας, β. την διατύπωση γνώμης στα σχετικά νομοσχέδια. Η διάταξη δεν προβλέπει ποιοί θα συμμετέχουν σε αυτή την Επιτροπή. Με την παράγραφο 4 θεσπίζεται το Εθνικό Συμβούλιο Εξωτερικής Πολιτικής, όπου δεν ορίζονται οι αρμοδιότητες, ορίζεται όμως η συμμετοχή εκπροσώπων των κομμάτων της Βουλής και προσώπων με ειδικές γνώσεις ή εμπειρία.²³

Ε. ΟΙ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Αρμοδιότητες εκ του Συντάγματος

Αρμοδιότητες εκ των νόμων

Ζ. Η ΕΥΘΥΝΗ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ

Η ευθύνη της Κυβέρνησης είναι δύο ειδών:

α. πολιτική ευθύνη

β. νομική ευθύνη

Η πολιτική ευθύνη της Κυβέρνησης συνδέεται με την απώλεια της εμπιστοσύνης της Βουλής και έχει ως συνέπεια την υποχρεωτική παραίτηση.

Η νομική ευθύνη έχει δύο μορφές:

---

²² Ισχύον και σήμερα τέτοιο όργανο είναι το ΚΥΣΕΑ (Κυβερνητικό Συμβούλιο Εξωτερικής Πολιτικής και Εθνικής Άμυνας) με γραμματεία ενταγμένη στο Πολιτικό Γραφείο του Πρωθυπουργού και με επικεφαλής τον προϊστάμενο του Διπλωματικού Γραφείου του Πρωθυπουργού. Αντίστοιχα όργανα ήταν το ΚΥΣΥΜ, το ΑΣΕΑ, το ΑΣΟΠ, το ΚΥΣΥΠ, που συστάθηκαν με Πράξεις Υπουργικού Συμβουλίου (ΠΥΣ) και καταργήθηκαν πάλι με ΠΥΣ.

²³ Ειδικότερα ορίζει ο Ν. 3132/2003.

- αστική ευθύνη
- ποινική ευθύνη

Η ποινική ευθύνη των Υπουργών ρυθμίζεται από τα άρθρα 86 Σ., 153 επ. ΚτΒ και Ν. 3126/2003.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

A. ΤΑ ΠΡΟΣΟΝΤΑ ΕΚΛΟΓΗΣ

άρθρο 31

- α. ελληνική ιθαγένεια, τουλάχιστον πέντε ετών πριν την εκλογή του
- β. ελληνική καταγωγή από πατέρα ή μητέρα (εκ γενετής)
- γ. τουλάχιστον σαράντα ετών
- δ. νόμιμη ικανότητα του εκλέγειν

B. ΤΑ ΚΩΛΥΜΑΤΑ ΕΚΛΟΓΗΣ

α. άρθρο 30 παρ.5

οριστικό κώλυμα: ο αριθμός των θητειών

Απαγορεύεται η παραμονή στο αξίωμα του αρχηγού του κράτους για χρόνο μεγαλύτερο των δύο θητειών (άρθρο 30 παρ.1 : η θητεία είναι 5ετής).

β. άρθρο 32 -ερμηνευτική δήλωση

προσωρινό κώλυμα: παραίτηση πριν από τη λήξη της πρώτης θητείας του

Απαγορεύεται να λάβει μέρος σε εκλογή Προέδρου, που επακολουθεί εξαιτίας της παραίτησής του.

Γ. ΤΟ ΟΡΓΑΝΟ ΠΟΥ ΕΚΛΕΓΕΙ ΤΟΝ ΠΡΟΕΔΡΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

άρθρο 32 παρ.1 Σ.

Στην Ελλάδα, τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας τον εκλέγει η Βουλή (έμμεση εκλογή). Η ρύθμιση αυτή είναι χαρακτηριστική για αμιγές κοινοβουλευτικό πολίτευμα, όπου η Κυβέρνηση εξαρτάται μόνο από τη Βουλή και ο αρχηγός του κράτους έχει περιορισμένες αρμοδιότητες.

Σε πολιτεύματα χωρών της κεντρικής και νοτιοανατολικής Ευρώπης, όπου είχαν προηγηθεί κομμουνιστικά καθεστώτα, μετά το 1990 είναι σύνηθες το κοινοβουλευτικό πολίτευμα με ισχυρό Πρόεδρο Δημοκρατίας, όπου η κυβέρνηση εξαρτάται και από τη Βουλή και από τον Πρόεδρο. Στις περισσότερες περιπτώσεις αυτών των χωρών ο Πρόεδρος εκλέγεται από το εκλογικό σώμα (άμεση εκλογή), όπως συμβαίνει και στη Γαλλία όπου έχουμε ημι-προεδρικό σύστημα. Στα προεδρικά πολιτεύματα (π.χ. ΗΠΑ) έχουμε πάντα άμεση εκλογή του Προέδρου.

Δ. Η ΕΚΛΟΓΗ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

άρθρο 32 Σ. και 140 ΚτΒ

Ο Πρόεδρος εκλέγεται για πλήρη θητεία (5 ετών) και αναλαμβάνει τα καθήκοντά του την επομένη της ημέρας που έληξε η θητεία του απερχόμενου Προέδρου. Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις αναλαμβάνει από την επομένη της εκλογής του [άρθρο 33 παρ.1 Σ.].

1. Το δικαίωμα πρότασης υποψηφίων

Το Σύνταγμα δεν ορίζει ποιος προτείνει υποψήφιο για το αξίωμα του αρχηγού του κράτους. Ο Κανονισμός της Βουλής στο άρθρο 140 παρ.5 ΚτΒ ορίζει ότι δικαίωμα πρότασης υποψηφίου έχουν μόνο οι κοινοβουλευτικές ομάδες. Η ομάδα των ανεξαρτήτων μπορεί να προτείνει όποιον συγκέντρωσε τις περισσότερες υποδείξεις των μελών της.

Η ρύθμιση αυτή του ΚτΒ περιορίζει υπερβολικά τα δικαιώματα των βουλευτών, αφού τους στερεί το δικαίωμα να προτείνουν υποψήφιο, χωρίς να τεκμαίρεται η βούληση του συντακτικού νομοθέτη για κάτι τέτοιο. Για τον λόγο αυτό έχει υποστηριχθεί ότι αυτή η ρύθμιση του Κανονισμού είναι αντίθετη προς το Σύνταγμα. Το πρόβλημα της υπερενίσχυσης των κοινοβουλευτικών ομάδων, σε βάρος των βουλευτών ατομικώς, αποτελεί γενικότερο χαρακτηριστικό του ΚτΒ, ο οποίος με τον τρόπο αυτό επιδιώκει την αποτελεσματικότητα της κοινοβουλευτικής δράσης.

2. Ο χρόνος εκλογής

Το άρθρο 32 παρ.1 ορίζει ότι η εκλογή του νέου Προέδρου διεξάγεται έναν τουλάχιστον μήνα πριν λήξει η θητεία τού εν ενεργεία Προέδρου.

Εάν η Βουλή είναι απύσα (δηλ. δεν βρίσκεται σε τακτική σύνοδο), τότε συγκαλείται εκτάκτως. Εάν η Βουλή έχει διαλυθεί, τότε η εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας αναβάλλεται για να συγκροτηθεί η νέα Βουλή σε σώμα και η εκλογή γίνεται μέσα σε είκοσι μέρες από την συγκρότησή της [άρθρο 32 παρ.5].

3. Η διαδικασία εκλογής

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται με ονομαστική (συνεπώς φανερή) ψηφοφορία σε ειδική συνεδρίαση που συγκαλείται από τον Πρόεδρο της Βουλής. Πριν τη συνταγματική αναθεώρηση του 1986 η ψηφοφορία ήταν μυστική. Η παραβίαση της μυστικότητας κατά την εκλογή Προέδρου Δημοκρατίας το 1985 οδήγησε στην τροποποίηση της διαδικασίας, ώστε να αποφεύγεται η απαξίωση του Συντάγματος. Η αρνητική πλευρά της φανερής

ψηφοφορίας είναι το ενδεχόμενο άσκησης πιέσεων στους βουλευτές από τις κομματικές τους ηγεσίες.

Δεν προβλέπεται προθεσμία για την υποβολή προτάσεων υποψηφίων. Συνεπώς, προτάσεις υποψηφίων μπορούν να υποβάλλουν οι κοινοβουλευτικές ομάδες μέχρι την έναρξη της ειδικής συνεδρίασης και πριν από κάθε ψηφοφορία, με εξαίρεση την έκτη και τελευταία ψηφοφορία.

Σύμφωνα με τον Κανονισμό της Βουλής, απαγορεύεται τόσο η συζήτηση πριν την εκλογή του Προέδρου (άρθρο 140 παρ.4 ΚτΒ), όσο και η αιτιολόγηση της ψήφου (άρθρο 140 παρ.6, προτελ. εδ.).

Αναλόγως της δύναμης των Κοινοβουλευτικών Ομάδων και του συσχετισμού των πολιτικών δυνάμεων, η εκλογή μπορεί να κλιμακωθεί από μία έως επτά φάσεις. Ανάμεσα στην τρίτη και τέταρτη ψηφοφορία παρεμβάλλονται γενικές βουλευτικές εκλογές οι οποίες έχουν κατ' ανάγκην ως πολιτικό επίκεντρο το θέμα της εκλογής του Προέδρου.

- 1η φάση: εκλέγεται όποιος συγκεντρώσει τα 2/3, δηλ. 200 βουλευτές.
- 2η φάση: εάν δεν υπάρξει εκλογή ακολουθεί δεύτερη ψηφοφορία πέντε ημέρες μετά την πρώτη, όπου απαιτούνται πάλι τα 2/3, δηλ. 200 βουλευτές.
- 3η φάση: εάν η προηγούμενη ψηφοφορία αποβεί άκαρπη, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται πέντε μέρες μετά και εκλέγεται ο υποψήφιος που συγκεντρώνει τα 3/5 των 300, δηλ. 180 βουλευτές.
- 4η φάση: εάν δεν έχει εκλεγεί Πρόεδρος, τότε η Βουλή διαλύεται σε 10 μέρες από την ψηφοφορία με διάταγμα, που υπογράφει μόνο ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, και προκηρύσσονται εκλογές (σε 30 ημέρες) για ανάδειξη νέας Βουλής (που συγκροτείται εντός 30 ημερών).
- 5η φάση: στη νέα Βουλή εκλέγεται Πρόεδρος όποιος συγκεντρώσει τα 3/5 των 300, δηλ. 180 βουλευτές.
- 6η φάση: εάν δεν έχει εκλεγεί Πρόεδρος, επαναλαμβάνεται η ψηφοφορία μετά από πέντε ημέρες και εκλέγεται όποιος συγκεντρώσει την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών, δηλ. 151 βουλευτές.
- 7η φάση: εάν κανείς δεν συγκεντρώσει την απόλυτη πλειοψηφία, η ψηφοφορία επαναλαμβάνεται μετά πέντε ημέρες, μεταξύ των δύο υποψηφίων που πλειοψήφησαν, και εκλέγεται όποιος συγκεντρώσει την σχετική πλειοψηφία.

Τονίζεται ότι δεν υπάρχει τρόπος δικαστικού ελέγχου της εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας, αφού δεν προβλέπεται αντίστοιχο δικαιοδοτικό όργανο. Η Ελλάδα δεν διαθέτει Συνταγματικό Δικαστήριο που θα είχε ενδεχομένως μία τέτοια αρμοδιότητα.

Ε. ΟΙ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

1. Ο ΠτΔ έχει μόνον όσες αρμοδιότητες του απονέμει το Σύνταγμα

Οι αρμοδιότητες του Προέδρου της Δημοκρατίας απαριθμούνται κατά τρόπο περιοριστικό στο Σύνταγμα. Αυτό σημαίνει ότι δεν μπορούν να συναχθούν ερμηνευτικά και άλλες αρμοδιότητες πέραν αυτών που ρητά καταγράφονται στο Σύνταγμα. Το άρθρο 50 Σ., που θεσπίζει το τεκμήριο αρμοδιότητας σύμφωνα με την δημοκρατική αρχή, προβλέπει: “Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν έχει άλλες αρμοδιότητες παρά μόνο όσες του απονέμουν ρητά το Σύνταγμα και οι νόμοι που είναι σύμφωνοι με αυτό.”

2. Η άσκηση των αρμοδιοτήτων του από τον ΠτΔ

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι ο αρχηγός του κράτους. Κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων του ισχύει η αρχή του “πολιτικώς ανεύθυνου” του Προέδρου της Δημοκρατίας και ο, συναφής με την αρχή αυτή, κανόνας της προσυπογραφής, σύμφωνα με τον οποίον ο προσυπογράφων Υπουργός καθίσταται υπεύθυνος [άρθρο 35 Σ.]. Αυτό σημαίνει ότι καμία πράξη του Προέδρου δεν ισχύει ούτε εκτελείται εάν δεν υπογράψει ο αρμόδιος, κάθε φορά, Υπουργός ή Υπουργοί.

Υπό την οπτική των ανωτέρω ερμηνεύουμε το άρθρο 26 παρ.2 Σ., όπου ορίζεται πως η εκτελεστική λειτουργία ασκείται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και την Κυβέρνηση. Η σύμπραξη του Προέδρου της Δημοκρατίας δεν σημαίνει σύμπραξη στην πολιτική απόφαση, δηλ. στην πολιτική επιλογή που υποκρύπτει κάθε νομική πράξη (συνήθως διάταγμα), αλλά σύμπραξη στον νόμιμο τύπο.

3. Κατηγορίες αρμοδιοτήτων του ΠτΔ

Οι αρμοδιότητες του ΠτΔ κατατάσσονται στις εξής κατηγορίες:

- I. αρμοδιότητες νομοθετικής φύσης (κατωτέρω υπό I.)
- II. αρμοδιότητες εκτελεστικής φύσης (κατωτέρω υπό II.)
- III. αρμοδιότητες δικαστικής φύσης (κατωτέρω υπό III.)
- IV. αρμοδιότητες ρυθμιστικές, δηλ. όσες σχετίζονται με τη λειτουργία του πολιτεύματος (κατωτέρω υπό IV.)
- V. αρμοδιότητες που δεν απαιτούν την υπουργική προσυπογραφή (κατωτέρω υπό V.)

I. Αρμοδιότητες Νομοθετικής Φύσης

α. Έκδοση και δημοσίευση των νόμων [άρθ. 42 παρ.1 εδ.α]

Ο ΠτΔ ασκεί αυτές τις αρμοδιότητες ως παράγων της εκτελεστικής λειτουργίας. Το Σύνταγμα εκ παραδρομής αναφέρεται σε «νόμους που έχουν ψηφιστεί από τη Βουλή», το σωστό είναι «**νομοσχέδια** που έχουν ψηφιστεί από τη Βουλή» (έτσι, ορθά, αναφέρεται στην παρ.2 του άρθρου 42). Νόμος (ενν. τυπικός νόμος) υφίσταται μόνο όταν το ψηφισμένο νομοσχέδιο ή η ψηφισμένη πρόταση νόμου εκδίδεται και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Η έκδοση και δημοσίευση σημαίνουν ότι ο Πρόεδρος **ελέγχει την πιστότητα** του κειμένου που του διαβιβάζεται, σε σχέση με το κείμενο που ψηφίστηκε από την Βουλή· ελέγχει δηλ. ενδεχόμενες τυπογραφικές αβλεψίες. Η έκδοση και δημοσίευση των ψηφισμένων νομοσχεδίων ή προτάσεων νόμων γίνονται ταυτόχρονα και δηλώνουν την πράξη του ΠτΔ με την οποία ο Πρόεδρος διατάσσει την καταχώριση του νόμου στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Με άλλα λόγια, η δημοσίευση είναι η εντολή να δημοσιευθεί ο νόμος στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και να αποκτήσει, έτσι, υπόσταση.

Η έκδοση και δημοσίευση του νόμου αποτελούν **δέσμια αρμοδιότητα** του Προέδρου, δηλαδή υποχρεούται να προβεί σε αυτές, με μόνη εξαίρεση όταν κρίνει ότι υπάρχει θέμα αντισυνταγματικότητας οπότε αναπέμπει το ψηφισμένο νομοσχέδιο στη Βουλή.

β. Αναπομπή νόμου ψηφισμένου από την Βουλή [άρθ.42 παρ.1 εδ.β]

Ο ΠτΔ ασκεί αυτή την αρμοδιότητα ως παράγων της νομοθετικής λειτουργίας. Συγκεκριμένα, ο Πρόεδρος έχει την δυνατότητα να αναπέμπει στην Ολομέλεια της Βουλής ψηφισμένο νομοσχέδιο (ή ψηφισμένη πρόταση νόμου), μέσα σε έναν μήνα από την ψήφισή του, εκθέτοντας και τους λόγους της αναπομπής. Στην περίπτωση της αναπομπής ο Πρόεδρος ελέγχει κατά πόσον το ψηφισμένο νομοσχέδιο (ή ψηφισμένη πρόταση νόμου) είναι συνταγματικό. Δηλαδή, στην περίπτωση που κρίνει ότι είναι αντισυνταγματικό αρνείται να προχωρήσει στην έκδοση και δημοσίευση και ασκεί το δικαίωμα αρνησικυρίας που διαθέτει. Η ευχέρεια εναντίωσης που διαθέτει ο ΠτΔ σημαίνει ότι η Ολομέλεια της Βουλής οφείλει να εξετάσει εκ νέου και αν επαναψηφίσει το νομοσχέδιο ή την πρόταση νόμου που είχε αναπεμφθεί, με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών (151 βουλευτές), τότε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας **υποχρεούται** να εκδώσει τον νόμο, ο οποίος δημοσιεύεται μέσα σε δέκα ημέρες από την επιψήφισή του. Συνεπώς το δικαίωμα αρνησικυρίας (veto) που διαθέτει ο Έλληνας ΠτΔ είναι μόνο αναβλητικό. Δεν είναι δυνατή η εκ νέου αναπομπή ψηφισμένου νομοσχεδίου ή πρότασης νόμου που επιψηφίστηκε από την Βουλή. Το ερώτημα που τίθεται είναι ποιά συνταγματικότητα ελέγχει ο ΠτΔ: την **τυπική συνταγματικότητα** (δηλαδή τον έλεγχο των τυπικών εσωτερικών στοιχείων του νόμου, συνεπώς την τήρηση των κανόνων συζήτησης και ψήφισης του νομοσχεδίου από ην Βουλή) ή και την **ουσιαστική συνταγματικότητα** (δηλαδή

την συμφωνία συγκεκριμένων διατάξεων του νομοσχεδίου προς το Σύνταγμα). Όλοι συμφωνούν για τον έλεγχο της τυπικής συνταγματικότητας, δικάζονται όμως ως προς το εάν ο ΠτΔ διαθέτει το δικαίωμα να ελέγχει ψηφισμένο νομοσχέδιο ή πρόταση νόμου επί της ουσίας των διατάξεών του. Περισσότερο αποδεκτή φαίνεται, πάντως, να είναι η άποψη ότι ο ΠτΔ μπορεί να αναπέμπει νομοσχέδια ή προτάσεις νόμων σε κάθε περίπτωση αντισυνταγματικότητας, τόσο της τυπικής όσο και της ουσιαστικής.

γ. Έκδοση κανονιστικών διαταγμάτων [άρθρο 26 παρ.1 και 43]

- αυτοτελή κανονιστικά διατάγματα [άρθρο 43 παρ.1 Σ.] με ισχύ κατώτερη του τυπικού νόμου
- μη αυτοτελή κανονιστικά διατάγματα ειδικής νομοθετικής εξουσιοδότησης (άρθρο 43 παρ.2 εδ.α Σ.) με ισχύ τυπικού νόμου
- μη αυτοτελή κανονιστικά διατάγματα γενικής νομοθετικής εξουσιοδότησης [άρθρο 43 παρ.4 Σ.] με ισχύ τυπικού νόμου.

Τα κανονιστικά διατάγματα υπόκεινται σε αίτηση ακυρώσεως ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας.

δ. Έκδοση πράξεων νομοθετικού περιεχομένου [άρθρο 44 παρ.1]

Οι πράξεις νομοθετικού περιεχομένου του Προέδρου της Δημοκρατίας εκδίδονται σε εξαιρετικά επείγουσες περιπτώσεις απρόβλεπτης ανάγκης, κυρώνονται από την Βουλή και έχουν ισχύ τυπικού νόμου. Και αυτές υπόκεινται σε αίτηση ακυρώσεως ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας.

ε. Θέση σε ισχύ του νόμου για κατάσταση πολιορκίας [άρθρο 48]

Κατάσταση πολιορκίας μπορεί να κηρυχθεί :

- Σε περίπτωση πολέμου ή επιστράτευσης εξαιτίας εξωτερικών κινδύνων
- Σε περίπτωση επιστράτευσης λόγω “άμεσης απειλής της εθνικής ασφάλειας”
- Σε περίπτωση εκδήλωσης ενόπλου κινήματος για την ανατροπή του δημοκρατικού πολιτεύματος

Η πρωτοβουλία για την κήρυξη σε κατάσταση ανάγκης ανήκει στην Κυβέρνηση, η δε απόφαση λαμβάνεται από την Βουλή. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι απλώς διεκπεραιωτής της απόφασης της Βουλής, μέσω της δημοσίευσής της στο ΦΕΚ.

Η λήψη των μέτρων, που απαιτούνται για την αντιμετώπιση της κατάστασης ανάγκης, προϋποθέτει πρόταση της Κυβέρνησης και έγκριση από την Βουλή. Σε περίπτωση απουσίας της Βουλής, ή αν υπάρχει αντικειμενική αδυναμία σύγκλησής της, τα απαιτούμενα μέτρα λαμβάνονται με προεδρικό διάταγμα, μετά από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου.

Στην περίπτωση αυτή (αν απουσιάζει η Βουλή), ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκδίδει διάταγμα με το οποίο τίθεται σε εφαρμογή ο νόμος για την κατάσταση πολιορκίας (άρθ. 48 παρ.2 Σ.) και στη συνέχεια εκδίδει

κανονιστικές πράξεις έκτακτης ανάγκης (άρθ. 48 παρ.5). Οι πράξεις αυτές έχουν ιδιαίτερη ισχύ, παραμερίζουν κάθε αντίθετο προγενέστερο τυπικό νόμο και μπορούν να περιέχουν ρυθμίσεις αντίθετες προς τις διατάξεις του Συντάγματος που έχουν πλέον ανασταλεί.

στ. Προκήρυξη νομοθετικού δημοψηφίσματος για ψηφισμένα νομοσχέδια που αφορούν σοβαρό κοινωνικό ζήτημα [άρθ. 44 παρ.2 εδ.β]

II. Αρμοδιότητες Διοικητικής Φύσης

Έκδοση ατομικών διαταγμάτων [άρθρο 26 παρ.2]

- **Διορισμός και παύση των δημοσίων υπαλλήλων [άρθρο 46 παρ.1] και των δικαστικών λειτουργών [άρθρο 88 παρ.1]**
- **Η συμβολική αρχηγία των ενόπλων δυνάμεων, την διοίκηση των οποίων ασκεί η Κυβέρνηση [άρθρο 45].**
- **Η απονομή παρασήμων [άρθρο 46 παρ.2]**
- **Η διεθνής εκπροσώπηση του ελληνικού κράτους, η συνομολόγηση συνθηκών ειρήνης, συμμαχίας, οικονομικής συνεργασίας και συμμετοχής σε διεθνείς οργανισμούς ή ενώσεις καθώς και η αρμοδιότητα κήρυξης πολέμου [άρθρο 36].** Να σημειωθεί ότι η κήρυξη επιθετικού πολέμου προσκρούει στο άρθρο 2 παρ.4 του Χάρτη του ΟΗΕ, ο οποίος προβλέπει μόνο την δυνατότητα άσκησης του δικαιώματος άμυνας, άρθρο 51 του Χάρτη του ΟΗΕ, είτε χρήσης βίας για την αποκατάσταση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας κατ' εντολή του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, άρθρα 42 και 53 του Χάρτη του ΟΗΕ.

III. Αρμοδιότητες Δικαστικής Φύσης

Αρμοδιότητα δικαστικής φύσης είναι η **απονομή χάριτος** από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας **[άρθρο 47 παρ.1]**. Ο Πρόεδρος παρεμβαίνει στην δικαστική λειτουργία με την δυνατότητα που έχει να χαρίζει, μετατρέπει ή μετριάζει τις ποινές που επιβάλλονται από τα δικαστήρια και επίσης να αίρει τις οποιοσδήποτε συνέπειες των ποινών που έχουν επιβληθεί ή εκτιθεί. Για την άσκηση της αρμοδιότητας αυτής απαιτείται πρόταση του Υπουργού Δικαιοσύνης και γνώμη του Συμβουλίου Χαρίτων.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί να απονέμει χάρη σε Υπουργούς που έχουν καταδικασθεί σύμφωνα με το **άρθρο 86**, μόνο με την συγκατάθεση της Βουλής **[άρθρο 47 παρ.2]**.

Με την χάρη ανατρέπεται ή αναστέλλεται, μερικά ή ολικά, η ποινή που επιβλήθηκε σε βάρος ορισμένου προσώπου με αμετάκλητη δικαστική απόφαση. Η χάρη έχει προσωπικό χαρακτήρα, αντίθετα με την αμνηστία, που έχει γενικό και αφηρημένο χαρακτήρα και αποτελεί κατ' ουσίαν νομοθετική πράξη, η οποία παρέχεται από την Βουλή μόνο για πολιτικά εγκλήματα και με απόφαση των

τριών πέμπτων του όλου αριθμού των βουλευτών, δηλ. 180 βουλευτών επί των 300.

IV. Ρυθμιστικές αρμοδιότητες (που αφορούν τη λειτουργία του πολιτεύματος)

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι ρυθμιστής του πολιτεύματος. Οι αρμοδιότητες που απορρέουν από αυτή την ιδιότητα είναι εκείνοι οι χειρισμοί που διεκπεραιώνουν την βούληση είτε του Εκλογικού Σώματος, είτε της Βουλής, είτε της Κυβέρνησης, με στόχο την εύρυθμη λειτουργία του πολιτεύματος, όπως την ορίζει το Σύνταγμα. Αυτές οι πράξεις δεν εντάσσονται στην κλασική τριμερή διάκριση των εξουσιών. Για την άσκηση των περισσότερων από αυτές τις αρμοδιότητες, ο Πρόεδρος δημοσιεύει ρυθμιστικά διατάγματα [άρθρο 30 παρ.1].

- i) Η ανάθεση διερευνητικών εντολών για να διακριβωθεί η δυνατότητα σχηματισμού Κυβέρνησης που να απολαύει της εμπιστοσύνης της Βουλής [άρθ. 37 παρ.2, 3, 4].
- ii) Ο διορισμός Πρωθυπουργού, Υπουργών, Υφυπουργών [άρθ. 37 παρ.1].
- iii) Η απαλλαγή της Κυβέρνησης από τα καθήκοντά της [άρθ. 38 παρ.1], αν αυτή παραιτηθεί ή αν χάσει την εμπιστοσύνη της Βουλής.
- iv) Η σύγκληση της Βουλής σε σύνοδο [άρθ. 40 παρ.1 εδ.α].
- v) Η κήρυξη της έναρξης και της λήξης κάθε βουλευτικής περιόδου [άρθ. 40 παρ.1 εδ.β] εφ' όσον ο ΠτΔ επιθυμεί να το πράξει αυτοπροσώπως, αλλιώς τελείται από τον Πρωθυπουργό
- vi) Η αναστολή των εργασιών της Βουλής [άρθ. 40 παρ.2, 3] το ανώτερο επί τριάντα ημέρες.
- vii) Η διάλυση της Βουλής [άρθ.41 παρ.1, 2] και η προκήρυξη εκλογών [άρθ.41 παρ.3]
- viii) Η προκήρυξη δημοψηφίσματος για κρίσιμα εθνικά θέματα [άρθρο 44 παρ.2 εδ.α]
- ix) Η ευχέρεια του ΠτΔ να απευθύνει διαγγέλματα σε εντελώς εξαιρετικές περιστάσεις, με δική του πρωτοβουλία και με την σύμφωνη γνώμη και την προσυπογραφή του Πρωθυπουργού [άρθρο 44 παρ.3].

V. Αρμοδιότητες που δεν απαιτούν προσυπογραφή

Στο άρθρο 35 παρ.2 Σ. θεσπίζονται, περιοριστικά, ορισμένες πράξεις που εξαιρούνται από τον κανόνα της προσυπογραφής. Οι πράξεις για τις οποίες δεν απαιτείται προσυπογραφή είναι οι εξής:

- i) Ο διορισμός Πρωθυπουργού
- ii) Η ανάθεση διερευνητικών εντολών

- iii) Η διάλυση της Βουλής κατά τα άρθρα 37 παρ.4, 41 παρ.1, 53 παρ.1. Ειδικότερα, όταν η Κυβέρνηση απαλλάσσεται από τα καθήκοντά της (λόγω παραίτησης ή καταψήφισης), εάν ο Πρωθυπουργός δεν προσυπογράφει το οικείο διάταγμα, αυτό υπογράφεται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, που ασκεί “δέσμια” αρμοδιότητα, δηλ. δεν έχει διακριτική ευχέρεια να πράξει αλλιώς. Το ίδιο συμβαίνει όταν διαλύεται η Βουλή και ο Πρωθυπουργός αρνείται να προσυπογράψει το διάταγμα διάλυσης καθώς και όταν λήγει η τετραετής θητεία της Βουλής και το Υπουργικό Συμβούλιο αρνείται να προσυπογράψει το προεδρικό διάταγμα που πιστοποιεί την λήξη της βουλευτικής περιόδου.
- iv) Η αναπομπή νομοσχεδίου ή πρότασης νόμου που έχει ψηφισθεί από την Βουλή
- v) Ο διορισμός του προσωπικού των υπηρεσιών της προεδρίας της δημοκρατίας.

ΣΤ. Η ΝΟΜΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ο Πρόεδρος δίδει όρκο ενώπιον της Βουλής προτού αναλάβει τα καθήκοντά του [άρθ. 33].

1. Τα ασυμβίβαστα προς το αξίωμα

Το άρθρο 30 παρ.2 ορίζει ότι το αξίωμα του Προέδρου είναι ασυμβίβαστο με οποιοδήποτε άλλο αξίωμα, θέση ή έργο.

2. Διάρκεια και λήξη της θητείας

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέγεται για περίοδο πέντε ετών [άρθ. 30 παρ.1]. Κατ' εξαίρεση η θητεία λήγει πρόωρα (νωρίτερα) σε περίπτωση απώλειας του προεδρικού αξιώματος, δηλ. στις εξής περιπτώσεις [άρθ. 32 παρ.1 εδ.β] :

- Αν παραιτηθεί
- Αν πεθάνει
- Αν κηρυχθεί έκπτωτος
- Αν περιέλθει σε οριστική αδυναμία να ασκήσει τα καθήκοντά του [άρθ.34 παρ.2 Σ. και 151 ΚτΒ]. Η συνεδρίαση της Βουλής είναι μυστική και η ψηφοφορία ονομαστική.

3. Η αναπλήρωση του ΠτΔ

Την αναπλήρωση του Προέδρου της Δημοκρατίας για όλες τις περιπτώσεις που δεν ασκεί τα καθήκοντά του - αποδημία άνω 10 ημερών, θάνατος, παραίτηση, έκπτωση - ρυθμίζει το άρθρο 34.

Η αναπλήρωση γίνεται από τον Πρόεδρο της Βουλής. Εάν δεν υπάρχει Βουλή, δηλ. εάν έχει διαλυθεί, τότε αναπληρώνεται από τον Πρόεδρο της τελευταίας Βουλής. Εάν αυτός δεν υπάρχει ή αρνείται, τότε αναπληρώνεται συλλογικά από την κυβέρνηση. Ερμηνευτικά συνάγεται ότι ο Πρόεδρος της Βουλής, αντίθετα από τον Πρόεδρο της τελευταίας Βουλής, δεν δικαιούται να αρνηθεί την αναπλήρωση.

Ο αναπληρωτής Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν μπορεί να προβεί σε διάλυση της Βουλής, με μόνη εξαίρεση την περίπτωση του άρθρου 34 παρ.4, εάν δηλ., δεν επιτευχθεί εκλογή Προέδρου Δημοκρατίας στις τρεις πρώτες φάσεις της διαδικασίας εκλογής. Επίσης, ο αναπληρωτής Πρόεδρος δεν μπορεί να προκηρύξει δημοψήφισμα.

Ο αναπληρωτής Πρόεδρος μπορεί να διορίσει Πρωθυπουργό, σύμφωνα με το άρθρο 38 παρ.2 και την ερμηνευτική δήλωση του άρθρου 38.

Ζ. Η ΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Το Σύνταγμα, στον καθορισμό της ποινικής ευθύνης του Προέδρου, κάνει διάκριση μεταξύ πράξεων κατά την άσκηση των καθηκόντων του και πράξεων που δεν σχετίζονται με το αξίωμά του [άρθ.49]. Για τις πράξεις κατά την άσκηση των καθηκόντων του, ο Πρόεδρος ευθύνεται μόνο για εσχάτη προδοσία ή για εκ προθέσεως παραβίαση του Συντάγματος.²⁴

Εσχάτη προδοσία υπάρχει όταν ο Πρόεδρος, χρησιμοποιώντας την ιδιότητά του και τις εξουσίες που του παρέχονται από το Σύνταγμα, κατέλυσε ή μετέβαλε ή προσπάθησε να καταλύσει με την βία το πολίτευμα της χώρας.

Εκ προθέσεως παραβίαση του Συντάγματος υπάρχει όταν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας προβαίνει ηθελημένα σε έκδοση πράξης, σε ενέργεια ή σε παράλειψη, που είναι αντίθετη με επιτακτική διάταξη του Συντάγματος, από αυτές που αναφέρονται στις αρμοδιότητες που ασκεί ο Πρόεδρος ατομικά και χωρίς διακριτική ευχέρεια, με συνέπεια την σοβαρή διατάραξη της λειτουργίας του πολιτεύματος.

Η ευθύνη του Προέδρου για τις ανωτέρω πράξεις είναι πολιτική, αστική και ποινική. Η πολιτική ευθύνη, δηλ. η έκπτωση από το αξίωμα, συνάγεται από τις διατάξεις των άρθρων 32 παρ.1 εδ.β και 49 παρ.4. Η ποινική και αστική ευθύνη προκύπτει από το άρθρο 49.

²⁴ Βλ. εκτελεστικό νόμο 265/1976.

Για τις πράξεις που δεν σχετίζονται με το λειτούργημά του, ο Πρόεδρος έχει πλήρη ευθύνη. Η δίωξη όμως αναστέλλεται για όσο χρονικό διάστημα κατέχει το αξίωμα.

Τη διαδικασία της παραπομπής, της εκδίκασης και της καταδίκης ή της απαλλαγής του Προέδρου ορίζουν τα άρθρα 49 και 86 του Συντάγματος.

Η. Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας απονέμεται ο χαρακτηρισμός του “ρυθμιστή του πολιτεύματος”, σύμφωνα με το άρθρο 30 παρ.1. Η άσκηση των αρμοδιοτήτων του οφείλει να γίνεται κατά τρόπο που να δείχνει αμεροληψία έναντι των πολιτικών κομμάτων και αυτοπεριορισμό σε ζητήματα που άπτονται της κυβερνητικής πολιτικής.

Θ. Η ΕΥΡΕΙΑ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΙΚΟΥ ΘΕΣΜΟΥ (1986)

Η μορφή του πολιτεύματος που θεσπίζει το ισχύον Σύνταγμα είναι αυτή της Προεδρευόμενης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας. Το ζήτημα του αιρετού ή μη αρχηγού του κράτους ρυθμίστηκε οριστικά μετά την κατάρρευση της δικτατορίας (24.7.1974), με το δημοψήφισμα της 8.12.1974, και αποτυπώθηκε στο άρθρο 1 παρ.1 Σ.

Το εύρος των προεδρικών αρμοδιοτήτων αποτέλεσε το αντικείμενο της αναθεώρησης του 1986, κατά την οποία αυτές μειώθηκαν δραστικά. Η αναθεώρηση κινήθηκε προς την κατεύθυνση του κοινοβουλευτικού χαρακτήρα του πολιτεύματος, αίροντας ρυθμίσεις που ενίσχυαν υπερβολικά τον πολιτευματικό ρόλο του αρχηγού του κράτους, χωρίς όμως να επιτύχει την ενδυνάμωση του Κοινοβουλίου. Προκάλεσε, έτσι, την υπερβάλλουσα ενίσχυση του πρωθυπουργο-κεντρικού στοιχείου του πολιτεύματος, ανατρέποντας κάθε είδους αντίβαρο στην πολιτική εξουσία του Πρωθυπουργού.

Ι. ΟΙ ΠΡΟΕΔΡΟΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΜΕΤΑ ΤΟ 1974 (Γ΄ Ελληνική Δημοκρατία)

Μιχαήλ Στασινόπουλος	18.12.1974 έως 19.6.1975	Μεταβατικός Πρόεδρος Πρόταση Ν.Δ.	1η ψηφοφορία 206 υπέρ
Κωνσταντίνος Τσάτσος	20.6.1975 έως 15.5.1980	Πρόταση Ν.Δ.	1η ψηφοφορία 210 υπέρ
Κωνσταντίνος Καραμανλής	15.5.1980 έως 10.3.1985	Πρόταση Ν.Δ.	1η ψηφοφορία 179 υπέρ 2η ψηφοφορία 181 υπέρ 3η ψηφοφορία 183 υπέρ
Ιωάννης Αλευράς	10.3.1985 έως 30.3.1985	Προσωρινός Πρόεδρος	Ως Πρόεδρος της Βουλής ορίζεται αναπληρωτής ΠτΔ μετά την παραίτηση του Κ. Καραμανλή

Χρήστος Σαρτζετάκης	30.3.1985 έως 4.5.1990	Πρόταση ΠΑΣΟΚ και ΚΚΕ	1η ψηφοφορία 180 υπέρ 2η ψηφοφορία 182 υπέρ 3η ψηφοφορία 181 υπέρ
Κωνσταντίνος Καραμανλής	5.5.1990 έως 10.3.1995	Δεύτερη θητεία Πρόταση Ν.Δ.	μετά τη διάλυση της Βουλής λόγω μη εκλογής ΠτΔ , εκλέγεται στη 2η ψηφοφορία με 153 υπέρ
Κωστής Στεφανόπουλος	10.3.1995 έως 12.3.2000	Πρόταση ΠολΑν και ΠΑΣΟΚ	3η ψηφοφορία 181 υπέρ
Κωστής Στεφανόπουλος	12.3.2000 έως 12.3.2005	Πρόταση ΝΔ και ΠΑΣΟΚ	1η ψηφοφορία 269 υπέρ
Κάρολος Παπούλιας	12.3.2005 έως 13.3.2010	Πρόταση ΝΔ, ΛΑΟΣ και ΠΑΣΟΚ	1η ψηφοφορία 279 υπέρ
Κάρολος Παπούλιας	13.3.2010 έως 13.3.2015	Πρόταση ΝΔ, ΛΑΟΣ και ΠΑΣΟΚ	1η ψηφοφορία 266 υπέρ
Προκόπης Παυλόπουλος	13.3.2015 έως	Πρόταση ΣΥΡΙΖΑ και ΑΝΕΛ	μετά τη διάλυση της Βουλής λόγω μη εκλογής ΠτΔ , εκλέγεται στην 1η ψηφοφορία με 233 υπέρ

Η ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ 2008

Η τελευταία αναθεώρηση ξεκίνησε το 2006 με πολλές προσδοκίες για ευρείες συνταγματικές αλλαγές²⁵ και ολοκληρώθηκε με το Ψήφισμα της 27 Μαΐου 2008 της Η' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων, έχοντας εξαιρετικά περιορισμένο περιεχόμενο.

Στην προτείνουσα Βουλή κατατέθηκαν οι εξής προτάσεις:

- 'Αιτιολογική Έκθεση και Πρόταση της Ν. Δημοκρατίας για Αναθεώρηση διατάξεων του Συντάγματος, 26.6.2006' (31 διατάξεις)
- 'Αιτιολογική Έκθεση και Αναλυτική Πρόταση του ΠΑΣΟΚ για Αναθεώρηση διατάξεων του Συντάγματος, 26.6.2006' (21 διατάξεις)
- 'Προτάσεις του ΚΚΕ για την Αναθεώρηση του Συντάγματος, 5.10.2006'
- 'Ο Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς για την Αναθεώρηση του Συντάγματος, 9.10.06'²⁶

Μεταξύ των προτάσεων της Ν.Δ. και ΠΑ.ΣΟ.Κ. μόνο οι 5 ήταν κοινές, με μικρές διαφοροποιήσεις ως προς την κατεύθυνση: η ρύθμιση για τον «βασικό μέτοχο» (άρθ. 14 παρ.9), για τα πανεπιστήμια (άρθ. 16), η επιλογή της ηγεσίας των ανωτάτων δικαστηρίων (άρθ. 90 παρ.5), για τα περιφερειακά όργανα της Διοίκησης, υπέρ της ενίσχυσης των νησιωτικών επιτροπών της Ν.Δ., υπέρ της ενίσχυσης των ορεινών περιοχών αλλά και με γενικότερο περιεχόμενο σύμφωνα με το ΠΑ.ΣΟ.Κ (άρθ. 101) για την τοπική αυτοδιοίκηση, ειδικά για τα πολεοδομικά σχέδια της ΝΔ, ευρύτερες αρμοδιότητες και φορολογική αποκέντρωση του ΠΑ.ΣΟ.Κ (άρθ. 102).

Οι προτάσεις των πολιτικών κομμάτων που έφθασαν τελικώς προς συζήτηση στην Ολομέλεια της Αναθεωρητικής Βουλής αφορούσαν 38 άρθρα, και από αυτά ψηφίστηκαν μόνο τέσσερα. Από την ψηφοφορία απουσίασαν οι βουλευτές του ΠΑ.ΣΟ.Κ και συνολικά πήραν μέρος μόνο 197 βουλευτές.

Το άρθρο 57 για την κατάργηση του επαγγελματικού ασυμβίβαστου των βουλευτών (έλαβε 194 ψήφους).

²⁵ Κατ' αντιστοιχία προς την ευρύτατη αναθεώρηση του 2001, βλ. Π. Φουντεδάκη, "Η Βουλή στην πρόταση αναθεώρησης του Συντάγματος - Ενόψει της Ολομέλειας της Αναθεωρητικής Βουλής", *Το Σύνταγμα - Αφιέρωμα στην Αναθεώρηση του Συντάγματος*, 2000/6, σ. 1177-1204, <http://tosyntagma.ant-sakkoulas.gr/afieromata/item.php?id=122>. Για τις αρχικές προθέσεις των κομμάτων για το εύρος της αναθεώρησης, όταν ξεκίνησε το 2006, βλ. Π. Φουντεδάκη, "Απόπειρα ανατομίας της προωθούμενης Αναθεώρησης: Σε αναζήτηση έρματος", *Το Σύνταγμα* 2006/3, σ. 785-823.

²⁶ Τυπικώς, οι προτάσεις των δύο μικρότερων κομμάτων δεν συνιστούν προτάσεις κατά την έννοια του άρθρου 110 του Συντάγματος.

Το άρθρο 79 που αφορά τη συζήτηση του προϋπολογισμού στη Βουλή (έλαβε 197 ψήφους).

Το άρθρο 101 που προβλέπει ειδική μέριμνα για τις νησιωτικές και ορεινές περιοχές (έλαβε 195 ψήφους).

Το άρθρο 115 με το οποίο καταργείται μια μεταβατική διάταξη του ανώτατου ειδικού δικαστηρίου (έλαβε 183 ψήφους).

«ΨΗΦΙΣΜΑ 27.5.2008 - ΦΕΚ 102/Α'/2.6.2008

ΨΗΦΙΣΜΑ ΤΗΣ Η' ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Δημοσίευση στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως τού από 27 Μαΐου 2008
Ψηφίσματος της Η' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων "ψήφιση, δημοσίευση και θέση σε ισχύ των αναθεωρημένων διατάξεων του Συντάγματος".

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Έχοντας υπόψη:

- α) Το άρθρο 110 παρ. 5 του Συντάγματος
- β) Το άρθρο 91 του Κανονισμού της Βουλής (Μέρος Β' - ΦΕΚ 51 Α'/10.4.1997)
- γ) Το από 27 Μαΐου 2008 Ψήφισμα της Η' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων "ψήφιση, δημοσίευση και θέση σε ισχύ των αναθεωρημένων διατάξεων του Συντάγματος".

Π α ρ α γ γ έ λ λ ο υ μ ε

Να δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως το κείμενο των αναθεωρημένων διατάξεων που τίθενται σε ισχύ με το Ψήφισμα αυτό, το οποίο έχει ως εξής:

"ΨΗΦΙΣΜΑ Ψήφιση, δημοσίευση και θέση σε ισχύ των αναθεωρημένων διατάξεων του Συντάγματος.

Η Η' ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Έχοντας υπόψη:

1. τα άρθρα 110 του Συντάγματος και 119 του Κανονισμού της Βουλής,
2. την από 25 Μαΐου 2006 πρόταση του Προέδρου της Νέας Δημοκρατίας Κώστα Καραμανλή και 162 Βουλευτών της Νέας Δημοκρατίας προς τη Βουλή των Ελλήνων για την αναθεώρηση ορισμένων διατάξεων του Συντάγματος,
3. την από 7 Ιουνίου 2006 πρόταση του Προέδρου του Πανελληνίου Σοσιαλιστικού Κινήματος Γιώργου Παπανδρέου και 113 Βουλευτών του Πανελληνίου Σοσιαλιστικού Κινήματος προς τη Βουλή των Ελλήνων για την αναθεώρηση ορισμένων διατάξεων του Συντάγματος,

4. τις από 8 Νοεμβρίου 2006, 20 Νοεμβρίου 2006, 15 Δεκεμβρίου 2006, 18 Δεκεμβρίου 2006, 23 Ιανουαρίου 2007 και 29 Ιανουαρίου 2007 συμπληρωματικές και κατά το Σύνταγμα υποβληθείσες προτάσεις Βουλευτών για την αναθεώρηση ορισμένων διατάξεων του Συντάγματος,

5. την υπ' αριθμ. 5086/4081/27 Ιουνίου 2006 απόφαση της Προέδρου της Βουλής Άννας Μπενάκη - Ψαρούδα περί συστάσεως Επιτροπής Αναθεώρησης του Συντάγματος,

6. την από 9 Φεβρουαρίου 2007 έκθεση της Επιτροπής Αναθεώρησης του Συντάγματος προς τη Βουλή των Ελλήνων,

7. την από 22 Φεβρουαρίου και 28 Μαρτίου 2007 απόφαση της Βουλής των Ελλήνων για την αναθεώρηση διατάξεων του Συντάγματος,

8. την υπ' αριθμ. 851/506/24.1.2008 απόφαση του Προέδρου της Βουλής Δημητρίου Σιούφα περί συστάσεως Επιτροπής Αναθεώρησης του Συντάγματος,

9. την από 18 Απριλίου 2008 έκθεση της Επιτροπής Αναθεώρησης του Συντάγματος προς τη Βουλή των Ελλήνων,

10. το Β' Ψήφισμα της 6ης Μαρτίου 1986 της ΣΤ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων "μεταφορά του κειμένου του Συντάγματος στη δημοτική γλώσσα", το οποίο δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ 24 Α'/14.3.1986,

11. τη Β' παράγραφο του Ψηφίσματος της 6ης Απριλίου 2001 της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων, βάσει της οποίας δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ 85 Α'/ 18.4.2001 ολόκληρο το κείμενο του Συντάγματος,

ψ η φ ί ζ ε ι

Α. Οι διατάξεις που αναθεωρούνται έχουν ως εξής:

Άρθρο 57 παράγραφος 1

Στο άρθρο 57 παράγραφος 1 απαλείφεται η εξής περικοπή:

"Τα καθήκοντα του βουλευτή είναι επίσης ασυμβίβαστα με την άσκηση οποιουδήποτε επαγγέλματος. Νόμος ορίζει τις δραστηριότητες που είναι συμβατές με το βουλευτικό αξίωμα, καθώς και τα σχετικά με τα ασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά ζητήματα και τον τρόπο επανόδου των βουλευτών στο επάγγελμά τους μετά την απώλεια της βουλευτικής ιδιότητας. Οι δραστηριότητες του προηγούμενου εδαφίου σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να περιλαμβάνουν την ιδιότητα του υπαλλήλου ή του νομικού ή άλλου συμβούλου σε επιχειρήσεις των περιπτώσεων α' έως δ' της παραγράφου αυτής."

και τίθεται στη θέση της νέο εδάφιο που έχει ως εξής:

"Με ειδικό νόμο μπορεί να καθορίζονται επαγγελματικές δραστηριότητες, πέραν αυτών που αναφέρονται στα προηγούμενα εδάφια, η άσκηση των οποίων δεν επιτρέπεται στους βουλευτές."

Άρθρο 79 παράγραφος 1

Στην παράγραφο 1 του άρθρου 79 προστίθενται στο τέλος δύο εδάφια, που έχουν ως εξής:

"Η Βουλή μπορεί να υποβάλλει προτάσεις τροποποίησης επιμέρους κονδυλίων του προϋπολογισμού κατά τη συζήτηση του Προσχεδίου της παραγράφου 3, οι οποίες εισάγονται στην Ολομέλεια και τίθενται σε ψηφοφορία, εφόσον οι τροποποιήσεις δεν έχουν επιπτώσεις στο σύνολο των δαπανών και των εσόδων του Κράτους. Στον Κανονισμό της Βουλής προβλέπεται η ειδικότερη διαδικασία παρακολούθησης από τη Βουλή της εκτέλεσης του προϋπολογισμού."

Άρθρο 101

Στο άρθρο 101 προστίθεται παράγραφος 4 που έχει ως εξής:

"4. Ο κοινός νομοθέτης και η Διοίκηση, όταν δρουν κανονιστικά, υποχρεούνται να λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαίτερες συνθήκες των νησιωτικών και ορεινών περιοχών, μεριμνώντας για την ανάπτυξή τους."

[Η ερμηνευτική δήλωση στο άρθρο 101 καταργείται.]

Άρθρο 115

Οι παράγραφοι 2, 6 και 7 καταργούνται και οι παράγραφοι 3, 4 και 5 αναριθμούνται σε 2, 3 και 4 αντίστοιχως.

Β. Ο Πρόεδρος της Βουλής να υπογράψει και να δημοσιεύσει το παρόν Ψήφισμα στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, καθώς και ολόκληρο το κείμενο του Συντάγματος, ενσωματώνοντας και τις αναθεωρημένες διατάξεις.

Γ. Σε περίπτωση αμφιβολίας, για μεν τις διατάξεις που αναθεωρούνται το μόνο αυθεντικό κείμενο είναι το κείμενο στο οποίο αυτές διατυπώθηκαν και ψηφίσθηκαν από την παρούσα Αναθεωρητική Βουλή των Ελλήνων, για δε τις διατηρούμενες σε ισχύ διατάξεις το κείμενο της καθαρεύουσας, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο Β' Ψήφισμα της ΣΤ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων και το Ψήφισμα της 6ης Απριλίου 2001 της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων.

Δ. Οι αναθεωρούμενες διατάξεις, εφόσον δεν ορίζεται διαφορετικά σε κάποια από αυτές, τίθενται σε ισχύ με τη δημοσίευση του Ψηφίσματος αυτού στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Ε. Το Ψήφισμα αυτό ισχύει από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.»

ΠΙΝΑΚΕΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ Α :

ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΔΟΙ
ΔΙΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ
1974-2015

	<i>Ημερομηνία εκλογών</i>	<i>Κοινοβουλευτική Περίοδος</i>	<i>Διάρκεια Κοινοβ. Περιόδου</i>	<i>Λήξη θητείας ή Διάλυση Βουλής</i>
1.	17.11.1974	1η -Α΄	3 έτη	Διάλυση
2.	20.11.1977	2η -Β΄	3 έτη 11 μήνες	Διάλυση
3.	18.10.1981	3η -Γ΄	3 έτη 7 μήνες	Διάλυση
4.	2.6.1985	4η -Δ΄	4 έτη	Λήξη θητείας
5.	18.6.1989	5η -Ε΄	4 μήνες	Διάλυση
6.	5.11.1989	6η -ΣΤ΄	5 μήνες	Διάλυση
7.	8.4.1990	7η -Ζ΄	3 έτη 6 μήνες	Διάλυση
8.	10.10.1993	8η -Η΄	2 έτη 11 μήνες	Διάλυση
9.	22.9.1996	9η -Θ΄	3 έτη 7 μήνες	Διάλυση
10.	9.4.2000	10η -Ι΄	3 έτη 7 μήνες	Διάλυση
11.	7.3.2004	11η -ΙΑ΄	3 έτη 6 μήνες	Διάλυση
12.	16.9.2007	12η -ΙΒ΄	2 έτη 1 μήνας	Διάλυση
13.	4.10.2009	13η -ΙΓ΄	2 έτη 8 μήνες	Διάλυση
14.	6.5.2012	14η -ΙΔ΄	1 μήνας	Διάλυση
15.	17.6.2012	15η -ΙΕ΄	2 έτη 7 μήνες	Διάλυση
16.	25.1.2015	16η -ΙΣΤ		

ΠΙΝΑΚΑΣ Β :

ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ 1974-2012

23.7.1974	Κατάρρευση της δικτατορίας
24.7.1974	Κυβέρνηση εθνικής ενότητας υπό τον Κων/νο Καραμανλή
1.8.1974	Επαναφέρεται το Σύνταγμα του 1952 εκτός από τις διατάξεις περί βασιλευόμενης δημοκρατίας
17.11.1974	Βουλευτικές Εκλογές - Κυβέρνηση Ν.Δ. (Κων/νος Καραμανλής)
8.12.1974	Δημοψήφισμα - με ποσοστό 69,2% υπέρ της αβασίλευτης δημοκρατίας
18.12.1974	ΠτΔ - Μ. Στασινόπουλος
19.6.1975	ΠτΔ - Κ. Τσάτσος
20.11.1977	Βουλευτικές Εκλογές - Κυβέρνηση Ν.Δ. (Κων/νος Καραμανλής -Γ. Ράλλης)
15.5.1980	ΠτΔ - Κων/νος Καραμανλής -1η θητεία
18.10.1981	Βουλευτικές Εκλογές - Κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ (Α. Παπανδρέου)
18.10.1981	Ευρωεκλογές - πρώτο κόμμα: ΠΑ.ΣΟ.Κ.
17.6.1984	Ευρωεκλογές - πρώτο κόμμα: ΠΑ.ΣΟ.Κ.
Μάρτιος 1985	Παραίτηση Καραμανλή Αναπληρωτής Πρόεδρος: Ι. Αλευράς
30.3.1985	ΠτΔ Χρήστος Σαρτζετάκης
2.6.1985	Βουλευτικές Εκλογές - Κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ (Α. Παπανδρέου)
18.6.1989	Βουλευτικές Εκλογές - Κυβέρνηση συνεργασίας Ν.Δ.+ ΚΚΕ-Συνασπισμός
18.6.1989	Ευρωεκλογές - πρώτο κόμμα: Ν.Δ.
2.7.1989 - 12.10.1989	Κυβέρνηση Τζανή Τζαννετάκη (Παραπομπές μελών της προηγούμενης Κυβέρνησης ΠΑΣΟΚ στο Ειδικό Δικαστήριο)
12.10.1989 - 23.11.1989	Εκλογική Κυβέρνηση Ιωάννη Γρίβα
5.11.1989	Βουλευτικές Εκλογές - «Οικουμενική» Κυβέρνηση
23.11.1989 - 13.2.1990	1η Κυβέρνηση Ξενοφώντα Ζολώτα - πολιτική Κυβέρνηση
13.2.1990 - 11.4.1990	2η Κυβέρνηση Ξενοφώντα Ζολώτα - «Οικουμενική» Κυβέρνηση προσωπικοτήτων
8.4.1990	Βουλευτικές Εκλογές - Κυβέρνηση Κ. Μητσοτάκη Ν.Δ. - + ΔΗΑΝΑ
4.5.1990	ΠτΔ Κων/νος Καραμανλής -2η θητεία

11.9.1993	Η Κυβέρνηση Μητσοτάκη χάνει την εμπιστοσύνη της Βουλής
10.10.1993	Βουλευτικές Εκλογές - Κυβέρνηση ΠΑ.ΣΟ.Κ
	13.10.1993 - 17.1.1996 (Α. Παπανδρέου) 22.1.1996 - 22.9.1996 (Κ. Σημίτης)
12.6.1994	<i>Ευρωεκλογές</i> - πρώτο κόμμα: ΠΑ.ΣΟ.Κ
10.3.1995	<i>ΠτΔ Κώστας Στεφανόπουλος -1η θητεία</i>
22.9.1996	Βουλευτικές Εκλογές - Κυβέρνηση ΠΑ.ΣΟ.Κ (Κ. Σημίτης)
13.6.1999	<i>Ευρωεκλογές</i> - πρώτο κόμμα: Ν.Δ.
8.2.2000	<i>ΠτΔ Κώστας Στεφανόπουλος -2η θητεία</i>
9.4.2000	Βουλευτικές Εκλογές Κυβέρνηση ΠΑ.ΣΟ.Κ (Κ. Σημίτης)
7.3.2004	Βουλευτικές Εκλογές - Κυβέρνηση Ν.Δ. (Κ. Καραμανλής)
13.6.2004	<i>Ευρωεκλογές</i> - πρώτο κόμμα: Ν.Δ.
8.2.2005	<i>ΠτΔ Κάρολος Παπούλιας</i>
16.9.2007	Βουλευτικές Εκλογές - Κυβέρνηση Ν.Δ. (Κ. Καραμανλής)
7.6.2009	<i>Ευρωεκλογές</i> - πρώτο κόμμα: ΠΑ.ΣΟ.Κ
4.10.2009	Βουλευτικές Εκλογές Κυβέρνηση ΠΑ.ΣΟ.Κ (Γ. Παπανδρέου)
3.2.2010	<i>ΠτΔ Κάρολος Παπούλιας</i>
5.11.2011	Δυνητική ψήφος εμπιστοσύνης. Δεκτή με 153 «ναι» και 145 «όχι»
10.11.2011	παραίτηση Κυβέρνησης Γ. Παπανδρέου
11.11.2011	σχηματισμός Κυβέρνησης Λ. Παπαδήμου ΠΑΣΟΚ 35 μέλη Κυβ. / Νέα Δημοκρατία 6 μέλη Κυβ. / ΛΑΟΣ 4 μέλη Κυβ.
15.11.2011	Ψήφος εμπιστοσύνης 255 θετικές ψήφους / 38 αρνητικές
11.4.2012	Διάλυση Βουλής
6.5.2012	Βουλευτικές Εκλογές Διερευνητικές εντολές στα τρία πρώτα κόμματα. Αδυναμία σχηματισμού Κυβέρνησης.
19.5.2012	Διάλυση Βουλής
17.6.2012	Βουλευτικές Εκλογές Οι βουλευτικές εκλογές του Ιουνίου 2012 διεξήχθησαν από την υπηρεσιακή κυβέρνηση Παναγιώτη Πικραμμένου. Μετά τις εκλογές

	τα κόμματα Νέα Δημοκρατία, ΠΑΣΟΚ και Δημοκρατική Αριστερά συγκρότησαν την Κυβέρνηση Αντώνη Σαμαρά. Στις 21.6.2013 αποχώρησε η ΔΗΜΑΡ από την Κυβέρνηση.
18.5.2014	Εκλογές δημοτικών και περιφερειακών αρχών («α΄ γύρος»)
25.5.2014	Εκλογές δημοτικών και περιφερειακών αρχών («β΄ γύρος»)
25.5.2014	Ευρωεκλογές
31.12.2014	Διάλυση Βουλής Προκλήθηκε από την αδυναμία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας από τη Βουλή των Ελλήνων. Ο μοναδικός υποψήφιος, Σταύρος Δήμας, ο οποίος στηρίχτηκε από τη Νέα Δημοκρατία, το ΠΑΣΟΚ και κάποιους ανεξάρτητους βουλευτές, δεν συγκέντρωσε τον απαιτούμενο αριθμό των 180 ψήφων για εκλογή του στην τρίτη ψηφοφορία που έγινε στις 29 Δεκεμβρίου 2014.
25.1.2015	Βουλευτικές Εκλογές Συμφωνήθηκε η δημιουργία κυβέρνησης συνασπισμού αποτελούμενη από τον ΣΥΡΙΖΑ και τους Ανεξάρτητους Έλληνες.
18.2.2015	ΠτΔ Προκόπης Παυλόπουλος

ΠΙΝΑΚΑΣ Γ.1. :

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ 1974 - 1985

Κόμματα	Περίοδος Α'		Περίοδος Β'		Περίοδος Γ'		Περίοδος Δ'	
	17 Νοεμβρίου 1974		20 Νοεμβρίου 1977		18 Οκτωβρίου 1981		2 Ιουνίου 1985	
	% ψήφων	έδρες	% ψήφων	έδρες	% ψήφων	έδρες	% ψήφων	έδρες
Ν.Δ. ²⁷	54,37	216	41,84	171	35,88	115	40,84	126
ΠΑ.ΣΟ.Κ ²⁸	13,58	14	25,34	93	48,07	172	45,82	161
Ε.Κ. - Ν.Δ. ²⁹	20,42	62	-	-	-	-		
Ε.ΔΗ.Κ. ³⁰			11,95	16	0,4	0		
Κ.ΝΦ. ³¹			1,08	2				
ΚΟ.ΔΗ.ΣΟ.					0,71	0		
Κ.Κ.Ε.	9,47 ³²	8	9,36	11	10,94	13	9,89	12
Κ.Κ.Ε.εσωτ.					1,35	0	1,84	1
Ε.Δ.Α.			2,72 ³³	2				
Ε.Δ.Ε. ³⁴	1,07	0						
Ε.Π. ³⁵			6,82	5				
Κ.Π. ³⁶					1,69	0		
Ε.Π.ΕΝ. ³⁷							0,59	0
Λοιποί	1,09	0	0,89	0	0,96	0	1,02	0
		300		300		300		300

²⁷ Νέα Δημοκρατία

²⁸ Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα

²⁹ Κεντροδεξιό κόμμα.

³⁰ Ένωση Δημοκρατικού Κέντρου, κεντροδεξιό κόμμα που ιδρύθηκε μετά την διάλυση της Ένωσης Κέντρου - Νέων Δυνάμεων.

³¹ Κόμμα Νεοφιλελευθέρων, κεντροδεξιό κόμμα με τοπικό κέντρο βάρους στη Δυτική Κρήτη.

³² Η Ενωμένη Αριστερά περιελάμβανε το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας, το ΚΚΕ εσωτ. και την Ενωμένη Δημοκρατική Αριστερά.

³³ Το ΚΚΕεσωτ. και η ΕΔΑ κατήλθαν σε συνεργασία με τρία ακόμη μικρά κόμματα υπό τον τίτλο "Συμμαχία Προοδευτικών και Αριστερών Δυνάμεων".

³⁴ Εθνική Δημοκρατική Ένωση, άκρα δεξιά.

³⁵ Εθνική Παράταξις, άκρα δεξιά.

³⁶ Προοδευτικό Κόμμα, άκρα δεξιά

³⁷ άκρα δεξιά.

ΠΙΝΑΚΑΣ Γ.2. :

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ 1989 - 1990

Κόμματα	Περίοδος Ε΄		Περίοδος ΣΤ΄		Περίοδος Ζ΄	
	18 Ιουνίου 1989	5 Νοεμβρίου 1989	8 Απριλίου 1990			
	% ψήφων	έδρες	% ψήφων	έδρες	% ψήφων	έδρες
ΠΑ.ΣΟ.Κ.	39,13	125	40,67	128	38,61	123
Ν.Δ.	44,28	145	46,19	148	46,89	150
Κ.Κ.Ε.						
Συνασπισμός ³⁸	13,12	28	10,97	21	10,28	19
ΔΗ.ΑΝΑ	1,01	1			0,67	1
Οικολόγοι						
Εναλλακτικοί	-	-	0,58	1	0,77	1
Λοιποί ³⁹	2,46	1 ⁴⁰	1,59	2 ⁴¹	2,78	6 ⁴²
		300		300		300

³⁸ Ο Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου αποτέλεσε την συνεργασία ΚΚΕ και ΚΚΕεσωτ., που κατήλθαν μαζί στις δύο εκλογές του 1989 και το 1990. Στις εκλογές του 1985 είχαν κατέβει ξεχωριστά, ενώ στις εκλογές του 1993 και μετά το ΚΚΕ είχε αποχωρήσει από τον ενιαίο Συνασπισμό.

³⁹ Κανένα από τα κόμματα ή τους ανεξαρτήτους βουλευτές, που εντάσσονται εδώ, δεν έλαβε ποσοστό μεγαλύτερο του 0,8%. Εδώ εντάσσεται η ακροδεξιά Ε.Π.ΕΝ. που έλαβε το 1985 το μεγαλύτερο ποσοστό της, 0.60%.

⁴⁰ Ο βουλευτής Ροδόπης Σαδίκ Αχμέτ Σαδίκ, με ποσοστό 0.38 % εξελέγη ως ανεξάρτητος

⁴¹ Δύο βουλευτές ανεξάρτητοι

⁴² Έξι βουλευτές ανεξάρτητοι

ΠΙΝΑΚΑΣ Γ.3. :

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ 1993 - 2000

Κόμματα	Περίοδος Η΄		Περίοδος Θ΄		Περίοδος Ι΄	
	10 Οκτωβρίου 1993	22 Σεπτεμβρίου 1996	9 Απριλίου 2000			
	% ψήφων	έδρες	% ψήφων	έδρες	% ψήφων	έδρες
ΠΑ.ΣΟ.Κ.	46,88	170	41,49	162	43,79	158
Ν.Δ.	39,30	111	38,12	108	42,73	125
Κ.Κ.Ε.	4,54	9	5,61	11	5,53	11
Συνασπισμός ⁴³	2,94	0	5,12	10	3,20	6
ΠΟΛ.ΑΝ. ⁴⁴	4,87	10	2,94	0	-	-
ΔΗ.Κ.ΚΙ ⁴⁵	-	-	4,43	9	2,69	0
Οικολόγοι						
Εναλλακτικοί	-	-	0,08	0	0,05	0
Λοιποί ⁴⁶	1,47	0	2,21	0	2,01	0
		300		300		300

⁴³ Ο Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου αποτέλεσε την συνεργασία ΚΚΕ και ΚΚΕεσωτ., που κατήλθαν μαζί στις δύο εκλογές του 1989 και το 1990. Στις εκλογές του 1985 είχαν κατέβει ξεχωριστά, ενώ στις εκλογές του 1993 και μετά το ΚΚΕ είχε αποχωρήσει από τον ενιαίο Συνασπισμό.

⁴⁴ Πολιτική Άνοιξη υπό τον Αντώνη Σαμαρά, προσωποπαγές κεντροδεξιό κόμμα με εθνικιστικές θέσεις στην εξωτερική πολιτική.

⁴⁵ Δημοκρατικό Κοινωνικό Κίνημα υπό τον Δημήτρη Τσοβόλα πρώην υπουργό του ΠΑ.ΣΟ.Κ., προσωποπαγές αριστερό κόμμα.

⁴⁶ Κανένα από τα κόμματα ή τους ανεξαρτήτους βουλευτές, που εντάσσονται εδώ, δεν έλαβε ποσοστό μεγαλύτερο του 0,8%. Εδώ εντάσσεται η ακροδεξιά Ε.Π.ΕΝ. που έλαβε το 1985 το μεγαλύτερο ποσοστό της, 0.60%.

ΠΙΝΑΚΑΣ Γ.4. :
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ 2004-2007

	7 Μαρτίου 2004 ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΙΑ'			16 Σεπτεμβρίου 2007 ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΙΒ'		
	Εγγεγραμμένοι 9.897.626	Ψήφισαν 7.571.601	Έγκυρα 7.404.934	Εγγεγραμμένοι 9.921.343	Ψήφισαν 7.355.946	Έγκυρα 7.159.897
Κόμμα	Ψήφοι	% ψήφων	Έδρες	Ψήφοι	% ψήφων	Έδρες
Ν.Δ.	3.359.058	45,36	165	2.995.321	41,83 %	152
ΠΑ.ΣΟ.Κ	3.002.531	40,55	117	2.727.702	38,11 %	102
Κ.Κ.Ε. ⁴⁷	436.573	5,90	12	583.768	8,15 %	22
ΣΥΝ ⁴⁸	241.539	3,26	6			
ΣΥ.ΡΙΖ.Α.				361.216	5,04 %	14
ΛΑ.Ο.Σ. ⁴⁹	162.103	2,19	0	271.761	3,80 %	10
ΔΗ.Κ.ΚΙ. ⁵⁰	132.750	1,79	0			
Οικολ. Πράσ. ⁵¹				75.477	1,05 %	0
Δ.Α. ⁵²				57.175	0,80 %	0
Έν. Κεντ. ⁵³	19.531	0,26	0	20.800	0,29 %	0
ΜΕ.Ρ.Α. ⁵⁴	11.261	0,15	0	11.867	0,17 %	0
ΚΚΕ (Μ-Λ) ⁵⁵	10.754	0,15	0	17.538	0,24 %	0
ΕΝ.ΑΝΤΙ.Α. ⁵⁶				10.605	0,15 %	0
Αντ. Συμ. ⁵⁷	8.313	0,11	0	8.104	0,11 %	0
Ελ.Μέτ. ⁵⁸	6.751	0,09	0			
Φ.Σ. ⁵⁹				7.518	0,11 %	0
Μ-Λ ΚΚΕ ⁶⁰	4.846	0,07	0			
Α.Σ.Κ.Ε. ⁶¹	3.180	0,04	0			

⁴⁷ Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας

⁴⁸ Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς - Ενωτικό Ψηφοδέλτιο (Συνασπισμός της Αριστεράς των Κινήσεων και της Οικολογίας - Κίνηση Ενεργών Πολιτών - Ανανεωτική Κομμουνιστική και Οικολογική Αριστερά - Κίνηση για την Ενότητα Δράσης της Αριστεράς - Διεθνιστική Εργατική Αριστερά)

⁴⁹ Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός - Γ. Καρατζαφέρης

⁵⁰ Δημοκρατικό Κοινωνικό Κίνημα

⁵¹ Οικολόγοι Πράσινοι

⁵² Δημοκρατική Αναγέννηση

⁵³ Ένωση Κεντρώων

⁵⁴ Μέτωπο Ριζοσπαστικής Αριστεράς

⁵⁵ Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (μαρξιστικό-λενινιστικό)

⁵⁶ Ενωτική Αντικαπιταλιστική Αριστερά

⁵⁷ Αντικαπιταλιστική Συμμαχία

⁵⁸ Ελληνικό Μέτωπο - Μάκης Βορίδης

⁵⁹ Φιλελεύθερη Συμμαχία

⁶⁰ Μαρξιστικό-Λενινιστικό Κόμμα Ελλάδας

⁶¹ Αγωνιστικό Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδας

Κομ.Φιλ. ⁶²	2.658	0,04	0	3.079	0,04 %	0
Ο.Α.Κ.Κ.Ε ⁶³	2.099	0,03	0	2.504	0,03 %	0
Α.Σ.Κ.Ε. ⁶⁴				2.098	0,03 %	0
Δημ. Βεργής ⁶⁵				1.737	0,02 %	0
Φως - Αλήθεια - Δικαιοσύνη				988	0,01 %	0
Αν.Μεμ.	892	0,01	0			
Χριστ.	95	0,00	0			
Δημοκρατική Παγκόσμιος Ελλάς				8	-	0
Π.Α.Α. ⁶⁶				3	-	0
Νέο Κόμμα Σωτηρίας Χριστιανική Δημοκρατία				1	-	0
Ανεξάρτητοι - Μεμονωμένοι				627	-	0
			300			300

⁶² Κόμμα Φιλελευθέρων

⁶³ Οργάνωση για την Ανασυγκρότηση του ΚΚΕ

⁶⁴ Αγωνιστικό Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδας

⁶⁵ Δημοσθένης Βεργής - Έλληνες Οικολόγοι

⁶⁶ Περιφερειακή Αστική Ανάπτυξη

ΠΙΝΑΚΑΣ Γ.5. :
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ 4 Οκτωβρίου 2009
ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΙΓ΄

Ενσωμάτωση: 100,00 % - Τελικά

Εγγεγραμμένοι: 9.933.385 - Ψήφισαν: 7.044.756 (70,92 %)

Άκυρα - Λευκά: 2,64 %

Κόμμα	Ψήφοι	Ποσοστό	Έδρες
ΠΑ.ΣΟ.Κ	3,012,373	43.92 %	160
Νέα Δημοκρατία	2,295,967	33.48 %	91
Κ.Κ.Ε.	517,154	7.54 %	21
ΛΑ.Ο.Σ.	386,152	5.63 %	15
ΣΥ.ΡΙΖ.Α.	315,627	4.60 %	13
ΟΙΚΟΛΟΓΟΙ ΠΡΑΣΙΝΟΙ	173,449	2.53 %	
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ	30,856	0.45 %	
Αντικαπιταλιστική Αριστερή Συνεργασία (ΑΝΤ.ΑΡ.ΣΥ.Α.)	24,737	0.36 %	
Δημ. Βεργής ΕΛΛΗΝΕΣ ΟΙΚΟΛΟΓΟΙ	20,019	0.29 %	
Λαϊκός Σύνδεσμος - Χρυσή Αυγή	19,636	0.29 %	
Ένωση Κεντρώων	18,278	0.27 %	
ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΑΡΑΤΑΞΗ συνεχιστών του ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ	10,682	0.16 %	
ΚΚΕ (μ-λ)	10,213	0.15 %	
Δημοκρατικοί	7,611	0.11 %	
ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΟ-ΛΕΝΙΝΙΣΤΙΚΟ ΚΚΕ	5,506	0.08 %	
Εργατικό Επαναστικό Κόμμα	4,536	0.07 %	
Ο.Α.Κ.Κ.Ε. Οργάνωση για την Ανασυγκρότηση του ΚΚΕ	1,652	0.02 %	
ΧΑΡΙΖΩ ΟΙΚΟΠΕΔΑ, ΧΑΡΙΖΩ ΧΡΕΗ, Παναγροτικό Εργατικό Κίνημα Ελλάδος (ΠΑΕΚΕ)	1,376	0.02 %	
Κ.Ο.Τ.Ε.Σ. Καπνιστικές Ομάδες για την Τέχνη και την Εικαστική Συγκρότηση	1,355	0.02 %	
Φως. Αλήθεια. Δικαιοσύνη.	867	0.01 %	
Ανεξ. Υποψ.	277		
ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ	8		
ΠΕΡΙΦ. ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ (Π.Α.Α)	8		
ΠΑΛΑΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	3		

ΠΙΝΑΚΑΣ Γ.6. :

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ 6 Μαΐου 2012

Ενσωμάτωση: 100,00 % - Τελικά

Εγγεγραμμένοι: 9.949.401 - Ψήφισαν: 65,10 %

Άκυρα - Λευκά: 2,36 %

Εκτός Βουλής 19,03%

Κόμμα	Ψήφοι	Ποσοστό	Έδρες
Νέα Δημοκρατία	1.192.054	18,85 %	108
ΣΥ.ΡΙΖ.Α. Ενωτικό Κοινωνικό Μέτωπο	1.061.265	16,78 %	52
ΠΑ.ΣΟ.Κ	833.529	13,18 %	41
Ανεξάρτητοι Έλληνες	670.596	10,60 %	33
Κ.Κ.Ε.	536.072	8,48 %	26
Λαϊκός Σύνδεσμος - Χρυσή Αυγή	440.894	6,97 %	21
Δη.Μ.Αρ. Δημοκρατική Αριστερά	386.116	6,11 %	19
Οικολόγοι Πράσινοι	185.366	2,93 %	
ΛΑ.Ο.Σ.	183.466	2,90 %	
Δημοκρατική Συμμαχία	161.510	2,55 %	
δημιουργία, ξανά!	135.932	2,15%	
Δράση - Φιλελεύθερη Συμμαχία	114.094	1,80%	
ΑΝΤ.ΑΡ.ΣΥ.Α.	75.439	1,19%	
Κοιν. Συμφωνία 0,96%	60.753		
ΟΧΙ (ΔΑ-ΕΠΑΜ) 0,92%,	58.459		
"ΔΕΝ ΠΛΗΡΩΝΩ" 0,88%	55.646		
Ένωση Κεντρώων 0,61%	38.439		
Σ. Εθν. Ενότητας 0,60%	38.193		
Κόμμα Πειρατών 0,51%	32.487		
ΚΟΙΝΩΝΙΑ 0,45%	28.502		
ΚΚΕ (μ-λ)-Μ-Λ ΚΚΕ 0,25%	16.049		
ΕΕΚ ΤΡΟΤΣΚΙΣΤΕΣ 0,10%	6.095		
Κόμμα Φιλελευθέρων 0,06%	3.622		
Ανεξ. Υποψήφιος 0,05%	3.088		
Ο.Α.Κ.Κ.Ε. 0,04%	2.616		
ΟΚΔΕ 0,03%	2.002		
Αξιοπρέπεια 0,01%,	775		
Κ.Ε.ΑΝ.	469		
ΑΝΕΞ.ΑΝ.ΑΡΙΣΤ.	307		
ΠΑΝΑΘΗΝ. ΚΙΝΗΜΑ	107		
Π.Α.Α.	96		
Δημ. Βεργής	66		

ΠΙΝΑΚΑΣ Γ.7. :

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ 17 Ιουνίου 2012

Ενσωμάτωση: 100,00 % - Τελικά

Εγγεγραμμένοι: 9.947.876 - Ψήφισαν: 62,49 %

Άκυρα - Λευκά: 0,99 %

Εκτός Βουλής: 5,98 %

Κόμμα	Ψήφοι	Ποσοστό	Έδρες
Νέα Δημοκρατία	1.825.637	29,66%	129
ΣΥ.ΡΙΖ.Α. Ενωτικό Κοινωνικό Μέτωπο	1.655.086	26,89%	71
ΠΑ.ΣΟ.Κ	755.868	12,28%	33
Ανεξάρτητοι Έλληνες	462.466	7,51%	20
Λαϊκός Σύνδεσμος - Χρυσή Αυγή	425.990	6,92 %	18
Δημοκρατική Αριστερά	385.077	6,25 %	17
Κ.Κ.Ε.	277.204	4,50 %	12
Δημιουργία, ξανά!	98.061	1,59 %	-
ΛΑ.Ο.Σ.	97.094	1,58 %	-
Οικολόγοι Πράσινοι	54.420	0,88 %	-
Κίνημα δεν πληρώνω	23.734	0,39 %	-
ΑΝΤ.ΑΡ.ΣΥ.Α.	20.391	0,33 %	-
Κοινωνία	17.774	0,29 %	-
Ένωση Κεντρώων - Δημ. Βεργής	17.191	0,28 %	-
Κόμμα Πειρατών Ελλάδας	14.170	0,23 %	
Παναθηναϊκό Κίνημα	12.439	0,20 %	
ΚΚΕ (μ-λ)-Μ-Λ ΚΚΕ	7.648	0,12 %	
Εθνική Ελπίδα	4.302	0,07 %	
Κόμμα Φιλελευθέρων	615	0,00 %	
Κίνημα Εθνικής Αντίστασης	80	0,00 %	
ΠΑΕΚΕ	1	0,00 %	
Ανεξάρτητοι υποψήφιοι	417	0,00 %	

ΠΙΝΑΚΑΣ Γ.8. :

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ 25 Ιανουαρίου 2015

Ενσωμάτωση: 100,00 % - Τελικά
 Εγγεγραμμένοι: 9.911.495
 Ψήφισαν: 6.330.786 Ποσοστό: 63,87
 Αποχή 3.580.709 Ποσοστό: 35,13
 Έγκυρα: 6.181.274 Ποσοστό: 97,64
 Λευκά: 34.809 Ποσοστό: 0,55
 Άκυρα: 114.703 Ποσοστό:1,81

Κόμμα	Ψήφοι	Ποσοστό	Έδρες
ΣΥ.ΡΙΖ.Α. Ενωτικό Κοινωνικό Μέτωπο	2.246.064	36,34	149
Νέα Δημοκρατία	1.718.815	27,81	76
Λαϊκός Σύνδεσμος - Χρυσή Αυγή	388.447	6,28	17
Το Ποτάμι	373.868	6,05	17
Κ.Κ.Ε.	338.138	5,47	15
Ανεξάρτητοι Έλληνες	293.371	4,75	13
ΠΑ.ΣΟ.Κ	289.482	4,68	13
Κίνημα Δημοκρατών Σοσιαλιστών	152.230	2,47	
Ένωση Κεντρώων	110.826	1,79	
Τελεία - Απόστολος Γκλέτσος	109.483	1,77	
ΛΑΪΚΟΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΣΥΝΑΓΕΡΜΟΣ (ΛΑ.Ο.Σ.)	63.692	1,03	
ΑΝΤΑΡΣΥΑ Μ.ΑΡ.Σ	39.455	0,64	
Πράσινοι-Δημοκρατική Αριστερά	30.074	0,48	
ΚΚΕ (μ-λ) - Μ-Λ ΚΚΕ	8.033	0,13	
ΕΝΩΣΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ (Ε.Δ.Ε.Μ.)	7.609	0,12	
ΕΛ.ΛΑ.Δ.Α.	4.789	0,08	
ΕΕΚ ΤΡΟΤΣΚΙΣΤΕΣ	2.441	0,04	
ΟΚΔΕ	2.206	0,03	
Κ.Ε.ΑΝ. - (Ε.Λ.Κ.Σ.Ι.)	619	0,01	
"ΡΟ ΜΑ"	105	0,00	
Ελληνικό Λευκό Κίνημα Σημερινής Ιδεολογίας	86	0,00	
ΑΝ.ΑΝ.ΑΡΙΣΤ., ΑΝ.ΔΕΞΙΑ, ΑΝ.ΠΑΣΟΚ, ΑΝ.Ν.Δ., ΟΧΙ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ Κ. ...	27	0,00	
Ανεξ./Μεμονωμένοι Υποψήφιοι	1.414	0,02	

**Συγγράμματα - Εγχειρίδια Συνταγματικού Δικαίου
για τις Θεμελιώδεις Αρχές του Πολιτεύματος και
τα Όργανα του Κράτους**

(κατά σειρά χρονολογίας έκδοσης)

- Κώστας Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο, Ι.*, 5η έκδοση, Δίκαιο & Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας, 2014
- Κωνσταντίνος Χρυσόγονος (συνδρομή: Στυλιανός Κουτνατζής), *Εισαγωγή στο Συνταγματικό Δίκαιο*, 2η έκδοση, Σάκκουλα, 2014
- Αθανάσιος Ράϊκος, *Γενική Πολιτειολογία και Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος ΙΙ*, 4η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012
- Αθανάσιος Ράϊκος, *Γενική Πολιτειολογία και Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Ι*, 4η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011
- Ανδρέας Δημητρόπουλος, *Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου. ΜΕΡΟΣ Α΄, Γενική Συνταγματική Θεωρία ΜΕΡΟΣ Β΄, Οργάνωση και λειτουργία του Κράτους - Β΄ έκδοση* Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2011
- Ευάγγελος Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή, 2008
- Αντώνης Παντελής, *Εγχειρίδιο συνταγματικού δικαίου*, 2η έκδοση Α. Α. Λιβάνης, 2007
- Χαράλαμπος Χρυσανθάκης, *Εισηγήσεις Συνταγματικού Δικαίου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2007
- Φίλιππος Σπυρόπουλος, *Εισαγωγή στο Συνταγματικό Δίκαιο*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή, 2006
- Δημήτρης Τσάτσος (συνδρομή: Πηνελόπη Φουντεδάκη), *Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος Β΄, Οργάνωση και Λειτουργία της Πολιτείας*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 1993

Προτείνονται επίσης:

- Γιάννης Δρόσος, Δοκίμιο Ελληνικής Συνταγματικής Θεωρίας, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή, 1996
- Ανρί Πιρέν, Οι πόλεις του Μεσαίωνα, Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2003
- R. C. van Caenegem, An Historical Introduction to Western Constitutional Law, Cambridge University Press 1995

